

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště Orální historie - Soudobé dějiny

Bc. Vojtěch Mečír

ČASOPIS KVĚTEN

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Přemysl Houda, Ph.D**

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 7. května 2013

.....
Vojtěch Mečíř

Poděkování

V první řadě bych rád poděkoval mým třem narátorům, kteří mi oživilí minulost, která se mi zdá již tak dávná. Též musím poděkovat za vstřícnost všem, kteří se v době psaní práce v mém okolí objevili: od milých knihovnic a archivářek, po moji drahou, která mi je více než korektorkou a výbornou kuchařkou. Také děkuji vedoucímu této práce, PhDr. Přemyslu Houdovi, Ph.D, za cenné rady a pomoc. Mé dík patří i celé FHS, která mi byla zdrojem inspirace v mnohém – i při této práci.

Obsah

1	Úvodem	8
2	Přístup k tématu	9
2.1	Květen v archivech	10
2.2	Květen ve vzpomínkách.....	11
2.3	Sekundární literatura.....	13
2.4	Záměr práce.....	14
2.5	Některé pojmy.....	15
2.5.1	Režim a totalitarismus	15
2.5.2	„Květnáci“	16
2.5.3	Socialistický realismus	18
3	Literatura Únoru	19
3.1	Poválečná situace	19
3.2	Zplynování ducha.....	20
3.3	Gesta obratu.....	23
4	Časopis Květen	24
4.1	Redakce	25
4.2	Poslání časopisu.....	26
4.2.1	Květen začínajících autorů?.....	26
4.2.2	„Začínající“ u praporu „poezie všedního dne“	27
4.2.3	Oblasti zájmu	28
4.3	Květen a moc.....	29
4.3.1	Cenzura	29
4.3.2	Ideologie	30
4.3.3	Odvaha.....	30
4.3.4	Čůrání (proti větru).....	31
4.3.5	„Autentičtí květnáci“ a Komunistická strana.....	33
5	Poezie všedního dne.....	35
5.1	První krůčky	35
5.2	II. sjezd Československých spisovatelů.....	36
5.3	Náš všední den je pevnina.....	38
5.4	Spory dědické	40
5.5	Kde stojí socialistický realismus?.....	42
5.6	Kde tedy stojí květnáci?.....	44
5.7	Konec „poezie všedního dne“?.....	45
5.8	Kořeny „poezie všedního dne“ aneb nic nekončí.....	46

6	J. Hájek coby stín Května	49
6.1	První vymezení	50
6.2	Diskuse o Valentovi	51
6.3	Bitva Vohryzek – Hájek.....	53
6.4	Neschématický pohled	56
7	Teorie a kritika literatury (a života)	57
7.1	Kritika: boj o (vlastní) kritéria	57
7.2	Autority a měřítka	59
7.3	Socialistický tábor za moderní umění.....	61
7.4	Političnost ve 3. ročníku	64
7.5	Druhý program Května	66
8	„Poezie všedního dne“ v praxi.....	68
8.1	Po pouťorové tvorbě	68
8.2	Socialistický horizont	70
8.3	Předmětnost a relikvie	71
8.4	Prádlo jako svědomí	73
8.5	Jednoduchost programu – složitost poezie.....	74
8.6	Próza.....	75
9	Nahrazení čili zánik.....	76
9.1	Na Polytybyru ÚV KSČ	78
9.2	Jungmann v Literárních novinách.....	79
9.3	Konference	80
9.4	Konec časopisu Květen	81
10	Čtení Května v 60. letech.....	82
11	Závěr.....	85
12	Bibliografie.....	89
12.1	Periodika.....	90
12.2	Rozhovory.....	91
12.3	Z archivu	91

Abstrakt

Květen byl měsíčník pro literaturu a umění (a od třetího ročníku také „život“), který vycházel pod hlavičkou Svazu Československých spisovatelů od září 1956 do června 1959. Byl založen jako časopis pro „začínající spisovatele“, avšak poměrně záhy se tento koncept ukázal jako neudržitelný, a členové redakční rady mu začali vtiskovat vlastní tvář, která získala uchopitelnější podobu na II. sjezdu Čs. spisovatelů, kdy byl mladými básníky (a teoretikem) vyhlášen program „poezie všedního dne“. Ten byl však formulován obecně a možná i nejasně, s čímž se autoři Května potýkají po další ročníky. Zároveň s tím jsou vystavovány tlaku oficiálních míst, jelikož „bojem proti revizionismu“ se začalo likvidovat liberálnější prostředí, které panovalo kolem roku 1956. Květen se snažil této tendenci nepodlehnout. Navíc si tou dobou mladí teoretici nacházeli pevnější východiska, která se postupně stala režimu nepřipustná. Na počátku roku 1959 tak přichází tvrdá kritika, která má za následek zrušení časopisu. V této práci prostřednictvím archivního výzkumu, orální historie a sémiotické analýzy ukazují, že přes jeho zrušení udržovalo vedení princip „stranickosti“ a provinilo se spíše tím, že dávalo prostor teoretikům, kteří ve větší či menší míře opouštěli pevnou půdu oficiálních nároků na literaturu. „Poezie všedního dne“ pak nevystává jako svébytný program, ale zachycení tendencí, které jsou společné větší části dobové produkce. Tato zjištění pak vrhají střídmejší světlo na otázku po dobovém významu časopisu a i na jeho potenciál pro příští čtení.

Abstract

Kveten was a monthly magazine for literature and art (and by its third year also for “life”), which was published under the auspices of the Union of Czechoslovak Writers from September 1956 to June 1959. It was founded as a magazine for "aspiring writers", but quite soon this concept proved to be unsustainable and members of the editorial board started to give the magazine its own new look, which got even a more comprehensible form during the II. Czechoslovak Writers Congress, after young poets (and theorists) manifested the “Poetry of Everyday Life“. It was, however, defined quite generally and maybe even vaguely, which is the fact the authors were struggling with during the following year. At the same time they are exposed to the pressure of official authorities as “anti-revisionism“ began to destroy liberal environment that prevailed around 1956. Kveten tried to resist this tendency. In addition, at that time young theorists found a firmer basis, which gradually became unacceptable for the regime. At the beginning of 1959 there comes a wave of heavy criticism and results in abolishing the magazine. In my thesis I demonstrate through archival research, oral history and semiotic analysis that despite the abolition the management of Kveten maintained the principle of "partiality" and is guilty rather for giving way to theorists, who were to a greater or lesser extent

leaving the solid ground of official claims for literature. In conclusion, "The Poetry of Everyday Life" is not an independent program, it rather captures the tendencies that are common to the most literature of that period. These findings then cast a more sober light on the question of the contemporary significance of the magazine and also on the potential for further reading.

Klíčová slova

časopis Květen, poezie všedního dne, česká literatura, moderní umění, 50. léta, 2. sjezd československých spisovatelů, cenzura, sémiotická analýza

Keywords

Kveten, Poetry of Everyday Life, Czech literatura, modern art, 50th years, 2. congress of Czechoslovak writers, censorship, semiotic analysis

1 Úvodem

Květen byl měsíčník pro literaturu a umění (a od třetího ročníku také „život“), který vycházel pod hlavičkou Svazu Československých spisovatelů od září 1956 do června 1959. Byl založen jako časopis pro „začínající spisovatele“, avšak poměrně záhy se tento koncept ukázal jako neudržitelný, a členové redakční rady mu začali vtiskovat vlastní tvář, která získala uchopitelnější podobu na II. sjezdu Čs. spisovatelů, kdy byl mladými básníky (a teoretikem) vyhlášen „program všedního dne“.

V této práci se nebudu zaměřovat pouze na program, který je s Květnem spojován nejčastěji, ale pokusím se vyložit časopis v čase, kdy působil, a podle témat, kterými se zabýval. Přičemž se zaměřím téměř výhradně na témata literární a na druhé koleji ponechám otázky filmu, divadla, výtvarného umění, ale také satiry. Každá z nich by si zasloužila svoji kapitolu, na kterou však nezbývá místo.

Na úvod v druhé kapitole *Přístup k tématu* rámcově vyložím přístup, s nímž jsem Květen zpracovával. Kriticky představím prameny, se kterými jsem pracoval a položím otázky, které mě budou v práci zajímat. Na závěr se zastavím u některých pojmu, které se budou v práci objevovat.

Třetí kapitola, *Literatura Únoru*, popisuje v krátkosti vývoj literatury od 2. světové války a především pak po převzetí moci KSČ a tedy literární kontext, do kterého Květen přišel.

Kapitola čtvrtá, *Časopis Květen*, se již zabývá samotným časopisem. Uvádím zde základní technické údaje, složení redakční rady a načrtávám institucionální cestu, kterou byl Květen založen. Též analyzuji „úkoly“, které mu byly dány do vínku, a také to, jak se jich redakce postupně zbavovala a hledala nové sféry zájmu. V poslední části kapitoly se pak zamýšlím nad vztahem „květnáků“ s mocí.

V páté kapitole, *Poezie všedního dne*, se zabývám programem básníků časopisu Květen. Dokládám, že de facto existoval ještě předtím, než se vyhlásil, ale také poté, co se ho relativně záhy zřekli hlavní představitelé. Snažím se analyzovat jeho obsah a jeho limity, které vyvstávají při otázkách na vztah programu k socialistickému realismu, resp. ke Skupině 42.

Šestou kapitolu, *Hájek coby stín Května*, věnuji sporům „květnáků“ s Jiřím Hájkem, který se stal Květnu „stínem“ až v jungiánském smyslu. Byl pro ně zosobnění všeho, proti čemu bojovali. A animozita byla vzájemná. Jemné spory přerostly v bitvu mezi Hájkem a J. Vohryzkem, která poté posloužila jako jeden z důvodů zrušení.

Ale důvodů pro zrušení bylo více: a to byla především teoretická a kritická praxe, snaha o revizi kritické praxe (a tedy i marxismu, na jehož půdě chtějí „květnáci“ zůstat), která na stránkách Května probíhala. Té se věnuji v sedmé kapitole: *Teorie a kritika literatury (a života)*.

V osmé kapitole, *Poezie všedního dne v praxi*, se v krátkosti podívám na beletristickou praxi na stránkách Května.

Devátá kapitola, *Nahrazení čili zánik*, se věnuje dění na počátku roku 1959, kdy je Květen vystaven tvrdé kritice ze strany Svazu československých spisovatelů i vedení Komunistické strany. A kdy je rozhodnuto o jeho zrušení, resp. nahrazení časopisem Plamen.

Desátá kapitola, *Čtení Května v 60. letech*, je věnována sebe prezentaci „autentických květnáků“ v polovině 60. let a reakci mladé generace, která se shromáždila kolem časopisu Tvář.

2 Přístup k tématu

Otázka, jak přistupovat k literatuře 50. let, byla nastolena již v dobové vřavě. Jan Grossman v roce 1956 píše článek *O krizi v literatuře*, v němž upozorňuje na úlohu „obecných tendencí“ na úkor „osobností“. „*Budoucí historik*“ bude nucen dešifrovat „*skutečný význam formálních tezí a deklamací*“, poznat „*historii pojmů a významů, které střídavě znamenaly všechno a nic*“, porozumět „*tragickým rozporům mezi patosem všeobecných zásad a jejich zkreslení v praxi*“. Ale pod povrchem slov je další vrstva. Historik tak tuto literaturu „*nevyloží bez podrobné znalosti zákulisních otázek kulturně politických, organizačních, edičních, mocenských i zcela osobních, bez bedlivého prozkoumání činnosti různých institucí, úřadů, rad a správ, jejich skutečného či formálního významu, jejich měnících se funkcí a proměnlivého vlivu na umění a jeho tvůrce*“¹.

V polovině 50. let se v československém prostředí (stejně jako v celém východním bloku) objevilo pnutí, potřeba (a touha) posunout dosavadní meze možné tvorby. Časopis Květen byl jak produktem tohoto procesu, tak poté i jeho výrazným zdrojem. Jak k takovému fenoménu přistoupit?

Grossman svými slovy upozorňoval na „zákulisí“ literárního dění, které sice figuruje v každé době, v kontextu režimu s totalitními nároky však nabývá tak významné role, že při bádání nelze opomenout. Na druhé straně by požadavkem jednostranné produkce mohl věc i ulehčit, jelikož v oficiální části literatury existuje kánon, ke kterému se musí vztahovat veškerá argumentace, a který

¹ Grossman, Jan: O krizi v literatuře. IN: Přibáň, M. (ed.): Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 316-327

má své reprezentanty či „hlásné trouby“. Situace by tak mohla být paradoxně jednodušeji nahlédnutelná, protože celá diskuse se odehrává v jednom „sémiotickém vesmíru“².

Alespoň tak situace vypadá z pohledu literatury neoficiální. Ve skutečnosti se doboví aktéři postupně zbavovali svých slovníků, objevovali „staré“ přístupy a s nimi nové formy vyjádření. Při listování časopisem Květen vyjde najevo, že (alespoň v 2. pol. 50. let) už byly publikovatelné i práce psané jiným jazykem, než jazykem socialistického realismu; a statě psané i jinou formou, než formou „ideologického úvodníku“. Situace se komplikuje, významy slov se zamotávají, a čím více je Květen sám sebou, tím více je v hledáčku „strážců čistoty“, kteří po „maďarských událostech“ vyhlásili „boj proti revizionismu“.

Avšak ani otázka, kdo jsou tito „strážci čistoty“ není jednoznačná. Módou je „boj proti dogmatismu“, Valentův román *Jdi za Zeleným světlem* (1956), dnes vnímán progresivně, je v Literárních novinách oslavován Jiřím Hájkem, tedy člověkem, který bývá označován spíše jako „ideolog“, zatímco v Květnu román nepřijme Josef Vohryzek, který je za dvě léta vyloučen z KSČ.

Grosman tak sice mluví spíše o první polovině 50. let – v druhé polovině desetiletí se již začínají prosazovat osobnosti (Grosmana nevyjímaje), které se pokouší hledat nové cesty. Stále však platí poučení z Grosmanova článku: je nutné zkoumat jak „sémiotické vesmíry“, tedy sdílené (či naopak nesdílené) významy pojmů, tak i ono „zákulisí“, tedy mocenský a vztahový rámeček. A to v centrálně řízené literatuře, ale i co se týče samotného Května. Je to však možné?

2.1 Květen v archivech

Zatímco oficiální počátek a zánik Května lze z institucionálního hlediska alespoň do určité míry sledovat, jelikož o tom muselo rozhodnout Politické byro – a jeho dokumenty jsou snadno dostupné v Národním archivu³, se čtyřmi roky působení časopisu už je situace těžší. Negativně vyznělo vyhledávání ve fondu Ideologické komise. A ještě složitější je situace ve fondu Svaz čs. spisovatelů, který zpravuje Památník národního písemnictví. Fond je nezpracovaný a vyhledávání v něm složité: archiválie ze samotné redakce se nalézt nepodařilo. Dohledatelné jsou naopak zápisy z plenárního zasedání SČSS dne 16. června 1957 a celostátní konferenci SČSS z 1. a 2. března 1959⁴, přičemž na obou byl Květen podroben tvrdé kritice, a také zápisy z jednání předsednictva ÚV SČSS.

² Richterová, S.: Sémiotický vesmír: centra a periférie. Kritický sborník, roč. 11, č. 3, str. 1-5

³ NA, A ÚV KSČ, Fond 02/2

⁴ Obě události zpracoval M. Bauer a v této práci budu odkazovat (pro snadnější přístup) na jeho práci: Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary

Bohužel právě ty jsou nekompletní, ba až torzovité. Byly nalezeny sice čtyři kartóny „zápisů ze schůzí“ s požadovanou datací (1955-1959). Přičemž v roce 1955 máme jen krátké zápisy – a to ne všechny, rok 1956 obsahuje i podkladové materiály, víme tedy o únorovém jednání, kde Květen hodnotil svoji činnost po půl roce působení. Rok 1957 v podstatě celý chybí (ale na plenárním zasedání SČSS 17. 6. 1957 zazní tato Březovského slova: „*Ani ústřední výbor Svazu spisovatelů se nezabýval otázkami Května, ač jsme se toho několikrát dožadovali a ač nám to bylo vždy slíbeno.*“⁵); rok 1958 je sice kompletní, neobsahuje však (v naprosté většině případů) podklady, a tak jsou zprávy o Květnu úsečné. I z pouhého zápisu lze však vyčíst například sebekritiku šéfredaktora Května na jednání ÚV SČSS z 11. 11. 1958. A zápisy z počátku roku 1959, kdy se rozhodovalo o konci Května, chybí.

Je tedy zřejmé, že z takto úsečných pramenů nelze rekonstruovat vývoj vztahu Května s vedením SČSS po období čtyř let, kdy Květen vycházel. Natož pak s vládnoucí stranou (která Květnu život dala i vzala) jako takovou. I tak jsou dostupné archiválie cenným zdrojem, který budou na příslušných místech použity.

2.2 Květen ve vzpomínkách

Květen se s programem „poezie všedního dne“ stal do jisté míry symbol. Navíc se na stránkách objevovala jména, která se za pár let stanou zvučná i v širší společnosti. Tím si získal pozornost: vraceli se k němu samotní aktéři ve svých článcích (Červenka⁶), ve svých pamětech (Klíma⁷, Ptáčnick⁸), ale v 90. letech též v rozhovorech. Jaromír Slomek o Květnu mluvil s Miroslavem Červenkou⁹ a Karlem Šiktancem¹⁰, Ivo Felc s Miroslavem Holubem, Josefem Vohryzkem¹¹ a Jaroslavem Bočkem¹². Na Květen vzpomíná také Václav Havel v rozhovoru s Karlem Hvízďalou¹³. K tomu jsem sám uskutečnil rozhovory s Ivanem Klímou, Janou Štroblovou a Petrem Wittlichem¹⁴.

Zdálo by se, že materiálů je tu mnoho. Rozhovory však byly uskutečněny s různým záměrem, různou intenzitou a zvláště ty mé pak s dlouhým časovým odstupem. Lze z nich získat obraz o tom, jak

⁵ Cit. podle Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary, str. 10

⁶ Červenka, M.: Druhé čtení. IN: Příběh, M. (ed.): Z dějin českého myšlení o literatuře 3 (1958-1969). Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2003

⁷ Klíma, I.: Moje šílené století. Praha : Academia, 2009

⁸ Ptáčnick, K.: Život, spisovatelé a já. Praha : Trizonia, 1993

⁹ Slomek, J.: O Květnu a květnácích s Miroslavem Červenkou (rozhovor), Iniciály 1991, č. 14/15 (též IN Obléhání zevnitř, 1996)

¹⁰ Šiktanc, K.: Řeč neřeč. Rozhovor Jaromíra Slomka s Karlem Šiktancem. Praha : Karolinum, 2007

¹¹ Oba IN: Felc, I.: Víze a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993

¹² Felc, I.: Lovení v paměti Jaroslava Bočka. Tvar 1995, č. 11

¹³ Havel, V.: Dálkový výslech. Praha : Melantrich, 1990

¹⁴ Tyto rozhovory jsou uloženy v mém osobním archivu.

kdo Květen vnímal – a vnímá a co pro něj (např. v rámci jeho tvorby) znamenal. Mnohdy zazní i zajímavé a důležité informace pro dokreslení doby.

Jakkoli je tato část pramenů důležitá, nedá se na ní práce postavit. Historiografie sice již dlouho nepracuje s pozitivistickou otázkou „jak to bylo ve skutečnosti“, avšak ani otázka „jak fenomén vnímají tehdejší aktéři“ není dostatečná, protože narátoři – jakkoli jsou autoři z okruhu Května teoreticky erudovanější a často se pokoušejí o odstup – mají tendenci vidět Květen jaksí v celku. Právě jako „symbolické centrum“¹⁵. A pokud reflektují jeho vývoj, tak pouze progresivním směrem. To, že v jediném rozhovoru nepadlo slovo o situaci Května po rozhodující kritice, která zazněla na konferenci SČSS počátkem roku 1959 (až na Vohryzka¹⁶), je sice symptomatické, neřekne nám to však nic o dobové situaci Května.

V rozhovorech, které jsem já vedl, se ukázalo, jak při tak dlouhém časovém odstupu je důležité ptát se na konkrétní události a texty. V tomto ohledu byl velice cenný rozhovor s Janou Štroblovou, která do Května přispívala od 1. ročníku, přičemž se (jako nejmladší ze společenství) účastnila dění v redakci, tak i mimo ni (cenné je především její svědectví ze „setkání mladých“ na Dobříši, které se konalo 8. - 10. 11. 1956¹⁷). V rozhovoru s Ivanem Klímou je znát, že těžiště jeho aktivity leží až v 60. letech. Z Května vzpomíná na své povídky a na recenzi Valentova románu¹⁸, avšak konkrétní události jsou již poměrně rozostřeny. Petr Wittlich je pak přeci jen jiný případ, jelikož jeho příspěvky jsou pouze nárazově v III. a IV. ročníku. Květen využíval jako prostor pro prosazování moderního umění a s redakcí nebyl nijak výrazně spjat.

Je velká škoda, že se nepodařilo (ať z důvodu nemoci či jiných) k rozhovoru přizvat ty, které níže označím jako „autentické květnáky“. Ti byli (a mnohdy ještě jsou) s Květnem spjati nejvíce. Mohli nastolit řadu témat, která by pak dala i dalším rozhovorům větší význam a otevřít tak prostor pro hlubší interpretaci. Takto byla mým (ale v podstatě i ostatním) rozhovorům přisouzena v této práci úloha spíše dokreslovat děje, které jsou mnohdy znát ze stránek časopisu, než aby se staly samostatným předmětem zájmu. Jiná věc je, že mně samotnému posloužily jako velmi cenné uvedení do tématu a náhledu do problematiky.

¹⁵ Havelka, M.: Dějiny a smysl. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001

¹⁶ Ten však – jako nejvíce kritizovaný – byl již s Květnem v názorovém rozchodu a odmítl zveřejnit sebekritiku, k níž ho redakce vyzývala. Je tedy výjimkou, která fenomén dělá ještě zřetelnější.

¹⁷ Viz kap. 5.6 *Kde stojí militantní Květnáky?*

¹⁸ Viz kap. 6.4 *Neschématický pohled*

2.3 Sekundární literatura

Již jsem zmínil, nakolik se sami někteří aktéři vraceli ke Květnu ve svých pracích. Co se však týče původní tvorby, dalo by se říci, že se k ní vraceli už na stránkách Květnu. Tím, že vyhlásili program všedního dne, tedy jakési jednotící stanovisko, byli nuceni k jeho reflexi a zdokonalování, případně obraně. Je pak zajímavé sledovat, nakolik se články o Květnu vymaní ze sebeinterpretací Května samotného. Tím nemá být řečeno, že nepřekročení hranice sebeinterpretací je zásadě špatné – nakonec i autor této práce, nejsa literárním historikem, stěží dosáhne výrazně hloub a dál. Jde však o to, aby i sebeinterpretace byly vkládány do správného kontextu, jelikož vývoj Května a programu „poezie všedního dne“ byl (ať i kvůli jeho nejasnosti) nejednoznačný, přesto zřejmý. Zatímco sama poezie autorů Května se za dané čtyři roky neposouvala tak překotně.

To se týká především roztroušených článků a hesel ve slovnících. Jednoznačná snaha překročit tento práh je znát ze sborníku referátů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy (15. - 16. 9. 1993) *Časopis Květen a jeho doba*¹⁹. Zajímavé je také řešení hodnocení Května, kdy sborník nechce „sledovat jen kriticky negativistickou stránku Května nebo naopak hromadit jen klady o jeho poplatnosti dobovým ideálům a iluzivním představám“²⁰. Tuto vyváženost však nenajdeme u jednotlivých příspěvků, jako spíše v koncepci celého sborníku, kdy jeden příspěvateľ říká A, jiný B. Nalezneme tedy příspěvky od adorace básníků Května pro jejich touhu po mravní čistotě (Rambousek), přes vtažení Května do literárních dějin (Papoušek), až po opačný pól, kdy je období Května označeno slovy „malý český výboj“ (Slomek). Na druhou stranu není prostor pro jednotlivé příspěvky dostatečně veliký, aby hleděly na Květen jako na něco, co se vyvíjelo v širších souvislostech. Navíc se i ono „a jeho doba“ omezuje na další dílčí literárně historické referáty a je tak zcela vytlačen fenomén „zákulisí“.

Jedinou monografii, která se dotýká Května, pak napsal Ivo Fencel. Kniha *Vize a iluze skupiny Květen*²¹ se však s mojí prací míjí v předmětu – a v záměru. A to už proto, že ani jedno není u Fencela příliš jasné. Již z názvu je zřejmé, že se autor chce zaměřit na „skupinu“, nikoli na časopis. Zároveň prohlašuje, že chce proniknout k dobové „mentalitě“ této skupiny. Avšak „skupina Květen“ (příp. „květnáci“, „militantní“ či „autentičtí květnáci“) není nijak vymezena a tak (často složitý) osobní vývoj jednotlivců je někdy zaměňován za vývoj názorů v Květnu (který lze prezentovat snáze a nakonec vyzní i progresivněji) – a podle něho jsou pak vybráni autoři, kteří v té době „květnáctví“

¹⁹ Svozil, B. (ed.): *Časopis Květen a jeho doba*. Praha : Ústav pro českou literaturu; Opava : Slezská univerzita, 1994

²⁰ Pešat, Z.: *Časopis Květen a jeho hodnocení*. IN: Svozil, B. (ed.): *Časopis Květen a jeho doba*. Praha : Ústav pro českou literaturu; Opava : Slezská univerzita, 1994 str. 15

²¹ Fencel, I.: *Vize a iluze skupiny Květen*. Praha : Pražská imaginace, 1993

reprezentovali. Jako první tak „naplnil květnáctví“ Vohryzek, který se paradoxně s Květnem rozchází. Zbylí „naplňují květnáctví“ postupně: Definitivně dozrávají na přelomu 70. let: „Snad lze říci, že je tu teprve nyní ta retorta, v níž mezigenerace uzrála a našla samu sebe.“²²

Zároveň však je naprostá většina výkladu věnována projevům z doby fungování časopisu. Je připomínán fenomén „sociálního zrání“ a převrátí Marxův pojem „falešného vědomí“: Od poloviny 50. let se „květnáci“ zbavovali „ideologického mýtu“. Uznává, že „skupinová pouta“ byla někdy méně, než „individuální sebepojetí“, ale i představa takového „skupinového pouta“, které drží až do 90. let, je problematická – zvláště, když je pouze proklamována, nikoli dokazována. Čtenář se nemůže zbavit dojmu, že Fenclovi, který se o Květen zajímá už od 60. let²³, tu jde především o oprášení Května jako symbolického počátku spění národní kultury zpět k jakési pravdě, či alespoň ke „kritickému myšlení“. Což lze doložit i tím, že se vymezuje především proti Pithartovi, který Květen v *Osmášedesátém*²⁴ nemilosrdně zkritizoval.

Na druhé straně je pravda, že v Květnu se sešla část generace, která bude hrát významnou roli v 60. letech, ale i později v letech 70. a 80 – avšak na obou stranách barikády. Fenclova touha zachytit „mentalitu“ je tak do jisté míry ahistorická, protože ji zachycuje z perspektivy mentality „vítězné“.

Květnem se zabývají též práce, které se věnují obecně literatuře toho období (*Dějiny české literatury 1945-1989*²⁵, *Rudá záře nad literaturou*²⁶), ty mu však věnují jen omezenou pozornost, která nepřináší hlubší vhled do situace: Věnují se nárazově některým článkům z Května a samotný Květen pak definují kategorií „poetrie všedního dne“, která se však ukáže jako nedostatečná.

2.4 Záměr práce

Směřování této práce jsem se snažil naznačit již Grosmannovým citátem. Ukázalo se však také, že zatímco pojmy jsou zachytitelné, jejich kontexty, ono „zákulisí“, je přístupno obtížněji. Bude však bráno na zřetel pokaždé, kdy to bude možné. Do jisté míry totiž splývá s historickým kontextem, který nelze obejít už proto, že Květen na něj (ať chtě, či nechtě) reagoval.

Záměr práce je ovlivněn i tím, že o Květnu neexistuje uspokojivá monografie, která by osvětlila jak zmiňovaný kontext, ve kterém Květen působil, tak ale i napětí, které se odehrávalo uvnitř okruhu přispěvatelů Května. Jakkoli by tedy bylo podnětnější zabývat se dílčími otázkami, jednotlivými

²² tamtéž, str. 136

²³ Kromě několika článků jde i o rigorózní práci.

²⁴ Pithart, P.: *Osmášedesátý*. Praha : Rozmluvy, 1990

²⁵ Janoušek, P. (a kol.): *Dějiny české literatury 1945-1989. II. 1948-1958*. Praha : Academia, 2007

²⁶ Catalano, A.: *Rudá záře nad literaturou*. Brno : Host, 2008

osobnostmi Května, chybí v literatuře práce, na které by se takové dílčí zkoumání mohlo postavit. Proto je třeba se ptát po Květnu v celku.

Hlavním těžištěm práce bude pomocí sémantické a tematické analýzy přistoupit k textům publikovaných v časopisu Květen a ptát se, o co autorům šlo – o jaké pojetí literatury; jaké místo v jejich teoriích a tvorbě měl socialistický realismus jako dogma a na druhé straně „moderní umění“, o kterém se postupně začínalo mluvit; a čím pak Květen překročil dobové mantinely, že musel být zakázán. Přičemž zde bude stále otázka, za koho a ke komu daný text mluví.

To má za cíl především vrátit Květen zpět k němu samému, k jeho problémům a otázkám, a oddělit tím otázku, čím byl Květen ve své době, od otázky, co po něm zůstalo a jak ho zpětně hodnotit. Jen tímto způsobem lze pak tyto otázky zodpovědět, a tím i potvrdit či vyvrátit „mytický“ a „omluvný“ výklad Května, který lze pozorovat např. na již zmiňované publikaci Ivo Fencla *Vize a iluze skupiny Květen*, ale který se pak vlévá i do obecnějších publikací, kde je Květen povětšinou jakýmsi „progresivním gestem“, či „symbolickým počátkem“ 60. let.

2.5 Některé pojmy

2.5.1 Režim a totalitarismus

Zabýváme-li se 50. léty, nevyhneme se diskusi o totalitarismu – tedy otázce, zda, a do jaké míry byl komunistický režim „totalitní“; či zda byl „totalitní“ v 50. letech (resp. do roku 1956). Samotný pojem i otázka, kdy poznání pomáhá, a kdy ho naopak zastírá, je mimo záměr této práce. Omezím se proto na nietzscheánský povzdech, že těžko definovat něco, co má dějiny. Vymezí-li se „totalitarismus“ jako období od „Vítězného února“ (příp. už od r. 1938²⁷) do roku 1956, je to empiricky stejně obtížně obhajitelné (zvláště při vědomí sociologické „totalitní instituce“²⁸, kde pro individualitu není už žádné místo), jako když pojmem totalitarismus označíme celé období vlády komunistické strany. „*Svět není složen ze slov,*“ říká Erazim Kohák. Natož pak dějiny.

A přesto je druhá možnost z pragmatického hlediska velice jednoduchá: stačí totalitarismus vymezit spolu s R. Aronem²⁹. Jsem si totiž jistého nebezpečí této práce. Zabýváme-li se oficiálně povoleným časopisem, a to navíc v době jisté naděje (tedy právě v době, kdy podle některých „totalitarismus“ končí) a tak zde logicky není téměř žádný prostor věnován literatuře neoficiální, natož spisovatelů, kteří v té době byli uvězněni. (Je otázka, do jaké míry o ní a o nich měli ponětí (zvláště do II. sjezdu) sami přispěvatelé Května.) Kdybych zde označil režim jako „totalitní“, dal bych

²⁷ Havelka, M.: Srovnávání nesrovnatelného. Soudobé dějiny, 2009, roč. 14, č. 4

²⁸ Keller, J.: Sociologie byrokracie a organizace. Praha : Slon, 1996

²⁹ Hassner, P.: Raymond Aron a totalitarismus, Soudobé dějiny, 2006, roč. 54, č. 2

najevo, že jsem si vědom jeho charakteru a toho, že jeví-li se některé diskuse jako svobodné, je to tím, že jejich účastníci nevybočovali z hranic, které režim stanovil.

Zároveň je však pojem „totalitarismus“ obestřen tolika hodnotovými soudy, že jeho používání je až téměř nevhodné. Zacházením s ním se historik staví na jednu ze dvou stran barikády, což samotnému textu – není-li právě na tuto problematiku zaměřen – nikdy nemůže prospět. Proto bych zde rád označil dobový systém jako „režim s totalitními ambicemi“ a to proto, aby bylo zřejmé, že mantinely byly dané, zároveň však zde bylo místo pro individuuum s do jisté míry autonomními cíly. A to zvláště v případě, bylo-li individuuum součástí „moci“. A to „květnáci“ v řadě případů byli.

2.5.2 „Květnáci“

Již jsem naznačil, že brát lidi, kteří psali do Května, jako skupinu, je zavádějící. Jakkoli k tomu vyhlášení programu „poezie všedního dne“ svádí a sami aktéři o „skupinovém pocitu“³⁰ hovoří. I Fencel to cítil, proto přidával ke „květnákům“ přídavné jména „militantní“ či „autentičtí“, což může být cesta. Musíme se však na redakci a přispěvatele do Května podívat blíže.

První rozlišení je zřejmé. Těžko bychom mohli označovat jako „květnáka“ někoho, kdo nepřispíval do Května. Ale ani přispívání do Května nic nezaručuje. Václav Havel do Května přispěl dvěma texty, ale naopak se bál, aby nezačal být za „květnáka“ považován³¹. Musí tam být tedy nějaký pocit vnitřní příslušnosti, alespoň základní ztotožnění se s postuláty, které Květen hlásal. Mohlo by se říci, že takové určení se kryje s členstvím v redakční radě. Ale nazval by někdo Milana Kunderu „květnákem“?

Musíme se tedy smířit, že budu-li v tomto textu používat pojem „květnáci“, tak pro volnější okruh lidí, kteří se s Květnem v té době více či méně ztotožnili a aktivně se podíleli na jeho tvorbě. Vedle toho však byla ještě skupina lidí, kteří byli v rámci časopisu aktivnější, kteří právě iniciovali program „poezie všedního dne“, a kteří se s ním ztotožnili daleko hlouběji, než jiní. Či z druhé strany: jejich tvorbu program všedního dne vystihoval více, než tvorbu jiných.

Redakce totiž nebyla monolit. Na venek sice vystupovala překvapivě jednotně a i příspěvky, se kterými se neztotožňovala, nejenže otiskla, ale brala pisatele i v ochranu. To byl např. případ hned z prvního ročníku, kdy L. Menšík napsal velmi kritický text o nepřirozených mezerách v dobové literární produkci³². Po ostrých protireakcích redakce diskuse ukončila slovy: *„Nelze také mladého čtenáře, který napsal svůj (byť mylný) názor, hned zhurta zakřikovat slovy o ‚člověku daleké*

³⁰ Rozhovor s Miroslavem Holubem. IN Fencel, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993

³¹ Kosatík, P.: „Ústně více“. Brno : Host, 2006, str. 158

³² Z dopisů: L. Menšík, Květen, 1955-56, roč. 1., č. 4, str. 128; zde viz kap. 4.3.3 *Odvaha*

minulosti'; podezírat s. Menšíka z nějakého promyšleného a zatvrzelého názorového zpátečnictví by bylo nemoudré.³³ A podobně ani Jaromíra Jermáře³⁴ nehodila bezhlavě přes palubu.

To však neznamená, že redakční rady probíhaly hladce. Jednak dokázali být dost tvrdí, to když dost důrazně odmítli publikovat básně z okruhu osmašedesátníků³⁵, jednak i v rámci stálých přispěvatelů byly spory, které měly i generační podtón. Tak na atmosféru v redakci vzpomíná Jana Štroblová, nejmladší z redakční rady, která o těch starších říká: „Ale tamti mě teda připadali jako – jako mentoři, nepřetržití mentoři, který ale se mi snažili vnutit správný světónázor, ne jenom básnickou formu, ale přímo světónázor.“ A: „Ale někdy když se člověk nechtěl nechat přesvědčit, tak to bylo ve velice nepřátelském duchu, ale nikam se to nevynášelo, což bylo bezvadný – a když už se zadalo číslo do výroby, tak mohl samozřejmě zasáhnout ten vnější tlak, protože furt pracovala cenzura, takže nařídili něco vyhodit, ale když už to jednou prošlo redakční radou a těmi hádkami, tak už všichni drželi basu, a nezačali říkat: já jsem ti to říkal – a aby před někým jiným řekli: to ten si vymyslel... Celé to společenství bylo najednou jiný, i když tam pořád byli ti tvrdí partajníci...“³⁶

A opravdu se zdá, že období mezi lety 1945-1955 bylo natolik překotné, že každý rok hrál roli. Koneckonců si toho všímá i Milan Jodl v anketě *Generace nebo „generace“*: „Bude to znít paradoxně, ale větší generační nedorozumění vznikají mezi mladými, jejichž myšlení dozrálo a zformovalo se po osmačtyřicátém roku, a oněmi už nemladými a ještě nestarými, kteří se myšlenkově formovali v letech okupace a v období do roku 1948 – ne mezi mladou generací a pokrokovou modernou ‚staré‘ generace.“³⁷ A Janě Štroblové (roč. 1936) bylo při prvních básních otištěných v Květnu 19 let. Nebo kritikovi Zdeňku Heřmanovi (roč. 1934) 21 let.

Je pak zřejmé, že vztah s kolegy, kterým již bylo kolem třiceti, nemohl být zcela rovný. A že jejich životní zkušenost byla jiná. A byla to právě ta starší generace, která měla publikační zkušenost z poučkové doby, která vyhlásila poezii všedního dne. A ač s ní souzněli i prozaici, byla z dílny spíše básníků: Šotoly, Šiktance, Floriana, Holuba, Bruknera, Červenky, který byl též teoretikem a Bočka, který se prezentoval především jako filmový kritik, ale napsal též dvě statě o poezii všedního dne a možná dokonce přinesl sám pojem „poezie všedního dne“ z prostředí FAMU³⁸. To jsou ti, které budu nazývat pojmem „autentičtí květnáci“, jelikož význam Května nebrali pouze jako cenou publikační platformu, ale spatřují (či spatřovali) v ní i něco víc – především „poezii všedního dne“ jako své dílo,

³³ Red.: Úvodník. Květen, 1955-56, roč. 1., č. 8

³⁴ Viz kap. 4.3.4 *Čůrání (proti větru)*

³⁵ Kosatík, P.: „Ústně více“. Brno : Host, 2006, str. 161-164

³⁶ Rozhovor s Janou Štroblovou, vedl VM. 3. 4. 2013

³⁷ Generace nebo „generace“? Květen, 1957-58, roč. 3., č. 9, str. 471-472

³⁸ Felc, I.: Lovení v paměti Jaroslava Bočka. Tvar 1995, č. 11

prapor svého pohledu na svět. A právě nikoli pro souznění, ale pro procítěné a vědomé posouvání programu „poezie všedního dne“, je relevantní přídavné jméno „autentický“.

2.5.3 Socialistický realismus

Socialistický realismus byl v Sovětském svazu prosazen jako dogma v 30. letech. Do českého prostředí se ho již v té době snažil přenést Kurt Konrad, Bedřich Václavek a Julius Fučík – všichni ti však nepřežili druhou světovou válku, a prosazení konceptu se tak ujal jiný trojlístek: Zdeněk Nejedlý, Ladislav Štoll a Jiří Taufer. Ti koncept prosadili i proti „radikálům zleva“ (Bareš a spol., viz níže). Dnes je možno socialistický realismus počátku 50. let definovat z trojí perspektivy: (1) jednak bylo třeba nalézt dědictví, které pomohlo (2) odhalit „reakci“ od „pokroku“, a nakonec i (3) ukázat socialistický realismus u sovětských vzorů.

Ten pravý realismus, který bylo nutno odlišit od „*lžirealismu*“, se v první řadě jal hledat Nejedlý. Páteří dědictví, u kterého je třeba se učit, jak zobrazovat skutečnost, jsou vedle Wolkera a S. K. Neumanna „*Neruda, Němcková, Havlíček, Erben, i Smetana, Mánes, Aleš*“ – „*tito mistři neutíkali od skutečnosti, nýbrž naopak zmocňovali se jí, zmnožili ji, prohloubili a povýšili svým uměním*“³⁹. A je-li dnešek socialistický, i realismus musí být socialistický.

To však nestačí. „Pokrokovému“ umění nesmí chybět „ideovost“. Právě ta scházela všemu od strukturalismu, po existencialismus a surrealismus. Útoky proti představitelům těchto směrů si pak byly vedeny pojmy „formalismus“, který jakožto útěk od skutečnosti stál na opačném pólu než „naturalismus“, který se naopak ve skutečnosti utápěl. „Kosmopolitismus“ byl zas nepatřičným zřeknutím se národních tradic. Tak např. Mukařovský, zřikaje se strukturalismu, praví, že „*zájem o obsah znamená pokus o zamaskování počáteční formalistické povahy strukturalismu*“⁴⁰. Dílo Arne Nováka je „*individualistické*“, „*stojí proti lidu*“, „*proti demokracii*“ a je školou „*kosmopolitismu a z té školy vycházely všechny ty hlasy, které se s pohrdáním odvracely do literatury sloužící národu a lidu a prohlašovaly, že cesta k světovosti vede přes formalismus, surrealismus, přes všelijaké, internaiconální revue, přes existencialismus.*“⁴¹

S tím souvisí, že spisovatel musel jít s lidem; na cestě k ráji⁴² musel mít „pozitivní vztah ke skutečnosti“. Ani to „reakční směry“ nesplňovaly. Naopak, Černý chtěl „*dát naší poezii úchylnou linii*“

³⁹ Nejedlý, Z.: O realismu pravém a nepravém. IN Příbáň, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 217-224

⁴⁰ Mukařovský, J.: Ke kritice strukturalismu v naší literární vědě. IN Příbáň, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 149

⁴¹ Buriánek, F.: Proti buržoazní literární „vědě“ Arne Nováka. IN Příbáň, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 60-80

⁴² srov. Macura, V.: Šťastný věk, Praha : Academia, 2008

„hledáním smyslu lidské existence“ a z básní J. Ortenu, který mu šel po boku, se ozývá „zoufalý sten samotářského jinocha, jemuž vlčí zákony kapitalistické smečky nedopřávají žít lidským životem a který zůstal po celý život vzdálen zástupům usilujícím o svržení její nadvlády.“⁴³

Jisté pozitivní vymezení nabízí S. Machonin v článku při rozboru sovětského vzoru, románu *Daleko od Moskvy*. Nutným prvkem sovětského realismu je „revoluční romantismus“, kdy hlavní hrdina románu je sice realista, ale zároveň romantik, „jelikož plány jsou vypracovány s průkopnickou odvahou novátora“. Hrdina dále musí být kladný, jelikož „sovětská literatura klade za úkol ukázat hrdiny socialismu“, ne setrvat na „konstatování současné skutečnosti, nýbrž předjímat úsilím svých hrdinů budoucnost.“ Takovými kladnými hrdiny jsou pak všechny postavy románu zvláště i dohromady; hrdina musí být „hrdinou kolektivní“ – „dynamická vůle kolektivu (...) nese hrdinu socialistického umění“⁴⁴.

Takto (ve stručnosti) znělo dogma, které se postupně ustavilo na počátku 50. let.

3 Literatura Únoru⁴⁵

3.1 Poválečná situace

Po konci druhé světové války se politické cítění naprosté většiny obyvatel posunulo doleva – a na východ: „Dnešek znamená vítězství naděje, jediné kolektivní a trvalé naděje, kterou jsme měli již od raného věku, téměř od dětství, všichni z nás. Naděje v socialistickou budoucnost.“⁴⁶ Sovětský svaz (a s ním Komunistická strana Československa) se zdál být zárukou budování nového světa. Před volbami v květnu 1946 se 843 intelektuálů podepisuje pod *Májové poselství kulturních pracovníků českému lidu*, kde manifestují podporu KSČ s tím, že poznali „v učení komunistů dovršení lidského poznání a záruku dalšího vzestupu člověka“⁴⁷. Kladný poměr k cílům vyjadřovali i lidé po Únoru umlčení – Černý, Blatný, Kolář, Toyen a další a další. Pochyby sublimovali spíše do myšlenky kulturního mostu mezi

⁴³ Dostál, V.: Jiří Orten a jeho dědictví. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 51-60

⁴⁴ Machonin, S.: Poznámky k některým zásadám socialistického realismu. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 224-338

⁴⁵ V této kapitole (a i následně) budu mluvit především o literatuře. O politickém dění viz Blaive, M.: Promarněná příležitost. Praha : Prostor, 2001; Pernes, J.: Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008; Cuhra, J. (et al): České země v evropských dějinách. Sv. 4. Praha ; Litomyšl : Paseka, 2006

⁴⁶ Navrátil, V.: O situaci někdejších vzdělanců. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 1 (1945-48). Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001, str. 57

⁴⁷ Cit. podle Catalano, A.: Rudá záře nad literaturou. Brno : Host, 2008, str. 54

Východem a Západem, „naší“ svébytné cesty (kterou koneckonců hlásal i Gottwald), než radikálního odmítnutí. Právě tato nejednoznačnost je symptomatická a ukážeme si ji ještě na jednom příkladu.

Ještě v roce 1946 se ukázalo, že Benešova slova z červnového kongresu Syndikátu českých spisovatelů, hájící svobodu a autonomii umění, nejsou planá. V srpnu byl rozhodnutím ÚV KSSS zastaven časopis Leningrad. Byl to počátek útoku proti sovětskému modernímu umění, jehož první obětí byl spisovatel Michail Zoščenko a básnířka Anna Achmatovová. V případě Leningradu šlo o zastavení „*pronikání tendencí a mravů, cizích sovětské literatuře*“; díla Zoščenko a Achmatovové zas představovala „*zmetky při výchově lidských duší*“⁴⁸. To vyvolalo polemiku na české kulturní scéně. Komunističtí publicisté hájili právo zasahovat do společenského života; V. Černý se postavil zásadně proti takovýmto zásahům. Další intelektuálové se před problémem postavili právě se zmiňovanou nejednoznačností, která se zrcadlí i v knize *Rudá záře nad literaturou*, kde Catalano staví příspěvek E. Valenty do pozice obhájce Sovětského svazu⁴⁹, zatímco v dobovém textu Ladislava Štola je E. Valenta zařazen mezi ty, kteří „*straší české kulturní lidi*“⁵⁰.

To však nic nemění na tom, že samotný „kulturní provoz“ měl nakročeno k obnovení meziválečné rozmanitosti. Za tři roky se představilo hned několik tvůrčích skupin (válečná Ohnice a Skupina 42, dynamoarchisté se sborníkem Aktiv, autoři publikující v Rudém právu, „mladí katolíci“ kolem časopisu Vyšehrad, surrealistická Skupina Ra a surrealistické ortodoxnější křídlo kolem Vratislava Effenbergera a Karla Hynka) a mnohé nezávislé tvůrčí osobnosti mladší i starší generace. Únor 1948 však celý tento pohyb zkomplikoval a odsunul do „podpalubí“, kde živořil. Přišla totiž revoluční doba a: „*Revoluční doba není sentimentální. Zná jen ne a ano.*“⁵¹

3.2 Zplynování ducha

Tak expresivní výraz z Kolářovy knihy *Prométheova játra* si půjčuji záměrně. Přes jakákoli možná měřítko je zde totiž jasné jedno: do roka po převzetí moci se publikovatelná literatura stala služkou – „*porodní bábou přicházejících dnů*“⁵². Tvořivý duch byl poslán do tak úzkých mantinelů, že přestal být tvořivý a přijal šablonu vyhlášenou jako socialistický realismus. Bezprostředně nám je takové

⁴⁸ Cit. podle tamtéž, str. 60

⁴⁹ „Spisovatel Edvard Valenta se zmínil o mezinárodním napětí, které onomu usnesení předcházelo, a zároveň prohlásil, že není možné jakkoli kritizovat sovětskou kulturní politiku.“ (Catalano, A.: *Rudá záře nad literaturou*. Brno : Host, 2008, str. 61)

⁵⁰ Štoll, L.: *Politika a poezie*, IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 1 (1945-48), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001, str. 237

⁵¹ Štern, J.: Zběhnutí od praporu. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 14

⁵² tamtéž, str. 8

zglajšachtování přístupno už skrze názvy básnických sbírek, jak ukazuje Hruška⁵³, a v povídkových výběrech, kde jsou vedle sebe postaveny povídky ze „staré“ i „nové“ doby – viz Weissovi *Příběhy staré a nové* (1954) či Svatoplukovo *Putování za hvězdou* (1955), kde si ani dobová kritika (ne náhodou právě v Květnu) neodpustila konstatování, že přestože neměl po únoru co na svých názorech měnit, „člověka nahradil schématem křiklavých barev, umělecký tvar silnými slovy“⁵⁴.

Proto se nebojím Kolářův výraz použít. Níže však ukážu, že chci-li analyzovat fenomén zakotvený v druhé polovině 50. let, tedy dobu, kterou lze charakterizovat slovy „tání čili zápas o rozbití pout“⁵⁵, s podobným kategorickým odsudkem nevystačím. Avšak ani doba prvních pěti šesti let režimu nebyla až tak homogenní, jak se může při letném pohledu zdát.

Hned 25. února podepsaly stovky kulturních pracovníků výzvu *Kupředu, zpátky ni krok!*, ve kterém se postavili „po boku českého a slovenského lidu“⁵⁶ a na druhé straně začaly už tentýž den čistky nepohodlných. Za necelý měsíc, 13. - 17. března 1948 se konala konference mladých spisovatelů na Dobříši, která se ukázala jako poslední svobodnější událost na dlouhá léta. Mladí spisovatelé (od Kohouta, Hájka a Šterna po Hiršala a Koláře) v závěrečné zprávě konstatovali „*umělcovu odpovědnost při budování opravdového socialismu i samozřejmost jeho tvůrčí svobody, pro niž socialismus vytváří prostor*“⁵⁷. Průběh a závěry konference však byly proti gustu komunistického vedení a veškeré výdobytky mladých byly postupně zlikvidovány: *Klub (mladých) spisovatelů* ustavený 1. dubna byl propojen s odborem začínajících spisovatelů, rezolutně byla zamítnuta myšlenka časopisu pro mladé *Únor*, a ani sborník příspěvků z konference nebyl nakonec „pro nedostatek papíru“ vydán.

Jak se upevňovala pozice komunistické strany, tak se každou konferencí a sjezdem a svazem radikalizovali i sami intelektuálové. V dubnu 1948 proběhl Sjezd národní kultury, v březnu 1949 byl na popelu Syndikátu českých spisovatelů založen Svaz československých spisovatelů a na jeho konferenci z ledna roku 1950 zazněl slavný Štollův projev *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*. Celý tento proces vycházel z Leninské teorie dvou kultur, progresivní a reakční. Bylo třeba odhalit vše reakční a vyzdvihnout to progresivní v dobové současnosti i dávné minulosti. Postupně byl vyhlášen socialistický realismus (o něm samotném níže) za jedinou přípustnou tvůrčí metodu či dokonce za „*epochu lidského vývoje jako gotika*“⁵⁸. Kdo nesouhlasil, kdo šel proti této linii strany, byl

⁵³ Hruška, P.: *Někde tady*. Brno : Host, 2010, str. 14

⁵⁴ Vohryzek, J.: *Tvůrčí omyl*. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 6, str. 190

⁵⁵ Zandová, G.: *Totální realismus a trapná poezie*. Brno : Host, 2002, str. 10

⁵⁶ Cit. podle Catalano, A.: *Rudá záře nad literaturou*. Brno : Host, 2008, str. 67

⁵⁷ Janoušek, P. (a kol.): *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha : Academia, 2007, str. 18

⁵⁸ Wollman, F.: *Socialistický realismus jako kulturní epocha a styl umělecký*. IN *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58)*, Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 225

podroben často velmi tvrdé kritice, která byla v principu stejná jako ta, která z úst Ždaňova dopadla před pár lety na hlavu Achmatovové a Zoščenka. Mnozí tak byli vystrnaděni z kulturního života a v několika případech uvrhnuti do vězení.

V této vypjaté atmosféře se rozhořel boj i uvnitř strany a to o otázku té pravé linie. Ve skutečnosti to byl do jisté míry spor generační, jehož katalyzátorem se stala Nezvalova sbírka *Veliký orloj* (1949), která byla mladou radikální kritikou odsouzena jako „*reminiscence meziválečné avantgardy*“⁵⁹. Proti těmto mladým (z okruhu Tvorby a Rudého práva) se ozval Václav Kopecký (jehož později podpoří např. L. Štoll, J. Taufer a Z. Nejedlého) na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949, když coby Nezvalův ochránce opětoval útok slovy, že nestačí „*dát dohromady bez jakékoliv formy, bez ladu a skladu, běžná naše nynější slova, úderky, brigády, schůze, národní výbory, pračky, traktory, kombajny' atd., aby se takové výtvořiny nazvaly básní*“⁶⁰. Roztržka, která se odehrávala především v zákulisí a měla podobu mj. také boje mezi stranickým aparátem (Bareš coby vedoucí Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ) a státní byrokracií (Kopecký coby ministr informací a osvěty), se odrážela i ve stranickém tisku. Na jedné straně Ivan Skála označuje Seifertovu *Píseň o Viktorce* (1950) slovy „*obludný nihilismus*“⁶¹, na straně druhé kroutí hlavou v časopisu Var Z. K. Slabý právě nad verši ze sbírky Ivany Skály *Máj Země* (1950): „*Zamysleme se nad touto řádkou obratů a vizme: jak nezkonkrétní, jak odtaziťé, jak fražérské jsou to obraty.*“⁶² Slabý zde však již překročil hranici a celý spor byl ukončen Pekárkem, který upozornil, že v první řadě je třeba mít na paměti kritéria ideologická a politická.⁶³

Přesto to byl Kopecký, kdo ze sporu vyšel vítězně. Tvorba přestala vycházet, Nový život změnil vedení, Bareš a Reiman museli opustit své funkce. V roce 1952 Štoll a Taufer spojí celou problematiku se Slánským, a tak na jedné straně je nutno skoncovat s „*apolitickou, k velikému boji našeho národa lhostejnou cechovní literátštinou*“, na druhé straně se vyvarovat „*topornosti, dogmatickosti, frázovitosti*“, jelikož Gottwald říká, že „*zásadovost nesmí být zaměňována toporností a dogmatismem*“, což zároveň znamená, že „*zásadovost je neslučitelná s liberálníčením*“. Prostě: nesmíme připustit, „*aby se zase na jiné, liberalistické základně oživovaly staré skupinářské interesy,*

⁵⁹ Janoušek, P. (a kol.): Dějiny české literatury 1945-1989. Praha : Academia, 2007, str. 35

⁶⁰ Cit. podle Catalano, A.: Rudá záře nad literaturou. Brno : Host, 2008, str. 82

⁶¹ Cit. podle Šámal, P: Cesta otevřená. IN Příběh, M Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 595

⁶² Slabý, Z. K.: Ke Skálově sbírce Máj země, IN Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, 163

⁶³ Cit. podle Šámal, P: Cesta otevřená. IN Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 595

kteří až dosud byly rozněcovány na sektářské platformě slánštiny.“⁶⁴ A tak se zatočilo s radikálnější křídlem, aniž by ono méně-radikální připustilo jakékoli zakolísání dogmatu.

3.3 Gesta obratu

A přesto se začnou objevovat texty, které dávají vědět, že se ortodoxní tvorba z přelomu 40. a 50. let vyčerpala. Do toho umírá Stalin a 8 dní na to Gottwald. Krůčky jsou to z dnešního pohledu slepičí – a přesto vyvolávaly rozruch. V červnu roku 1953 se literární kritici z Dobříše přihlásí „k odkazu Klementa Gottwalda“, ale zároveň vystoupí „proti snahám nahradit kritickou diskusí politickým osočováním“⁶⁵. Téhož roku vychází sbírky Milana Kundery *Člověk zahrada širá* a Miroslava Floriana *Cestou ke slunci*, které jsou částí kritiky přijaty jako polemika se schematismem, naopak Jungmann s Petrmichlem v souvislosti se sbírkami varují před „čertovým kopýtkem individualismu“⁶⁶. Dnes jsou právě tyto básně vnímány jako „gesta obratu“. I proto, že debata přerostla v rozsáhlou diskusi o „právu básníka na smutek“, která v Literárních novinách trvala po celý rok 1954.

Úplně nový náboj dala podobným debatám Trefulka recenze sbírky Pavla Kohouta *Čas lásky a boje* (1954). Trefulka konstatuje, že „Kohoutovy verše se stávají jedním z nejdůležitějších problémů naší mladé poezie“. Že Kohout je obětí „prostředí elitních svazáckých souborů velkých továren“, díky čemuž „vidí skutečnost jakoby z pódia“⁶⁷. Ještě příkřeji (a obecněji) v kritice v Hostu do domu pokračuje Jan Skácel, který řekne: Kohout byl „doma příliš hýčkán, tím mu bylo ukřivděno“ a kritika jeho veršů je tak zároveň „dravým bojem proti kultu osobnosti, který byl kolem Kohoutovy osoby opravdu pěstován“⁶⁸. To vyvolá ostrou reakci jiných kritiků (např. již titulkem výmluvný článek Jaroslava Boučka *Kritika, nebo kampaň?*⁶⁹) a redakce Hosta se omlouvá, že diskuse nesplnila cíl.

To mohlo vyznít jako předehra k Pilařově „hlubokému vydechnutí“⁷⁰, které přišlo po II. sjezdu sovětských spisovatelů v prosinci 1954. A rok následující pak přináší další kvas. Milan Kundera píše stať *O sporech dědických*, kde brojí „proti výrazným stereotypům poučovacího literárního myšlení“⁷¹,

⁶⁴ Štoll, L – Taufer, J.: Proti sektářství a liberalismu – za rozkvět našeho umění. IN Antologie str. 80-95

⁶⁵ Janoušek, P. (a kol.): Dějiny české literatury 1945-1989. Praha : Academia, 2007, str. 52

⁶⁶ Cit. podle Šámal, P: Cesta otevřená. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 598

⁶⁷ Trefulka, J: O nových verších Pavla Kohouta – polemicky. IN Příběh, M Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 177-182

⁶⁸ Skácel, J.: O verších Pavla Kohouta v glosách. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 182-185

⁶⁹ Boček, J.: Kritika, nebo kampaň?. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 185-18

⁷⁰ Cit. podle Janoušek, P. (a kol.): Dějiny české literatury 1945-1989. Praha : Academia, 2007, str. 53

⁷¹ Janoušek, P. (a kol.): Dějiny české literatury 1945-1989. Praha : Academia, 2007, str. 54

Jan Grossman definuje stav dobové literatury jako krizi⁷², vychází kniha Jana Otčenáška *Občan Brych* (1955), kde hlavní hrdina již má svůj vnitřní svět a váhá, a začíná vycházet časopis Květen.

4 Časopis Květen

Již zmiňovaný pokus konference Mladých spisovatelů z března 1948 mj. o založení časopisu mladých autorů *Únor*, byl neúspěšný. I následně byla „generační a skupinová hlediska“ něčím nepřijatelným a využívala se v kampani proti radikálům z Tvorby („sektářství“), ale i později v roce 1954 v diskusi o poezii, kdy zavedení kritici vyjadřovali „obavy o jednotu socialistické literatury opětovným vnášením skupinových a generačních hledisek“⁷³.

Přesto bylo Politbyro při jednání 6. 12. 1954 myšlenke mládežnického časopisu nakloněno. V původním návrhu se počítalo se založením časopisů „Čs. kultura“, „Světová literatura“ a „Mladá literatura“. Zatímco Čs. kultura nakonec vypadla, u zbylých dvou Politické byro rozhodlo kladně: „*V systému našeho tisku dosud chybí časopis, který by otiskoval a hodnotil práce začínajících autorů, a časopis, který by informoval o vývoji literatury v zemích lidové demokracie i pokrokové literatury na západě a přinášel recenze předních děl zahraniční literatury. Navrhujeme proto vydávat nový měsíčník Mladí autoři a dvouměsíčník Světová literatura.*“⁷⁴

Na plenárním zasedání SČSS 11. – 12. 1. 1955 pak bylo (mimo program) vydávání časopisu pro mladé ode dne 1. 9. 1955 schváleno i Svazem čs. spisovatelů. Stále však se nejednalo o „Květen“ (ani „Mladí autoři“), ale o „Mladou kulturu“. Šéfredaktorem byl určen B. Březovský a (prozatím jediným) redaktorem J. Šotola; plénium též souhlasilo s tím, „*aby při měsíčníku ‚Mladá kultura‘ nebyla ustavena redakční rada a aby redakce vytvořila kolem sebe aktiv nejlepších českých a slovenských mladých autorů*“⁷⁵. Kdy se název časopisu změnil na „Květen“, není v archivu dohádátnelné.

Květen byl po celou dobu svého trvání měsíčník. První (1955/56) a druhý (1956/57) ročník měl shodně 10 čísel (červenec a srpen nevycházel). V rámci třetího ročníku (1957/58) vyšlo čísel 14 tak, aby se napříště ročníky přelamovaly spolu s kalendářním rokem. První číslo čtvrtého ročníku (1959) tak vyšlo v lednu. V té době však Květen čelil ostré kritice a s šestým číslem jeho působení skončilo. Spolu s Novým životem byl nahrazen časopisem Plamen.

⁷² Grossman, J.: O krizi v literatuře. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 316-327

⁷³ Janoušek, P. (a kol.): Dějiny české literatury 1945-1989. Praha : Academia, 2007, str. 53

⁷⁴ NA, A ÚV KSČ, Fond 02/2, sv. 23, a. j. 33, bod 8

⁷⁵ Usnesení 5. schůze pléna Ústředního výboru Svazu československých spisovatelů konané ve dnech 11. a 12. ledna 1955 v Krzárském paláci v Praze. LA PNP, Fond Svaz československých spisovatelů

První dva ročníky vycházeli ve formátu A4. První ročník měl 32 stran, druhý 34-40 stran. O grafickou stránku časopisu a obálku se staral J. Balcar, který pozici (a výhru 1 000 Kčs) získal ve veřejné soutěži mezi 75 autory. Pod obálkami druhého ročníku je podepsán Z. Seydl. Od č. 6/II grafickou úpravu po Balcarovi převzal J. Kotík. Třetí ročník změnil formát na 20x20 a počet stránek se rozšířil na 54-60; o obálku a výtvarnou část (o tu již od č. 7/II) se začal starat V. Sivko. Čtvrtý ročník si ponechal formát i V. Sivka – pouze v rámci 60 stran začala vycházet 12 stránková příloha s vlastním stránkováním.

Z rozhodnutí Svazu čs. spisovatelů Květen vycházel v nákladu 6.000 výtisků (první číslo vyšlo „k účelům propagačním“ v nákladu 12.000 výtisků). Už po 5 vydaných číslech žádala redakce předsednictvo ÚV SČSS mj. o zvýšení nákladu na 12.000-15.000⁷⁶. Zdůvodňovala to jednak zájmem o časopis, jednak potřebou rozšíření působnosti na Slovensko (tam se mělo dostat 4.000-5.000 výtisků místo 200), kde by také měla vzniknout pobočka redakce. Předsednictvo nakonec odsouhlasilo dolní hranici, avšak ani zvýšení nákladu o 4000 se (již SČSS) nepodařilo prosadit⁷⁷ a pro rok 1956 se uvádí náklad 7.950⁷⁸. V č. 11/III je zmínka o desetitisícovém nákladu a stejné číslo platí pro poslední ročník.

Výrobní lhůta jednoho čísla byla 4-6 týdnů. Redakce si na to stěžovala jak v časopise, tak v ÚV SČSS, jelikož kvůli tomu diskuse v časopise probíhaly ob číslo; a reakce na podměty zvenčí se též objevily až se zpožděním.

4.1 Redakce

Redakce sídlila ve Stroupežnického ulici č. p. 10. Šéfredaktorem byl nejdříve Bohuslav Březovský, od č. 7/III pak Jiří Šotola. Redaktoři byli Karel Hrách, Antonín Hulík, Karel Ptáčník a Antonín Řeřábek. Na řízení časopisu se podílela ještě redakční rada, která měla následující složení: J. Boček (II-IV), J. Brabec (III-IV), J. Brukner (III), B. Březovský (III), M. Červenka (I-IV), J. Filip (III), M. Fišerová (I), I. Fleischmann (II-III), M. Florian (I-IV), J. Fromková (I-II, v roč. I předsedkyně), Z. Heřman (I-III), M. Holub (III), K. Hrách (I), I. Klíma (II-IV), V. Kocourek (I-II), M. Kundera (III-IV), S. Nová (I), J. Otčenášek (I, III-IV), J. R. Pick (I-IV), K. Ptáčník (I), M. Schulz (III-IV), K. Šiktanc (I-IV, v roč. IV předseda), J. Štroblová (III), K. Teissig (III), J. Vohryzek (I-IV), J. Vostrý (III-IV).⁷⁹

⁷⁶ Zápis z porady o spolupráci s časopisem Květen (12. 1. 1956). Jednání předsednictva ÚV SČSS ze dne 6. 2. 1956. LA PNP, Fond Svaz československých spisovatelů

⁷⁷ Bohužel se mi nepodařilo nalézt, v jaké fázi pokus ztroskotal.

⁷⁸ Slovníku české literatury po roce 1945 : Květen, dostupné on-line: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=132> (19. 4. 2013)

⁷⁹ tamtéž.

4.2 Poslání časopisu

Časopis Květen byl založen jako tribuna pro začínající autory. Znáám je ale spíše pro vyhlášení programu „poezie všedního dne“. Podtitul časopisu navíc zněl „Měsíčník pro literaturu a umění“ (roč. I.-II.), resp. „Literatura – umění – život“ (roč. III-IV). Nabízí se tak otázka, do jaké míry se redakci dařilo skloubit péči o „začínající“, otázky „literatury“, otázky „umění“ a otázky „života“. A: Měli o to redaktoři vůbec zájem?

4.2.1 Květen začínajících autorů?

Časopis Květen představuje⁸⁰ jeho šéfredaktor Bohuslav Březovský v Literárních novinách ze dne 23. 7. 1955 v článku *Květen začínajících autorů*. Poslání měsíčníku je (v návaznosti na někdejší Mladou kulturu, ve které se inspiruje bojovností, a Studentského časopisu, jež je inspirací „methodickou soustavností při výchově mladých a začínajících autorů“) zřejmé: poskytnout v první řadě platformu pro „začínající autory“ („mladé i staré“), jejichž rukopisy vracejí redaktoři se slovy, že je v tom jiskra, ale něco tomu chybí. Na druhé straně se časopis „samozřejmě musí a chce vystříhat jakéhokoli literárního skupinaření“. Podtitul „měsíčník pro literaturu a umění“ pak naznačuje, že se Květen nebude věnovat pouze literatuře „v části teoretické a kritické“, ale i „ostatním ohniskům umělecké tvorby“⁸¹.

Úvodník prvního čísla kopíruje předchozí Březovského článek, avšak s tím rozdílem, že se daleko více zdůrazňuje slovo „talent“: „*Jinak chce nový časopis věnovat velkou část svého místa původní tvorbě začínajících a mladých talentů. Zdůrazňujeme slovo talent. Neboť to je předpoklad, aby časopis zůstal časopisem (...)*“ Nechce být „jenom sborníkem“, ani se „izolovat (...) od širokého proudu našeho kulturního života“⁸².

„Talent“ zde slouží jako předběžná obrana proti „skupinaření“, z něhož bude Květen záhy obviňován. Na otázku, proč tiskne práce (i) stále stejných autorů, kteří již navíc i vydali knihu, redakce odpovídá, že chce zachovávat vysokou úroveň časopisu a poměřovat úplné začátečníky s mladými, kteří se již prosadili⁸³. Květen je tak rozpolcený: na jedné straně je tu jasná tendence těch, kteří stáli u vzniku a považovali Květen za svůj, a na druhé straně byla redakci přidělena práce dřívějšího Oddělení pro začínající autory, které fungovalo přímo pod SČSS, a měl být tedy pro „začínající“ nejen tribunou, ale též jejich rádcem. Pro představu: Březovský po půl roce sčítá, že „se Květnu přihlásilo téměř 2000

⁸⁰ Ač o Květnu se muselo vědět už předtím, jelikož Březovský zmiňuje, že do redakce (Smíchov, Stroupežnického č.p. 10) přicházejí příspěvky a dopisy už nyní.

⁸¹ Březovský, B.: Květen začínajících autorů. Literární noviny, 1955, č. 30

⁸² Úvodník. Květen, 1955-1956, roč. 1., č. 1

⁸³ Úvodník. Květen, 1955-1956, roč. 1., č. 3

příspěvatelů, mladých, starých a ze všech končin republiky a že od nich přišlo 8809 příspěvků, z toho 1012 prozaických, 7571 básní a 226 zásadnějších dopisů.“ A „do 15. 1. redakce odpověděla rozbory a posudky 500 autorům“⁸⁴

V 1. ročníku plnil Květen úlohu „rádce“ svědomitě. Pro inspiraci vychází rubrika *Jak začínali*, kde se tiskly příspěvky starších autorů (M. V. Kratochvíl, V. Lacina, M. Pujmanová, V. Závada a další); na pokračování vycházejí dopisy Gorkého (který je svým přístupem k mladým dán za vzor; oproti Šaldovi⁸⁵) začínajícím autorům; anketa *Jak pracovat s mladými a začínajícími autory*⁸⁶, a další články, jejichž étos vystihl Karel Ptáčník titulkem svého příspěvku *Rady otce synovi*⁸⁷.

Podobný mentorský ráz měla i pravidelná rubrika *Hovoříme s autory*. Formou krátkých vět se lektoři vypořádali s množstvím příslých prací, jak těmi, co otisknou („J. K. Lístek s pozdravem A. B. Příležitostně použijeme. Potřebujeme takové obrázky. Piš!“), tak i ty nezdařilé („J. K. Zloděj. Povídka je citlivůstkářky ušlá, třebaže její jádro je lidsky poctivé. Mluva postav je nepřirozená a šroubovaná i ve správcových nadávkách.“⁸⁸).

Na II. sjezdu Československých spisovatelů (22. - 29. 4. 1956) pak poprvé zazněla od básníků z Května slova o poezii všedního dne. A jestliže Šiktanc na sjezdu vznesl otázku, zda právě Květen nemá být takovým prostorem mladých spisovatelů, kde by usilovali o nový program, Březovský v článku, který shrnuje sjezd, udělá další krok: „Je třeba především redakci a její externí spolupracovníky zbavit povinnosti číst rukopisy románů a sbírek básní“, neboť se „redakce (...) proměnila v poradnu“. I nadále bude redakce pečovat o „autory neznámých jmen, u nichž se prokazatelně objeví talent“, ale již proti tomu, aby redakce odpovídala i na podprůměrné texty. Květen nemá být tribunou „začínajících“ autorů, ale autorů „mladých“⁸⁹.

4.2.2 „Začínající“ u praporu „poezie všedního dne“

S druhým ročníkem mění Květen charakter. V prvním čísle je Holubovým článkem *Náš všední den je pevnina* přijata „poezie všedního dne“ jako („nehotový“) program. Je zrušena rubrika *Hovoříme s autory* a nadále nevychází ani rubrika *Jak začínali*, ani „mentorské“ články. Úsilí Května se – jak bylo Březovským avizováno – začalo soustředit na otázky literatury jako takové. Pro „začínající“ byla určena rubrika *Nová jména*. Přesto však má Květen stále lektorování v popisu práce.

⁸⁴ Březovský, B.: O autorech začínajících i nezačínajících. Literární noviny, 1956, č. 5

⁸⁵ Fromková, J.: Učitel mladých spisovatelů. Květen, 1955-56, roč. 1., č. 1., str. 4.

⁸⁶ Diskuse: Jak pracovat s mladými a začínajícími autory. Květen, 1955-56, roč. 1., č. 4, str. 101

⁸⁷ Ptáčník, K.: Rady otce synovi. Květen, 1955-56, roč. 1., č. 2, str. 52-53

⁸⁸ Hovoříme s autory. Květen, 1955-56, roč. 1., č. 3., str. 96

⁸⁹ Březovský, B.: Po sjezdu. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 10, str. 289-291

Podobná situace je i v ročníku třetím, kde místo rubriky *Nová jména* je rubrika *Nová poezie*, kde se tisknou verše především již publikovaných autorů. Že se posláním a situace časopisu mění, zazní i explicitně: Když se V. Lacina, popuzen kritikou satirického časopisu *Dikobraz*, ptá po původním posláním *Května*, tj. *Květen*, „časopis pro začínající autory“⁹⁰, odkazuje ho redakce na úvodník z 5. čísla, který pojednává o rozpačitosti z 2. setkání mladých autorů na Dobříši, které proběhlo v říjnu r. 1957. Redakce se zde hlásí k „velkému umění“, k tomu, že bude soustředit „k práci názorově příbuzné mladé literáty a výtvarníky“⁹¹. O „začínajících“ tu nepadne ani slovo.

V posledním čísle 3. ročníku nastoluje Karel Ptáčník otázku: *Pomáhat mladým či nepomáhat?* Totiž: „*Tři ročníky Května dokazují, že pouze jednoho jediného procenta z příspěvků, které dostala redakce od začínajících autorů, bylo použito, při čemž situace v próze je podstatně horší než v poezii.*“ Už během prvního ročníku se musela změnit linie časopisu. „*Brzo se totiž ukázalo, že přetiskovat nedonošené verše a prózy a věnovat několik stran listárně a korespondenci se začátečníky, není úkolem časopisu, který počítával potřebu říci slovo k různým ožehavým problémům kulturního života, slovo mnoha mladých, talentovaných lidí, kteří se kolem Května seskupili, mladých spisovatelů a básníků, kteří pomáhali a pomáhají formovat tvář Května.*“ A stále tu je tak otázka, „*zda je tato poradenská služba účelná*“. A stojí tato práce za to? Ptáčník odpovídá jasně: „*Je totiž nesporné, že netalentovaným náš humánní postup neprospěje a talentovaní pomoc zpravidla nepotřebují.*“⁹²

Ač se Ptáčník vymezuje vůči osočování ze skupinaření – protože nikdo raději neotiskne „talentovaného“ začínajícího, než *Květen*, a ač budou tuto „*marnou a zbytečnou práci*“ dělat i nadále – protože má smysl v tom, že říká netalentovaným, aby se stali platnými členy společnosti v jiném oboru, přesto je zde tendence zřejmá. Ovšem k tomu, aby se stal časopis plnohodnotnou tribunou „*názorově příbuzné*“ části (již stárnoucí) generace, už nedostane prostor.

4.2.3 Oblasti zájmu

Od počátku nabízel *Květen* prostor též pro jiné umění, než literární. Prostor byl dáván především filmu, kterému se od počátku věnoval Jaroslav Boček. Neopomíjelo se ani divadlo. Od počátku byly též otiskovány reprodukce umění výtvarného, avšak už po půl roce si redakce uvědomovala, že opravdu kvalitních výtvarných prací je nedostatek⁹³.

⁹⁰ Lacina, V.: Nerušte kruhů našich. *Květen*, 1957-58, roč. 3, č. 13, str. 756

⁹¹ Zde je nejspíše chyba: redakce odkazuje Lacinu na úvodník „*O věcech praktických*“, avšak v 5. čísle je úvodník: Redakce: Otevřené otázky. *Květen*, 1957-58, roč. 3, č. 5, str. 229-230

⁹² Ptáčník, K.: Pomáhat mladým či nepomáhat. *Květen*, 1957-58, roč. 3, č. 14, str. 798

⁹³ Zápis z porady o spolupráci s časopisem *Květen* (12. 1. 1956). Jednání předsednictva ÚV SSČS ze dne 6. 2. 1956. LA PNP, Fond Svaz československých spisovatelů

S druhým ročníkem se výtvarnému umění dával stále větší prostor, ale zřetelnější rozšíření žánrové oblasti zájmu je znát až v ročníku třetím, kde se častěji začaly objevovat především statě o hudbě (L. Dorůžka, J. Pilka, I. Vojtěch) a o výtvarném umění (P. Wittlich, J. Hofmeisterová, J. Brukner). V posledním čísle 2. ročníku píše redakce: „*Květen* rozšíří svůj zájem i na jiné úseky našeho uměleckého snažení, chce si soustavněji všimnout současného filmu, divadla, hudby a výtvarnictví (...)“⁹⁴. Konečný výraz této tendence dostane ve 4. ročníku, kdy je součástí každého čísla speciálně stránkovaná příloha, kde vedle rubrik „Nové knihy“, „Komentáře“, „Poznámky“, byly stránky, které se věnovaly „Filmu“, „Divadlu“, „Výtvarnictví“, „Hudbě“ a „Hmotné kultuře“.

4.3 Květen a moc

Výše jsem ukázal, jak se Květen vzdálil svému původnímu poslání, což byl jeden z důvodů, proč čelil obviňování ze „skupinaření“. Podobné slovní útoky však nebyly zdaleka to jediné, s čím se musel Květen při svém snažení vypořádávat. Ještě předtím, než se dostaneme k samotnému snažení, ke „květnáckým“ „vizím a iluzím“, považuji za důležité se podívat na tehdejší mocenský rámec v jeho konkrétních projevech.

4.3.1 Cenzura

Prohlášení Ptáčnicka z jeho (velmi bodře psaných) pamětí, že „*půlka /číslo/ byla měsíc co měsíc konfiskována*“⁹⁵, je sice nutno brát s rezervou, z archivních materiálů je však zřejmé, že Květen opravdu s Hlavní správou tiskového dohledu (HSTD) problémy měl⁹⁶. A nejen s ní: literatura byla kontrolována i po stranické linii, která např. zinscenovala „obří setkání s dělníky v hale ČKD, abychom si tváří v tvář vyslechli – hlavně od funkcionářů -, co si o našem psaní myslí dělnická třída“⁹⁷, a problémy mohla dělat také tiskárna⁹⁸.

Na cenzurní zásah vzpomíná např. Jana Štroblová, které „něco vytrhli“ z příspěvku do ankety *O pravdě a lži*: „(...) jsem tam napsala, že *chtěj, abychom byli ideologičtí, ale přitom ne političtí – a do ničeho nemluvili, jenom abychom psali blbý básničky; něco na tenhle způsob – a vím, že z toho mi něco vytrhali...*“ Štroblová dále vzpomíná, že v Květnu prošla řada věcí, které by jinde neprošly. Ze sbírky *Protěž* (1958) jí „vyhodili“ dvě básně, které v Květnu vyšly. „*Ono to bývá naopak, že se v knize snáží něco prosadit, než v časopise, který čte víc lidí. V knížce je to třeba v určitým kontextu. Tak tady to*

⁹⁴ Redakce: Naši čtenáři (úvodník). Květen č. 10/1956-57

⁹⁵ Ptáčnick, K.: Život, spisovatelé a já. Praha : Trizonia, 1993, str. 161

⁹⁶ Např. 4. bod na jednání předsednictva ÚV SČSS byl „Dopis redakce Května o dalších zásazích HSTD“. LA PNP, Fond Svaz československých spisovatelů

⁹⁷ Šiktanc, K.: Řeč neřeč. Rozhovor Jaromíra Slomka s Karlem Šiktancem. Praha : Karolinum, 2007, str. 60

⁹⁸ Ptáčnick, K.: Život, spisovatelé a já. Praha : Trizonia, 1993

bylo naopak, redakční rada tam dokázala leccos obhájit a zaštitit svým pevným stranickým postojem.“⁹⁹

4.3.2 Ideologie

To svědčí jednak o úzkých stranických mantinelech, které stanovila moc, jednak o tom, že Květen byl zároveň součástí této moci. Květen byl silně ukotven v tehdy nezpochybnitelných symbolech: názvem ke květnovému postání („*Květen je měsíc barikád, revolučních tradic*“) a datem vydání prvního čísla popravě Julia Fučíka, jemuž je věnována i první báseň. A řekne-li redakce v prvním čísle, že „*chce být spolubojovníkem za vítězství spravedlivého světa*“¹⁰⁰, uvidíme později při analýze textů, že to není pouhá zástěra.

Slovy Karla Šiktance: „*Věřili jsme v socialismus – a nelíbilo se nám hodně věcí na tupě, přísně zvolené cestě k jeho dosažení.*“¹⁰¹ A právě toto napětí vytvářelo Květen – i s jeho problémy. A bereme-li takové směřování právě jako napětí, musíme odmítnout kategorii „úlitby“, která jde historikům občas na jazyk. Úlitbu v čisté podobě máme zdokumentovánu u Josefa Škvoreckého, který napsal báseň „*s úmyslem připravit si trochu půdy pro prezenční službu*“¹⁰². Takový přístup však jeden z „autentických květnáků“, M. Červenka, popírá: „*V našich vystoupeních bylo taktiky pramálo.*“¹⁰³

Lze však rozeznat reakce na okolí, kdy je Květen tlačěn do defenzivy a musí jistá témata vyzdvihovat více, či se věnovat něčemu, čím se zabývat až tak nechtěli. M. Červenka píše Ivo Fenclovi: „*Ve vaší práci to vypadá, jako by šlo jen o kulturní politiku, ale na ni jste soustředěn jen vy sám, „květnáci“ se jí zabývali spíš že museli.*“¹⁰⁴ Na jedné straně tak byl Květen neustále v hledáčku, neustále se musel obhajovat, což – jak uvidíme – zvládali květnáci bez ztráty integrity, na straně druhé však byli i tlačeni k výjevům, které jim (v kontextu časopisu!) nebyly vlastní. Jedná se o čistě politické zdravice počátkem 3. ročníku (tedy nejspíše jako důsledek plenárního zasedání SČSS 26. 6. 1957) a především pak některé články po celostátní konferenci SČSS 1. - 2. 3. 1959, která vedla ke zrušení časopisu.

4.3.3 Odvaha

Útoky na Květen se neodehrávaly jen za zavřenými dveřmi, ale i na stránkách časopisu. V podstatě po celý čas byl Květen v zájmu jiných časopisů. Jestli v prvním ročníku překročil nějak dobové zvyklosti,

⁹⁹ Rozhovor s Janou Štroblovou, vedl VM. 3. 4. 2013

¹⁰⁰ Redakce: Otázky a odpovědi, Květen, 1955-6, roč. 1, č. 1, str.1

¹⁰¹ Šiktanc, K.: Řeč neřeč. Rozhovor Jaromíra Slomka s Karlem Šiktancem. Praha : Karolinum, 2007, str. 46

¹⁰² Škvorecký, J.: Psaní, jazz a bláto v pásech. Praha : Literární akademie, 2007, str. 105

¹⁰³ Slomek, J.: O Květnu a květnáčích s Miroslavem Červenkou (rozhovor), Iniciály 1991, č. 14/15

¹⁰⁴ Z dopisu M. Červenky autorovi dne 20. 7. 92. IN Fencel, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993

bylo to tím, že výzvy k odvaze („*Mladý autor, který začíná učesaným průměrem, je s největší pravděpodobností bez talentu.*“¹⁰⁵) myslela vážně. Odvaha byla koneckonců od Května očekávána: Hájkovi v prvních číslech Května chybí „*odvaha a ideové podnětnosti redakce*“¹⁰⁶ a redakce ji předvedla tím, že už otiskla dopis L. Menšíka.

Ten „*tasí svůj kord*“ proti zásuvce „*Velké myšlenky této doby*“, proti básníkům, „*kteří netvoří pod dojmem intuice*“; dnešní básníci „*dělají od osmi do dvanácti, s přesnídávkou v deset, sobota a neděle volno. Námět: poesie občanská, velké a smělé myšlenky.*“ Volá po konkurenci, protože „*v literatuře musíte nechat promluvit též romantiky, expresionisty, impresionisty, dekadenty*“, neboť z takového křížení, „*boje*“, „*vyrostou nesmrtelná, dokonalá díla*“¹⁰⁷.

Redakce pak nechá proběhnout diskusi, kterou uzavře s tím, že sice Menšík pravdu nemá, na druhé straně však se redakce ohrazuje i proti těm, kteří Menšíka kritizovali – a to pro „*silná slova*“, kterých používali místo argumentů a proto, že „*naznačovali, že všechna literatura předešlé epochy byla škodlivá, bezcenná*“. Nakonec dokonce berou Menšíka pod ochranu: „*Nelze také mladého čtenáře, který napsal svůj (byť mylný) názor, hned zhurta zakřikovat slovy o ‚člověku daleké minulosti‘; podezírat s. Menšíka z nějakého promyšleného a zatvrzelého názorového zpátečnictví by bylo nemoudré.*“¹⁰⁸

4.3.4 Čůrání (proti větru)

Mimo časopis však tato diskuse neměla valnou odezvu a první ročník Květen ustál bez většího konfliktu. Postupem času se však spory vyhrcovaly a násobily – a to až do situace, kdy v říjnu 1958 duo Červenka – Šotola konstatuje: „*Květen má poslední dobou zase rozlitý ocet na všechny strany. Zlobí se Dikobraz, zlobí se Jiří Hájek, Literární noviny si přisadí, kde mohou, i ten Host do domu si už zpovzdálečí škrábnu...*“¹⁰⁹

Proč se začala vyhrcovat? Květen explicitně nenásledoval oficiální linii strany, která po II. sjezdu Čs. spisovatelů (22. - 29. 4. 1956) a po „událostech“ v Polsku a Maďarsku, kterými se Květen vůbec nezabýval¹¹⁰, špela k opětovnému utážení šroubu. S tímto vědomím řekne Vohryzek, že II. sjezd byl spíše „*první zakolísání doktrín*“, než nějaký „*liberalismus*“¹¹¹. Proti „*duchu II. sjezdu*“ se

¹⁰⁵ Šotola, J.: Předsjezdové rozjímání. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 7, str. 193-4

¹⁰⁶ Hájek, J.: Jaký je náš literární tisk?. Literární noviny, 1956, č. 3

¹⁰⁷ Z dopisů: L. Menšík, Květen, 1955-56, roč. 1., č. 4, str. 128

¹⁰⁸ Red.: Úvodník. Květen, 1955-56, roč. 1., č. 8

¹⁰⁹ Červenka, M. –Šotola, J.: Ještě o literární kritice. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 11, str. 589-591

¹¹⁰ Srov. situaci v jiných redakcích, např. v Květech – viz Klíma, I.: Moje šílené století. Praha : Academia, 2010, str. 293-297

¹¹¹ Rozhovor s Josefem Vohryzkem, IN Fencel, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 154

začalo rychle bojovat – a Květen se nepřidal. Naopak v anketě o kladech a záporech reflektuje toto otočení. T. Svatopluk tak cituje Lacinu: „*O sjezdu hr – po sjezdu pr.*“¹¹² A Ptáčník (tedy člen redakční rady, který ví o tom, že na anketu odpovědělo 6 lidí ze 100) je rád, že byl sjezd těsně po XX. sjezdu – ne před ním, kdy by byly hlavní referáty „*ještě delší, únavnější a nezáživnější*“, ale že nebyl ani později, jelikož by „*naděje a víra, že je opravdu možno leccos změnit*“¹¹³ vyprchala.

Právě Ptáčník a Svatopluk jsou napadeni Stanislavem Neumannem (který byl jedním z těch, kteří neodpověděli) v Mladé frontě (ze dne 15. 11. 1956) *Jak jste to mysleli, přátelé?*, kde se Ptáčníka ptá, zda ztratil víru ve vítězství socialismu a obviňuje „*spisovatelskou obec*“, že „*heslo ‚svědomí národa‘ (...) exportovala do Maďarska*“¹¹⁴.

Ptáčníkovu odpověď Mladá fronta neotiskla, publikoval ji tedy alespoň v Květnu. V článku *Tak jsem to myslel, příteli...* rozvádí svůj pocit, že se něco „*od dubna do července*“ změnilo, že vyprchala upřímnost a odvaha spisovatelů „*mluvit o věcech spisovatelů*“. Obviňuje spisovatele z „*pštroší politiky*“, varuje před alibismem a nestatečností. *A až teď, říká, „jsem pochopil, že /nestatečnost/ má reálné podklady“*¹¹⁵.

V takové společenské situaci vychází únorové číslo r. 1957, v němž je rubrika *Nová jména* věnována básním Jaromíra Jermáře. Mezi nimi je i báseň *Má poesie*:

*Čural chlapeček u plotu,
čural a styděl se,
když mne spatřil.*

*Taktěž i já píši své verše
na zed' nebo na plot.
Přijde déšť a vítr,
smaže má slova.*

„Čůrající chlapeček“ se pak stal lightmotifem „salvy kritiky ze všech stran“, která dokazuje, nakolik byl Květen sledován. Na Jermáře reagoval Čs. rozhlas a šest časopisů. Schnabel píše v Mladé frontě: „*(...) myslím si, že kdybychom takovou ‚poezii‘ přijali, že bychom se snad vrátili někam do let*

¹¹² Svatopluk, T.: Naše anketa. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 3

¹¹³ Ptáčník, K.: Naše anketa. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 2, str. 45

¹¹⁴ MF toho data v Liberecké knihovně tento článek neobsahuje, cituji proto na základě citací redakce Května.

¹¹⁵ Ptáčník, K.: Tak jsem to myslel, příteli... Květen, 1956-57, roč. 2, č. 3, str. 144

1918, kdy dadaisté vydávali své manifesty. A to právě nejkrásnější doba nebyla.“¹¹⁶ Podobně Jan Štern v Jeremiášových verších viděl známku „dekadence“ a „staroby“¹¹⁷.

Jak se k takové kritice postavila redakce? Připustí chybu, že při založení rubriky *Nová jména* neujasnili, že otištěné básně mají být „svědectví o něčem“ a „příznak něčeho“ – a jako takové je poté v 10. čísle zhodnotit: „Proto se musíme dívat na rubriku *Nová jména* spíše jako na materiál a dokument, který je třeba kriticky zhodnotit a který si zaslouží zamyšlení.“¹¹⁸

Zhodnocení přichází v 10. čísle. Jednak ponechává prostor Jermářovi k vyjádření (jde spíše o smutný povzdech) a v redakční poznámce konstatuje, že „už by toho čurání mohlo snad být dost“¹¹⁹. Samotnými básněmi se pak zaobírá Karel Hrách: „jednak nedostává potence převést svůj záměr v silný umělecký tvar a jednak jej nedokázal nebo nechtěl spojit se zřetelnou myšlenkou koncepcí, o níž by bylo užitečné se přít.“¹²⁰ Všimněme si, že se redakce Jermáře explicitně nezřiká jako člověka (i redakční útok proti mládeži je uveden slovy „zde už nejde o Jermáře“¹²¹), pouze z pozice mentora nesouhlasí s jeho poetikou.

V době vydání Jeremiášových veršů se odehrává ještě jedna epizoda, která – přijmeme-li dobovou interpretaci jejího hlavního protagonisty, Václava Havla – ukáže na změnu atmosféry. Havlovými slovy: „Je totiž nový vítr a všichni kolaboranti se posrali.“¹²² O co šlo? Redakce Května nabídla lidem kolem Havla (šestatřicátníkům) polovinu dubnového čísla (1957). Havel tedy shromáždil práce (své, Zábrany, Kuběny, Fišerové, Hendrycha, Škvoreckého, Juriše a Hlaváčka), které poslal redakci - ta mu je však poměrně příkře odmítla a celý záměr tak ztroskotat. Vezmeme-li v potaz relativní blízkost poetiky osmašedesátníků a Jermáře, resp. jejich vzdálenost od té oficiální, a časovou souslednost (8. 2. 1957 vyšel Květen s Jermářovými básněmi a 23. 2. píše Havel Kuběnovi o nezdaru), je zřejmé, že Květen si byl více vědom, že musí hlídat (své) hranice.

4.3.5 „Autentičtí květnáci“ a Komunistická strana

Kam tím směřuji? Ona „odvaha“, kterou redakce vyžadovala a sama praktikovala, se zrcadlila na stránkách časopisu tím, že ponechávala prostor pro texty, s nimiž nemusela souhlasit. (Kromě Menšíka a Jermáře vzpomeňme i na Havla.) Jsou-li pak „utaženy šrouby“ („boj proti revizionismu“, jež

¹¹⁶ Schnabel, J.: Když Kolumbové objevují Portugalsko aneb Co Alenka našla před zrcadlem. Mladá fronta, 1957, roč. 19. č. 84 (7. 4.); cit. podle Macura, V.: Šťastný věk. Praha : Academia, 2008, str. 265

¹¹⁷ Štern, J.: Mladé verše a verše mladých. Práce, 1950, roč. 6, č. 80

¹¹⁸ Úvodník. Květen, 1956-57, roč. 2., č. 8

¹¹⁹ Redakce: Čurání na pokračování (Z dopisů). Květen, 1956-57, roč. 2., č. 10, str. 372

¹²⁰ Hrách, K.: Nová jména – a co dál?. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 10, str. 358

¹²¹ Redakce: Čurání na pokračování (Z dopisů). Květen, 1956-57, roč. 2., č. 10, str. 372

¹²² Dopis Havla Kuběnovi, 23. 2. 1957. Cit. podle Kosatík, P.: „Ústně více“. Brno : Host, 2006, str. 164

v literatuře zosobňuje duo Hendrych-Štoll), Květen reaguje tak, že se těchto výčnělků zříká a do popředí staví své socialistické přesvědčení.

Uvidíme to na plenárním shromáždění SČSS, které se sešlo 26. června 1957¹²³, tedy ani ne měsíc poté, co přednesl na ÚV KSČ svůj referát Hendrych, kde upozorňoval, že „části našich kritiků a redaktorů kulturních časopisů neleží příliš na srdci otázky společenské působnosti umění“¹²⁴. Nebyl to tedy útok pouze na Květen, ale také na Nový život, Kulturu, Kultúrny život a Mladou tvorbu. Plenární zasedání na tuto linii přistoupilo, zdůraznilo svůj odpor k průběhu II. sjezdu SČSS (právě zde zazněla sebekritika Františka Hrubína) a „přijali plně za své závěry červencového pléna ÚV KSČ, kritiku, radu a pomoc naší strany“¹²⁵.

Na plénu byl za Květen účasten především B. Březovský, J. Šotola (do debaty zasáhli také K. Šiktanc, A. Jelínek, J. R. Pick). Ale první o Květnu zmínil v hlavním referátu J. Otčenášek: „Mluvíme-li o ‚Květnu‘, musíme ovšem rozlišovat přirozeně vážné umělecké úsilí básníků a spisovatelů, jako je J. Šotola, K. Ptáčnick, M. Florian, K. Šiktanc a další, od začátečnických pokusů nejmladších.“ A akcentoval potřebu výchovy těch mladších.

Březovského referát je pln sebekritiky, že nedoceňovali řešení ideologických a kulturněpolitických otázek. Nevidí však chybu v tom, že se některé problematické básně tiskly, ale že se od nich redakce nedistancovala. Podobně Šotola říká, že „naše materiály, zejména úvodníky a teoretické články, trpěly různými nepřesnostmi, jejich formulace byly často nedomyšlené, nedoložené, nejasné, tak jak to nyní bylo na zasedání ÚV KSČ konstatováno“. A zároveň se kaje, že zapomněli na druhou stranu mince – a tak varovali před dogmatismem a schematismem, a jen málo bojovali proti „skepsi a dekadentským pózám“ a „apolitické ornamentalistice a idylčnosti“.

Je zřejmé, že Květen je v ofenzivě. V referátech se dokonce zříká „poezie všedního dne“ (viz kap. 5.7 *Konec poezie všedního dne?*). Přesto ale jádro jednotlivých referátů se neliší od textů, které autoři publikovali na stránkách Května: „Ostatně o tom všem jsme v Květnu psali; já si tu nic dodatečně nevymýšlím, jenom to vlastně opakují.“ (Šotola) Dokonce i to, co se zdá jako „úlet“ – tedy Šiktancovo: „A není-li jim ještě zcela jasno v otázkách jejich uměleckého programu, pak jedna snaha bude v jejich poesii co nejdříve zřejmá. Snaha, aby v jejich poesii to, že jsou komunisté, bylo opravdu

¹²³ Z plenárního shromáždění. Cit. podle Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary, 11

¹²⁴ Hendrych, J.: Některé současné otázky ideologické práce strany. Praha : ÚV KSČ, 1957

¹²⁵ Závěrečné usnesení. Cit. podle Bauer, M.: M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary, 11, str. 5

vidět a cítit.“ – nelze brát jako něco, o čem by autor nebyl přesvědčen, vezmeme-li v potaz pojem „političnosti“ tak, jak bude v 3. ročníku vymezen¹²⁶.

O co mi na tomto místě jde? M. Bauer v analýze projevů z tohoto plenárního shromáždění vyřkne: „Zdá se, že ‚květnáci‘ se museli v té době cítit značně v defenzivě, neboť stále dokola a hromadně ujišťovali na tomto červnovém zasedání SČSS o svém ‚kladném poměru‘ k socialismu. Standardní opakování těchto frází bylo naplněno, avšak intenzita tohoto opakování ukazuje, že se ‚květnáci‘ patrně dostali do pozice, v níž nebylo daleko k nařčení z ‚nepřátelského postoje k lidovědemokratickému zřízení a lidu‘, což dnes lze vnímat jako dobovou frázi, nicméně v té době šlo o nařčení velmi nebezpečné.“¹²⁷

Navozuje se tím pocit, že Květen stál na hraně zrušení, což se nezdá být založeno na pravdě. Jednak takovou pozici např. M. Červenka relativizuje („Představa taktické hry – přes krutý tlak ideologů, jemuž byl trvale vystaven – se na něj nehodí.“¹²⁸), jednak by bylo logické, že Březovského, který (na vlastní žádost) končí šestým číslem třetího ročníku v pozici šéfredaktora, nahradí někdo, kdo tedy časopis „pacifikuje“. Místo něho však nastupuje Jiří Šotola – tedy někdo, kdo je s dosavadním působením časopisu spjat ještě důsledněji, než dosavadní šéfredaktor. Ukazuje to, že o ideové pevnosti vedení časopisu nikdo nepochyboval. Což se paradoxně ukáže i po zrušení Května, kdy se květnáci ocitnou sice (alespoň na okamžik) bez „tribuny“, ale nikoli (až na Vohryzka) mimo oficiální proud.

5 Poezie všedního dne

„Poezie všedního dne“ je vlajkovou lodí Května. Mluví-li se o Květnu, mluví se též o „poezii všedního dne“. Často se však pomíjí vývoj v čase, který program prodělal, a také otázka, do jaké míry to byl opravdový umělecký program, a do jaké míry spíše snaha zachytit a pojmenovat změnu, která se v literárním dění udála, a tím ji utvrdit. V této části práce se zaměřím na úsilí okolo programového směřování autorů kolem časopisů Květen.

5.1 První krůčky

Již z prvního ročníku Května je zřejmé, že budovatelská poetika je na ústupu. Proces zachycují kritikové, jejichž kritériem se stává „naplněnost životem“ (Marie Dušková své *Vesnické idyly* (1955)

¹²⁶ Viz kap. 7.4 *Političnost ve 3. ročníku*

¹²⁷ Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary, 11, str. 17

¹²⁸ Slomek, J.: O Květnu a květnáčích s Miroslavem Červenkou (rozhovor), Iniciály 1991, č. 14/15

„nenaplnila životem“¹²⁹; T. Svatopluka v Putování za hvězdou (1955) zas: „Místo aby ukazoval život a tím vedl čtenáře k přetváření života, poučuje ho.“¹³⁰ a „malý lidský osud“ (Aškenadzy si vyhledává „malý lidský osud, do něhož tyto ‚velké‘ politické děje zasáhly“¹³¹; a Šotolovi se podobně daří najít „pro toto jediné skutečně lidové stanovisko i lidový výraz“¹³²). A je to právě Šotola, který svými teoretickými texty vyhlášení „poetrie všedního dne“ předznamenává.

Nejprve se v článku *Povinnost* pokouší rehabilitovat skupiny. Konstatuje, že „citelně chybí i společný, kolektivní charakter mladého tvůrčího úsilí“, že „pečlivě dbáme, aby nevznikaly soupeřivé skupinky, ale často podezíráme z nekalosti i zdravé sdružování mladých umělců, vedených společným pracovním programem“. Proklamovaná „jedna společná fronta všech“ jen zastírá, že „každý žijeme a pracujeme na vlastní pěst“¹³³.

Ještě razantněji tyto myšlenky zazní v článku *Rozjímání předsjezdové*, který je odpovědí na Hájkovu kritiku, že se svazové časopisy nevěnují předsjezdové diskusi. Nás však zajímá především závěr, kde se Šotola zamýšlí nad „programem a posláním Května“. Zřejmé je, že si Květen „svou ‚tvář‘ musí postupem doby teprve vytvářet“, a také to, že prostor pro publikování mladých autorů na program nestačí. Konstatuje dále, že nevidí mnoho autorů, jejichž básně by „zvyšovaly kritéria a národy“, ale u těch, kteří to dostojí, vidí „souvislosti“: „Předpokládám, že jejich autorům jde o cosi svým způsobem, vzdáleně zatím, společného.“ Z této části textu čpí opatrnost a váhavost, totiž, „nebylo by dobře předbíhat“¹³⁴, ale je to jasný signál, že se v redakci již rodí myšlenka společného vystoupení.

5.2 II. sjezd Československých spisovatelů

XX. sjezd KSSS a odhalení Stalinových zločinů přinesl na jedné straně otřes, který odráží báseň Karla Šiktance *V těžké hodiny*¹³⁵, na straně druhé ale také „ozdravující a osvěžující vítr“¹³⁶. V takovém větru se připravovaný II. sjezd Svazu československých spisovatelů vymkne přísné kontrole a zazní tak památné projevy Jaroslava Seiferta a Františka Hrubína, kteří se obhajobou tvůrčí svobody a zastáním se spisovatelů, kteří nemohli publikovat, nejvýrazněji zhostili role spisovatele coby „svědomí národa“.

¹²⁹ Heřman, Z.: Vesnické idyly. Květen, 1955-56, roč. 1., č. 2, str. 61

¹³⁰ Vohryzek, J.: Tvůrčí omyl. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 6, str. 190

¹³¹ Vohryzek, J.: Reportér a povídkář L. Aškenazy. Květen, 1955-56, roč. 1., č. 3, str. 92

¹³² Červenka, M: Bojovník s minulostí. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 4, str. 119

¹³³ Šotola, J.: Povinnost. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 3, str. 70

¹³⁴ Šotola, J.: Předsjezdové rozjímání. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 7, str. 193-4

¹³⁵ Šiktanc, K.: V těžké hodině. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 10, str. 303

¹³⁶ Březovský, B.: Před sjezdem. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 8, str. 225

My se však zaměříme na projevy lidí z okruhu Května, kteří se zaměřili právě na formulaci „poezie všedního dne“.

Hned první z vystoupivších květnáků, Karel Šiktanc, zmiňuje, že se „*párkrát*“ sešli „*v kruhu asi sedmi lidí*“, aby se na sjezd připravili. A opravdu: v příspěvcích Karla Šiktance¹³⁷, Jiřího Šotoly¹³⁸, Jiřího V. Svobody¹³⁹, Miroslava Florian¹⁴⁰ a Miroslava Červenky¹⁴¹ můžeme najít společné téma a společnou tendenci. Jako tajemná nit se příspěvky vine pojem „poezie všedního dne“ v různých obměnách. Šiktanc: „*(...) musíme právě my hledat svou uměleckou cestu právě v této současnosti, v konkrétních osudech lidí, v konkrétních jejich těžkostech i radostech, v jejich všedních dnech.*“ Svoboda: Teď je potřeba s „*touž vroucností a důvěrnou znalostí zahledět se do dnešního každodenního života kolem nás, odvážným a vášnivým zrakem básníka prosvětlit tu zdánlivou všednost*“. Šotola: Jsme v období „*tvrdé a často zdlouhavé cesty, plné ‚všedních‘ těžkých úkolů*“. A: „*Říkám-li ‚poezie prostého života‘, ‚poezie všedního dne‘, nechci tím říci poezie fádni, šedivá.*“ Červenka: „*(...) proto program poezie denních zápasů (...).*“

Jde o program? Šotola říká na jedné straně, že nikoli, avšak zároveň je „*problém vlastní tváře, vlastního uměleckého programu*“ na pořadu dne. Pro Červenku to sice již program je, ale takový, o který „*chceme společně usilovat*“. Tato nejednoznačnost možná vyplývala z malého sebevědomí, které na sjezdu manifestovali. Karel Šiktanc odmítal článek Z. K. Slabého, kde řekl, že „*mladá generace už ví*“; Šotola a Červenka mluvili o tom, že Kundera nemá pravdu, mluví-li o času na syntézu. Na syntézu ještě čas nenastal.

Odpověď na otázku, co mladým chybí, je pak nasnadě: „*Jsem přesvědčen, že nám mladým ještě dneska chybí jasnější umělecký program.*“ (Šiktanc) Jednak totiž hledají „*pevnou půdu pod nohama*“ (Svoboda), jednak má společný program jaksí ulehčit diskusi o úkolech, která doba před mladé staví. (Šotola) Z příspěvků také můžeme cítit napětí, až paradox: hledá se tu společný program, aby každý mohl jít svou cestou. Červenka např. na jednom místě mluví o programu, na druhém říká: „*Každý z nás tu půjde vlastní cestou a teprve potom se zjistí, co bylo dnešním mladým básníkům společného.*“

O co však zde květnáci usilují? Uvědomují si, že jde o zachycení tendence, která již je patrná, „*i když zatím není dost rozvinuta*“. Minulá poezie byla mnohdy chybou, mnohdy hledáním, jindy podlehnutím tlaku: psalo se á la these na objednávku a „*to nelze chtít na básníkovi*“ (Florian). Poeti si

¹³⁷ Bauer, M.: II. sjezd Svazu československých spisovatelů (protokol). Praha : Akropolis, 2011, str. 252-255

¹³⁸ tamtéž, 259-263

¹³⁹ tamtéž, 255-259

¹⁴⁰ tamtéž, 348

¹⁴¹ tamtéž, 348-353

sybou popel na hlavu – Červenka dokonce cituje vlastní verše jako příklad „*povrchního přístupu k životu*“.

Je však nutno mít na paměti, že odmítá-li se minulé poetika, nebrotí se zde za liberalismus – ale za poetiku novou, která má sloužit revoluci v nové situaci: „*Nikoli už otázka manifestace, nýbrž otázka realizace revolučního programu.*“ (Šotola) Nejsilněji je tato linie obsažena u Svobody, který jakoby strhává básníky zpět do boje: hledali si své místo – básnili o domově, první lásce, matce a dědovi, ale nyní je nutno jít dál a s „*touž vroucností a důvěrnou znalostí zahledět se do dnešního každodenního života kolem nás, odvážným a vášnivým zrakem básníka prosvětlit tu zdánlivou všednost a – nebojím se toho zneužívaného slova – oslavit dnešní domov pracujících lidí se všemi krásami, s nepatetickým hrdinstvím, se všemi radostmi i žaly*“.

„Poezie všedního dne“ je na světě, ale redakce po sjezdu vysvětluje „*jistá nedorozumění*“. Zvláště to, „*že byla utvořena nějaká literární skupina s jednotným programem a pevně vymezeným počtem příslušníků.*“ Koncepce vznikla na „*přátelských schůzkách Floriana, Šiktance, Šotoly, Červenky, Jelínka, Vohryzka a Hrácha*“¹⁴². K nim se před sjezdem rozhodl připojit Svoboda a J. Havel. A to, co bylo řečeno, jistě není definitivní, a proto volají k účasti všechny mladé básníky, prozaiky, dramatiky a kritiky.

5.3 Náš všední den je pevnina

Přesto se první číslo druhého ročníku už tváří „programově“, až skupinově. Objevila se Bruknerova báseň *Óda na sušení prádla* a pod ní článek Miroslava Holuba *Náš všední den je pevnina*. Bruknerova báseň je brána jako „erbovní báseň“ „poezie všedního dne“: „*Prádlo, ty signále na městských majácích,/ plandavý praporku maličkých dětí.../ Vítr se opírá do bílých plachet cích,/ všední den odrazil od břehů... letí!*“¹⁴³ A Holubova stať bývá označována za „programovou“.

Holub, který napsal pár básní do prvního ročníku, ale s redakční radou neměl nic společného, poslal článek jako reakci na výzvu k diskusi, a „*ze sympatií zvláště k Šotolovi a Šiktancovi*“¹⁴⁴. Redakce se s ní ztotožnila a dala jí legitimitu společného programu slovem „náš“ v titulku. Holub identifikuje „*bezděky shodné a společné úsilí*“, které je výrazem „*síly vyrovnat se starých chyb a tvořit něco dnešního a potřebného*“. Cítí ale potřebu zdůraznit služebnost poezie, jelikož z „*mytizace skutečnosti*“ vyvěrala chyba druhá: „*Tematický útěk od skutečnosti k nepřilíš charakteristické poezii přírodní a*

¹⁴² Březovský, B.: Po sjezdu.... Květen, 1955-56, roč. 1, č. 10, str. 289

¹⁴³ Brukner, J.: Óda na sušení prádla. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 1

¹⁴⁴ Rozhovor s Miroslavem Holubem. IN Fencl, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 11

milostné, která neměla jiný cíl a program než být poezií.“ Jde o fakta, ale nejen o ně: Také „*je třeba hledat detaily, které ukazují dál, které mají perspektiv*“. Ona perspektiva pak spočívá „*na autorově lidském, občanském a snad filozofickém přesvědčení a profilu*“, na „*přesvědčení, že je reálná možnost pomoci a přetvoření světa*“. K tomu poslouží i „*autorova společenská aktivita a optimismus*“. Tato „*hluboká a stálá energie, která stojí za poezií stejně jako za životem každého z nás*“ již však není vkládána do textu básně, ale je „*častěji a lépe podtextem*“¹⁴⁵.

V č. 1/II se objeví také článek Václava Havla *Pochyby o programu*, který do redakce přišel poštou, stejně jako ten Holubův, a nejspíše i ve stejný čas, byl zařazen do rubriky Diskusní tribuna. Havel připomněl, že jde o program jen části generace (což autoři zamlčeli „*snad z bázně*“, aby nebyli obviněni ze skupinaření) a „*že právo na existenci má i jiné chápání úkolů mladé literatury*“. A poté se tázal na historické zakořenění, tj. na jeho vztah k socialistickému realismu a na jeho vztah ke Skupině 42 a další básníky, jejichž poetika má k „*poezii všedního dne*“ vztah (Hrubín, Bednář, Holan) – přičemž: „*Většina těchto básníků doplatila na údobí mezi lety 1948-1954, neboť lidská upřímnost a přímost jejich poezie, mluvící drsnou řečí pravdy, se nesnášela s patosem a frézismem poezie, která v těchto letech kvetla.*“ A jejich rehabilitace by mladým jen pomohla na „*cestě k pravdivému vyjádření své doby*“, což by nakonec nastolilo otázku po moderním umění, „*zda byl správný dosavadní výklad o jeho třídních kořenech*“. Na závěr shledává program nedostatečným, „*neboť říci: Chceme psát o všedních dnech lidí dělajících socialismus, a kdo chcete, pojďte s námi, je přece jen trochu málo.*“¹⁴⁶

Havel byl příslušníkem jiného „*sémiotického vesmíru*“, stojí jednak mimo oficiální literaturu, a stojí po boku Jiřího Koláře (což se ještě zřetelněji pozná v dalším jeho článku v Květnu, *Básník naší doby*¹⁴⁷) a reakce na jeho „*diskusní příspěvek*“ obnažují meze vnímání „*květnáků*“. Jde především o vztah k předchůdcům, který – jak se ukáže – je omezen nejen ideologicky, ale též vědomostně.

Květnáci si však stáli na svém. Holubův článek doplňuje J. Boček, který zvýrazňuje lidovost všedního dne: Ta totiž směřuje k „*obyčejným živým*“, k „*hrdinům všedního dne*“, kteří chtějí „*vidět v umění sebe sama*“ a: „*Chtějí pravdu. Pravdu o sobě.*“ A také daleko zřetelněji odmítá dosavadní praxi, když odmítá rekvizity („*jasminy, splavy, studně, vlny, večery a domovy, chalupy na stráni, obláčky nad Řípem*“) A co z toho? „*Umění prahnoucí po zobrazení jevů všedního dne musí ve svém důsledku popřít existenci všednosti.*“¹⁴⁸

¹⁴⁵ Holub, M.: Náš všední den je pevnina. Květen, 1956-57, roč. 2., č. 1, str. 1-2

¹⁴⁶ Havel, V.: Pochyby o programu. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 29

¹⁴⁷ Havel, V.: Básník naší doby. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 3, str. 145

¹⁴⁸ Boček, J.: Poetický zázrak všednosti. Květen, 1956-57, roč. 2., č. 3, str. 106

5.4 Spory dědické

Květnáci si nenamlouvají, že „poesie všedního dne“ nebyla nikdy objevena: Holub říká: „*Naše básnické rekvizity jsou nenové.*“¹⁴⁹ Šotola chce „*využít soudobých zkušeností světového pokrokového umění*“, zejména má na mysli „*energický hledačský nápor mladé generace sovětských prozaiků*“ a „*podmětné úsilí italských neorealistů o předmětnost, konkrétnost a individualisaci*“.¹⁵⁰ Holub pak jmenuje Pabla Nerudu, Aragona, Dobrzynského, Sanburga, ale „*není to všední den Langstona Hughese. Nemá roztrhané šaty*“. Boček mluví o Šaldovi, Whitmanovi, Rimbaudovi, Majakovském či Blokovi.¹⁵¹

Do diskuse však vstoupil V. Havel, který se v návaznosti na Červenkův referát z II. sjezdu, zeptal: „*Jak je možno hovořit o prozaisaci verše, zavádění lidského hovoru do básní, odpathetisování, zavádění konkrétních životních situací a dějů do poesie atd., atd., aniž hovoříme o směru v české poesii, který po výtce všechny tyto vlastnosti v sobě soustřeďoval, aniž mluvíme o velké vlně, jejíž kolébkou byla válečná Skupina 42 (...).*“¹⁵²

Odpovědi se hned pod Havlovým článkem chápe právě Červenka: otázka poměru „*k socialistickému realismu a k t. zv. modernímu umění*“ je prý důležitá – a nevyřešená. Spíše než na teoretický článek se však odkazuje na básnickou praxi. Přiznává, že se Skupinou 42 „*prakticky nezabýval*“, a proto o ní ani nemohl hovořit, což však ani nebyla jeho povinnost. Přesto vztah zhodnotí: „*Mně aspoň stále hlavním kritériem při hodnocení jakékoli tvorby minulosti je její stanovisko noetické (vztah ke skutečnosti) a její základní životní postoj, citový a myšlenkový lidský typ, který ztělesňuje. A ten byl v tvorbě Skupina 42 podle mého názoru nám značně vzdálený.*“¹⁵³

Podobně se se Skupinou 42 vypořádává Šotola. Nejprve opakuje předpoklad, který musí zůstat na zřeteli, že totiž „*každý z našich ,všedních dnů‘ je dnem, ve kterém pulsuje krev epochy, že je jedním z dnů bitvy o socialismus, při čemž ovšem bitva se nekoná v oblacích, nýbrž na této zemi*“ . S „t. zv.“ Skupinou 42 je váže zájem, rozdíl je však ve vztahu ke skutečnosti, a ten je podstatný: „*A vztah ke skutečnosti především určuje charakter literatury. Přijmout vztah ke skutečnosti, jaký měli ve čtyřicátých letech umělci Skupiny 42, byla by literátština, našemu životu a našim prožitkům a*

¹⁴⁹ Holub, M.: Náš všední den je pevnina. Květen, 1956-57, roč. 2., č. 1, str. 1-2

¹⁵⁰ Bauer, M.: II. sjezd Svazu československých spisovatelů (protokol). Praha : Akropolis, 2011, str. 259-63

¹⁵¹ Boček, J.: Poetický zázrak všednosti. Květen, 1956-57, roč. 2., č. 3, str. 106

¹⁵² Havel, V.: Pochyby o programu. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 29

¹⁵³ Červenka, M.: (bez názvu). Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 30

zkušenostem neodpovídající autostylisace, epigonství, lež.“ Čímž umělce Skupina 42 nechce urazit a dodává: „Význam jejich tehdejšího díla, dnes už historický, je nesporný.“¹⁵⁴

Na Šotolu naváže Boček s tím, že je nutno jít ještě dále – což je znát už z toho, že zatímco Šotola mluví o „t. zv. Skupině 42“, Boček už dokonce o „skupině 42“. A v tom duchu: *„Nejde totiž pouze o jiný vztah, ale o něco daleko podstatnějšího – o jinou realitu. A právě z této jiné reality se rodí i jiný vztah a z jiného, nového vztahu k nové realitě i nové umění. Především novou realitou je nové umění všedního dne.“¹⁵⁵* Čímž odmítl veškeré předchůdce, kteří by kdy s něčím podobným „všednímu dni“ měli něco společného.

Kde hledat příčinu tak razantního odmítnutí? Zatímco Červenka trvá na svém (*„Nejvážnější byl vztah ke Skupině 42, a tady se mi rozdíl v tzv. postoji ke skutečnosti zdály tak zásadní, že jsem si nedovedl představit, jak bychom na ni mohli navázat.“¹⁵⁶*), jiní se hájí. Boček v roce 1995 vzpomíná: *„Havlův tehdejší výklad a kritika poezie všedního dne a jeho odkazy mají svoje literární oprávnění, ale jsou o něčem jiném. Předpokládají realitu a znalosti, které se naší tehdejší zkušenosti nedotýkaly (...) To, že byla také nějaká umělecká Skupina 42 v Čechách, to nám neříkalo tehdy nic.“¹⁵⁷*

Podobně i Vohryzek vzpomíná, že Kolářovo jméno slyšel poprvé až na sjezdu spisovatelů: *„Kolář mě tehdy úžasně zaujal, uvědomil jsem si, že poezie všedního dne má vazbu na Skupinu 42, ale Šotola se k něčemu podobnému nechtěl znát.“* Připomíná Šotolovu válečnou zkušenost a navrhuje: *„Distanci ke Skupině 42 bych si u něho nevykládal výhradně jako taktiku nebo ideologickou nechuť a odpor, ale i tím, že si chtěl věci formulovat jinak a potřeboval se od J. Koláře a lidí kolem odlišit.“¹⁵⁸*

Skupinu 42 znal také Miroslav Holub (sám debutoval ve sborníku Ohnice): *„Skupinu 42 a Jiřího Koláře jsem vnímal už za války, když vycházely Limby. (...) Neobyčejně jsem obdivoval Kolářovu poetiku. (...) u Koláře mě okouzlovalo užití každodenní hovorové řeči, to se pak obráželo v mých básních.“¹⁵⁹* A s Ohnicí byli provázáni i další „květnáci“ (Březovský byl přítel Ortena).

¹⁵⁴ Šotola, J.: O jedné koncepci. Květen, 1956-57, roč. 2., č. 7, str. 262-4

¹⁵⁵ Boček, J.: O „třinácké komnatě“, o poesii všedního dne, o tom, co jí je a co jí není, a trochu o věcech kolem. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 8, str. 292

¹⁵⁶ Slomek, J.: O Květnu a květnáčích s Miroslavem Červenkou (rozhovor), Iniciály 1991, č. 14/15

¹⁵⁷ Felc, I.: Lovení v paměti Jaroslava Bočka. Tvar 1995, č. 11

¹⁵⁸ Rozhovor s Josefem Vohryzkem, IN Fencl, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 152

¹⁵⁹ Rozhovor s Miroslavem Holubem IN Fencl, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 12

5.5 Kde stojí socialistický realismus?

Možná ještě závažnější otázka, kterou Havel nastolil, byla, jaký je poměr „poezie všedního dne“ k socialistickému realismu, zda jde o „*nutný projev vývoje procesu*“, jeho „*revizi*“, či „*nesouhlas s thesemi a pojmoslovím*“¹⁶⁰. Červenka nechává tuto otázku ve zmiňované odpovědi otevřenou a vrací se k ní ve 3. čísle. Místo aby se pokoušel pašovat „poezii všedního dne“ do socialistického realismu takového, jak mohl být tehdy chápán (ač právě v té době již byl poměrně rozprostřenější), rozšiřuje pojem „socialistický realismus“ tak, aby bylo zřejmé, že „poezie všedního dne“ (kterou vůbec nezmiňuje) do něj zapadá.

Červenka se snaží provázat dnešek s „moderní literaturou“ posledních 60 let, která má společné rysy, „je to doba jedné společenské krise, jedné velké směny řádů“. Zmiňuje Machara, Sovu, Tomana, Hála. Socialistický realismus navazuje nejen na „*kritické prvky nové /moderní/ poesie, ale i na její ideály*“. A to především snahu o „*celistvého člověka*“, který naopak taková dekadence oslabuje, jak oslabuje „*bezprostřední poměr člověka k živé skutečnosti*“. Prostě: Dnes je „*na čase zjistit, na které tendence novodobého básnictví socialistický realismus navazuje*“. Socialistický realismus pak do „*humanistické moderní poesie*“ přinesl vědomí, „*že renesance lidství spočívá především v překonání rozporu společenské a soukromé stránky člověka*“. To ale nesmí přejít k jednostrannosti ve prospěch společenské složky, tato změna se děje v nitru člověka, „*nestačí tedy prostě konstatovat změnu společenského postavení člověka*“. To v důsledku pro literaturu znamená, že již víme, že „*každý příběh, každý životní postoj má své společenské kořeny a často i své objektivní společenské působení. Socialistický realismus je odhaluje*.“ Na příkladu Olbarcha a Neumanna však ukazuje, že „*tato vlastnost naprosto neznamená tematické omezení socialistického realismu na základní společenské vztahy*“. Nakonec jde o syntetickou povahu socialistického realismu, která usiluje o „*nalezení řádu uvnitř osobnosti*“, přičemž „*určující v člověku je jeho základní společenská zkušenost, jeho odpovědi nebo rozpaky v otázkách společenských*“ – A dokonce: „*Zvláštní, individuální, náhodné neexistuje bez všeobecného, zákonitého*.“ Umělec tedy může analýzou „*kteréhokoli jevu našeho života (...) z jeho společenských kořenů*“ dospět k „*zobecnění*“, které znamená jeho povýšení do „*typické planosti*“. To se však děje před očima čtenáře, protože „*je to proces, nikoli strnulé uplatnění všeobecných kategorií*“¹⁶¹.

Jde o nejzávažnější pokus o revizi socialistického realismu na stránkách Května. Staví se zde dokonce cosi nad socialistický realismus – a to „*humanistické moderní poesie*“. Jednalo-li se přímo o

¹⁶⁰ Havel, V.: Pochyby o programu. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 29

¹⁶¹ Červenka, M.: K diskusím o socialistickém realismu, 1956-57, roč. 2, č. 3, str. 109

„poezii všedního dne“, byly formulace opatrnější. Tak Boček Havlovi odpovídá, že „poetrie všedního dne“ *„je součástí socialistického realismu, je přínosem mladé generace socialistického realismu“*. A zdůrazňuje: *„Myslím, že je na čase, aby bylo jasně řečeno: Jsme marxisty, nebo spíše usilujeme o to, abychom jimi byli, přes to, že se stalo okamžitou snobskou módou nad marxismem ohrnovat nos. A zároveň je třeba říci: Nemáme nic společného s vulgárním sociologismem, který se často za marxismus vydává, který často nejčestnější službu umění společnosti zaměňuje za ponižující posluhování názorům jednotlivých prominentů.“*¹⁶²

Na jedné straně se totiž Květen distancuje od minulé tvorby (např. až: *„Tato poezie nepřinesla nic, co by mohlo působit jako příklad, vzor hodný následování.“*¹⁶³), zároveň ale chce zůstat na půdě (především) marxismu a socialistického realismu, pro který chtějí prosadit především právo kritizovat jinak, než jak tomu bylo mnohdy - *„pozor, tady se dostal do sporu s Leninem!“* – protože to je zpronevěření se principům marxismu.¹⁶⁴

Avšak právě u Bočka je vidět, že socialistický realismus mohl být brán v potaz velice vágně. Když se zmíní o sporu, který se rozhořel na stránkách Literárních novin, o to, zda se má *„naše umění“* stále jmenovat *„socialistický realismus“*, či např. *„socialistické umění“*, nazve ho *„žabomyší válkou“*, protože ve skutečnosti nejde o název, ale o to, *„jaké síly v něm působí“*. A *„mimochodem“* dodává: *„Myslím, že pojem ‚socialistický realismus‘ v podstatě správně vystihuje tendenci současného umění, že nejde o to, tento pojem likvidovat, ale očistit od nánosů, kterými jej pokryli estetičtí diletanti a podvodníci.“* A kritizuje-li dále onu diskusi, jde tímto směrem. Vyčítá diskutujícím formu jejich příspěvku – ti zvolili *„formu ‚ideologického úvodníku“*, tedy něco, *„co není ani recensí, ani kritikou, ani studií o problému nebo studií o určité epoše. (...) Je to prostě forma, v níž se libovolně míchá pravda se lží a polopravdou, v níž je sofistika vydávána za dialektiku.“* Jinde zas řekne, že socialistický realismus není třeba obhajovat, neboť *„není třeba obhajovat něco, co existuje, co se vyvíjí a bude vyvíjet, protože je to dáno společenskými podmínkami“*¹⁶⁵.

(Vladimír Dostál, který začal onu diskusi „o názvu“ v LtN) na Bočka reaguje až v posledním čísle 2. ročníku slovy, že z této *„blažené iluze“*, že není třeba socrealismus obhajovat, ho *„život časem vyvede“*.¹⁶⁶)

¹⁶² Boček, J.: O „třinácké komnatě“, o poesii všedního dne, o tom, co jí je a co jí není, a trochu o věcech kolem. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 8, str. 292

¹⁶³ Mourková, J. Bloudění české poesie 2., Květen, 1956-57, roč. 2, č. ??, str. 111

¹⁶⁴ Hrách, K.: Krise kritérií nebo krise „kritérií“?. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 9, str. 274

¹⁶⁵ Boček, J. Hledáme nový filmový styl. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 3, str. 101

¹⁶⁶ Dostál, V. Dobrodružství pověry. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 10, str. 361-4

5.6 Kde tedy stojí květnáci?

Zde se však stále jasněji ukazuje, o co šlo květnákům především – a co se právě odrazilo i ve vnímání „poezie všedního dne“, které ventilovali i na setkání *„mladých spisovatelů a spolupracovníků Května na Dobříši ve dnech 8. - 10. listopadu“*¹⁶⁷. Setkání bylo ovlivněno událostmi v Maďarsku (a Egyptě) a otázky prvního dne, věnovanému „poezii všedního dne“, nastolil Václav Havel, který se k přednesu referátu přihlásil jako první a: *„Sklidil jsem tleskot!, jediný za celou konferenci... Bez přehánění – kdo chtěl něco zásadnějšího říci, musel se nutně vyjádřit k nějaké myšlence mého příspěvku.“*¹⁶⁸ Na stránkách Května to potvrzují, když redakce píše, že se Havlova slova stala *„východiskem pro další diskusní příspěvky J. Bočka, M. Holuba, M. Červenky, J. Šotoly, M. Floriana, K. Šiktance, M. Schulze a. j.“* Jak reagovali? *„Tito se vesměs shodli v tom, že zdůrazňovali význam obsahové stránky, společenské odpovědnosti poesie, zdůrazňovali povinnost hledání pravdy života, získání důvěry lidu a vyjadřování jeho myšlenek a jeho prožitků. Upozorňovali vcelku shodně, že nelze chápat problémy takovéto poesie pouze s hlediska estetiky a poetiky a že program ‚poesie všedního dne‘ může být jen programem krátkodobým, jemuž půjde zejména o regeneraci poesie, o seznámení se s denní skutečností, o získání ztracených vztahů ke skutečnému každodennímu životu lidí, a analysu reality – jež sice neznamená konečný cíl, je však nutná jako nezbytný předpoklad dalšího vývoje, jako nezbytný předpoklad uceleného a zároveň zcela konkrétního vidění světa.“* Dále též varovali (v reakci na Oldřicha Vyhlídala, *„který vystoupil na obranu ‚individualistického umění‘*) před *„apolitičností v poesii a připomínali nutnost její stranickosti, kterou nelze opouštět, byť byla minulými a nesprávnými výklady sebevíc zdiskreditována.“*¹⁶⁹

Nebyl to tedy pouze Havel¹⁷⁰, ale (minimálně) také Oldřich Vyhlídala a Jana Štroblová, kteří prezentovali jiné pojetí poesie. Štroblová vzpomíná: *„A v těch kuloárech sme se docela... s těma staršíma, oni pořád tvrdili, že jsme mladí a nezkušení.“* Konkrétně pak: *„A tam jsme právě s Josefem Hanzlíkem byli na jedné straně barikády. Já si pamatuji jeho prohlášení: Ale my jsme stejně Don Quijoti... My jsme bránili... Já vím, že jsem bránila právo poesie na zázrak a tajemství a teď tam na*

¹⁶⁷ Setkání – a co dál? Květen, 1956-57, roč. 2, č. 5

¹⁶⁸ Dopis Havla Kuběnovi, 17. 11. 1956. Cit. podle Kosatík, P.: „Ústně více“. Brno : Host, 2006

¹⁶⁹ Setkání – a co dál? Květen, 1956-57, roč. 2, č. 5

¹⁷⁰ Na kterého také vzpomíná Štroblová: „A poprvé tam vystoupil Havel a všechny překvapil. On tam recitoval svy básně, který nikdy nemohli vyjít a byli to takový příběh, jak nějakýho kulaka rozkulačili, takovýdle příběhy, ale moc to nebyli básničky, taky už k poezii nikdy moc netíhnul, ale byli to takový jako opravdu protistranický úderky i tam mluvil o svobodě tisku.“ IN Rozhovor s Janou Štroblovou, vedl VM, 3. 4. 2013

*mě, ale to opravdu křičeli, tajemství – zázrak – takovýdle kněžourský pojmy v době, kdy proti sobě stojí pojmy socialismus a kapitalismus nebo mír a válka!*¹⁷¹

Je tedy zřejmé, kde „poezie všedního dne“ v očích „autentických květnáků“ stojí. Přesto v 6. čísle (únor 57) publikují verše Jaromíra Jermáře, které vyvolají tolik reakcí (viz kap. 4.3.4 *Čůrání (proti větru)*). Společenská situace je tedy už někde jinde a cesty vedou k plenárnímu shromáždění, kde jsou květnáci vystaveni tvrdé kritice. Jak jsem však už psal (viz kap. 4.3.5. *„Autentičtí květnáci“ a Komunistická strana*) a jak je teď ještě více viditelné ze závěrů ze „setkání mladých“, „autentičtí květnáci“ opravdu tahali za ten dogmatictější konec provazu. Byli s Komunistickou stranou svázáni více jak přesvědčením, tak postavením. Jak do toho zapadá zřeknutí se „poezie všedního dne“, které na plenárním zasedání zaznělo?

5.7 Konec „poezie všedního dne“?

Milan Schulz již ve 4. čísle 2. ročníku (tedy poměrně záhy po vyhlášení „poezie všedního dne“), říká: *„Dnes se básník bez vlastního zorného úhlu v pohledu na svět, bez vlastní koncepce, co je teď právě potřeba psát, neobejde.“*¹⁷² Takovou koncepcí je „poezie všedního dne“ – a to koncepcí dostatečně širokou, aby poskytla přístřeší zbloudilým duším, na druhé straně ale příliš těsnou pro silné jedince. Schluz pak mezi ně řadí především ty, kteří stáli u vyhlášení tohoto programu. Je zde tedy otázka, do jaké míry psali program pro sebe jako svébytné tvůrčí východisko, a do jaké míry jako vnějškový popis toho, co se děje; a toho, kam je třeba proud literatury usměrnit tak, aby se zbavil neduhů budovatelské poezie, zároveň však zůstal na půdě „stranickosti“. Tedy, zda byla „poezie všedního dne“ něco opravdu vnitřně prožívaného, či jen nástroj, který je možné zahodit, nehodí-li se už. Druhá varianta se zdá pravdě blíže, neboť i sám Šotola v 7. čísle mluví o „poezii všedního dne“ jako o pohádce: *„Byla jedna literární koncepce, nedefinitivní, nedomyšlená, a nadto uvedená ve známost v dosti nepřesné souvislosti s termínem ‚všední den‘.“*¹⁷³

Vzpomeňme ještě jednou na plenární zasedání SČSS z června 1957. Kromě sebekritiky a přitakání politickým úkolů literatury se Březovský, Šotola a Šiktanc shodně vymezují vůči „poezii/umění všedního dne“. Jak je to označení nepřesné (Šotola); období, které reprezentovalo už překonané (Šiktanc); a sami mladí básníci z Května *„odmítají pro svou poesii zužující nálepku ‚všední den‘“*¹⁷⁴ (Březovský).

¹⁷¹ Rozhovor s Janou Štroblovou, vedl VM. 3. 4. 2013

¹⁷² Schulz, M.: Bez koncepce to nejde. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 4, str. 174-6

¹⁷³ Šotola, J.: O jedné koncepci. Květen, 1956-67, roč. 2., č. 7, str. 262

¹⁷⁴ Cit. podle Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary, 11

V kontextu výše řešeného už takové zřeknutí nepůsobí nijak překvapivě. Nejenže je Květen pod tlakem, ale sami si uvědomují nedostatky programu. Tedy že jsou jeho formulace nedostatečné, a že je za ní považováno i něco, co již jí není (rozuměj: již se neprofiluje pouze tak, jak si ji představují „autentičtí květnáci“). Opravdu se zdá, že rychle ztratili kontrolu; a jelikož už předtím proklamovali, že jde o „*program krátkodobý, jemuž půjde zejména o regeneraci poesie*“¹⁷⁵, zřeknutí se ho jako něčeho, co posloužilo v daný moment a již nemá význam, nemuselo být příliš bolestivé.

V listopadovém čísle 3. ročníku se pak objeví rozhovor s Františkem Hrubínem¹⁷⁶, pod kterým jsou podepsáni M. Florian, K. Šiktanc, J. Šotola. A mj. zazní otázka: „*A jaký byl Tvůj názor na ‚poesii všedního dne‘? Hledí se tedy do minulosti a ve stejném duchu Hrubín odpovídá: ‚Mysleli jste to dobře; ale dost nešťastně jste to v teorii formulovali. Že jste to mysleli dobře, to se ukázalo v praxi: na poesii. Ostatně truhlář nemusí umět napsat příručku o tom, jak se hobluje; hlavně když umí hoblovat.‘*“

A zmiňovaní básníci Května (tedy opravdové jádro „autentických květnáků“) vskutku vypouští pojem „poesie všedního dne“ ze svých slovníků a stahují se do pozadí – věnují se samotné tvorbě, případně provozu (často obraně) časopisu, nikoli už jeho programovém směřování. A jestli, tak už ne pomocí pojmu „poesie všedního dne“. Nutno dodat, že nemuselo jít pouze o pragmatické stažení, ale mohla v tom hrát roli i obava (či spíše jakási opatrnost), zda „poesie všedního dne“ coby heslo, nad kterým se ztratila kontrola, opravdu nehraje do karet „revizionismu“.

5.8 Kořeny „poesie všedního dne“ aneb nic nekončí

Znamenalo to konec „poesie všedního dne“ jako takové? Zřekli se jí ti, kteří při formulaci stáli v první řadě – avšak ani u nich to neznamenalou nějakou razantní změnu poetiky. A přestože nejen programová formulace, ale i praxe, měla u „autentických květnáků“ specifické rysy (viz kap. 8 „*Poesie všedního dne v praxi*“), je zřejmé, že se začlenili „*do jedné z obecných tendencí světového básnictví po druhé světové válce*“¹⁷⁷. A koneckonců sama redakce řekne (v posledním čísle druhého ročníku, tedy ještě před osudnou plenární schůzí), že podobný vývoj vidí i v jiných zemích, což je důkazem, že tu „*nejde o libovůli a náhodnost, nýbrž o vývojovou zákonitost.*“¹⁷⁸

Navíc, samotný pojem „poesie všedního dne“ přišel mezi květnáky z neliterárního prostředí. Podle vzpomínek Jaroslava Bočka vznikl na FAMU, kam docházeli i lidé z okruhu Bočkových a

¹⁷⁵ Setkání – a co dál? Květen, 1956-57, roč. 2, č. 5

¹⁷⁶ Rozhovor s Františkem Hrubínem. Květen, 1957-58, roč. 3., č. 3, str. 140-1

¹⁷⁷ Červenka, M.: Druhé čtení. IN Příběh, M.: Z dějin českého myšlení o literatuře 3. Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2003

¹⁷⁸ Red.: Kdo nic nedělá. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 10, str. 367-8

Bruknerových přátel, kteří se scházeli u Radka Pilaře v ateliéru. „Byl to v první chvíli ale především program malířů, kteří tehdy chtěli připravit výstavu na téma setkání Vltavy s Prahou a cílevědomě chodili a vybírali takové náměty a motivy Prahy a Vltavy včetně pražské periferie.“ Pak přišel za Šotolou: „Pane Šotolo, jsme skupina kamarádů s programem poezie všedního dne. Chtěli bychom u vás publikovat.“ A mezi kamarády jmenuje ty, kteří se na stránkách Května opravdu objevují: R. Pilař, J. Papoušek, J. Brukner, R. Tykvová, J. Heger, L. Smoljak, J. Filip a J. Boček.¹⁷⁹

„Poezie všedního dne“ je tedy spíše zachycení všeobecnější tendence, která se navíc skvěle hodí do dobových mantinelů, resp. k jejich programovému rozšíření. Je tu však jedno velké „ale“ a to je socialistický horizont, který „květnácký“ všední den určuje. A snad z toho plyne sebevědomí, které kromě diskuse o sporech dědických (vzpomeňme na Bočkova slova o „jiné realitě“) ilustrovat na sebevímání v rámci generace. Heřman totiž řekne: „Květen má dnes víceméně monopol na mladé umění.“¹⁸⁰ A jestli ne přímo generace, tak jde alespoň „o silné umělecké hnutí, které u nás nemá obdoby“¹⁸¹.

I na stránky Května se však vtírají pochybnosti. Redakce na závěr 2. ročníku připustí, že je potenciální možnost více programů mladé generace: „Začíná už konečně být jasné, že mladá česká umělecká generace si musí vytvářet v praxi i v teorii svůj vlastní, samostatný, neopakovatelný program (anebo programy; bude-li v ní více silných křídel), svou koncepci socialistického umění této doby, a že ti, kdo začínali o jeho vytváření usilovat, stávají se jejím nejcennějším jádrem.“¹⁸²

A problematika vyvrcholí anketou *Generace nebo „generace“*, která má zodpovědět otázku, zda vůbec existuje něco jako „současná mladá česká umělecká generace“. Závěrem diskuse pak redakce konstatuje: „Jakmile se však stala /představa generace jako komplex pocitů, názorů a nových měřítek/ něčím uznávaným nebo aspoň trpěným, začala ztrácet svou původní přitažlivost. (...) Stala se obecným slovem, které je problematizováno ne už konzervativními odpůrci, ale svou vlastní obecností a neurčitostí. To je jistě zdravý vývoj, který vyžaduje další, už pozitivnější a těžší práci: ne už obrazu, ale konkretizaci a vnitřní diferenciaci.“¹⁸³

Všimněme si, že ani teď nedávají Havlovi za pravdu. Stále si drží představu, že generace byla jednotná, z čehož pak logicky plyne, že Květen zastupoval právě ji (nikoli její část, jak Havel

¹⁷⁹ Felc, I.: Lovení v paměti Jaroslava Bočka. Tvar 1995, č. 11

¹⁸⁰ Heřman, Z.: Dokořán. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 6

¹⁸¹ Bžoch, J.: Glosy k mladé české poezii. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 12

¹⁸² Red.: Kdo nic nedělá. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 10, str. 367-8

¹⁸³ Redakce: Generace nebo „generace“. Závěrem k anketě. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 12, str. 696

upozorňoval; a jak v samotné anketě konstatuje Z. K. Slabý¹⁸⁴) a až teprve nyní (tj. dva roky od II. sjezdu Čs. spisovatelů) přichází diferenciace. Na druhé straně musím pro úplnost zmínit vzpomínku Miroslava Holuba: „*Kdybych se měl vrátit do tehdejšího dobového pocitu, musel bych znovu říci, že jsme nebyli skutečně generací, cítili jsme se jako skupina.*“¹⁸⁵ Což sice příliš neodpovídá textům z Květnu, ale není vyloučeno, že Holub to tak opravdu necítil, jelikož on se (mimo „programový“ článek *Náš všední den je pevnina*) diskusí neúčastnil. A tak je možná tato heterogenost i uvnitř autentických básníků „poezie všedního dne“, příznakem toho, že šlo o něco, co samotné „květnáky“ přesahovalo. Že sice pojmenovali své společné východisko, jenže problém byl ten, že to se jen málo odlišovalo od dobového proudu (zvláště pak toho povoleného) – a tak do jisté míry pojmenovali dobový proud.

Je pak nasnadě, že „poezie všedního dne“ jako taková nekončí – Boček koneckonců říká¹⁸⁶, že ji uchopil především Forman (ve filmech *Štěňata* a *Lásky jedné plavovlásky*). A jdeme-li ještě dále: Co jiného je Kosíkova „dialektika konkrétního“?

Avšak ze stránek Května nemizí ani pojem „poezie všedního dne“. Zachází se s ním už jiným způsobem – a zachází s ním jiní lidé, např. Josef Bžoch¹⁸⁷. Z úst květnáka, A. Jelínka, zazní spíše povzdech: „*Těch několik článků, které stály na začátku, udělalo práci nutnou, ale jen počáteční. (...) Dál nestačil z různých příčin mladé teorii a kritice dech, a básníci, podle Šotolových slov, táhli káru víceméně sami, vzdalujíce se podstatně pouhému záznamu faktů života či jeho atomizování, k němuž mohlo několik prvotních formulací svádět.*“ Přičemž ale stále zdůrazňuje premisy „poezie všedního dne“, aniž by ji jmenoval: „*Proniknout k realitě života, k jeho konkrétnosti, k jeho nedefinovatelné, dráždivé, proměnlivé poezii – to je úkol básně.*“¹⁸⁸

Jak svědčí zhodnocení 2. „setkání mladých“ na Dobříši, teoretici a „praktici“ se rozešli: „*Kritikové přišli s teoriemi, které se ostatním zdály odtažitě. Básníci se soustředili pouze k vlastní tvorbě a čekali na slovo ostatních.*“¹⁸⁹ Jediným, kdo u pojmu zůstane, je M. Červenka – a podává důkaz, že u něj ve svém díle zůstávají i básníci. Ale jakým způsobem? Na úvod své kritiky *Holub a Brukner* píše: „*Nyní tedy Holub a Brukner, básníci snad nejvíce „postižení“ všedním dnem.*“¹⁹⁰ Posun od „programu mladé poezie“ k něčemu, co v různé míře básníky Května „postihne“, myslím mluví za vše.

¹⁸⁴ „(...) Květen se nemohl stát časopisem generačním, nýbrž pouze časopisem jedné generační skupiny, k níž se z nedostatku publikačních možností ostatní pouze případ od případu a na větší či kratší časové rozmezí přidávali.“

¹⁸⁵ Rozhovor s Miroslavem Holubem. IN Fencl, I.: *Vize a iluze skupiny Květen*. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 13

¹⁸⁶ Felc, I.: *Lovení v paměti Jaroslava Bočka*. Tvar, 1995, č. 11

¹⁸⁷ Bžoch, J.: *Glosy k mladé české poezii*. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 12, str. 669-70

¹⁸⁸ Jelínek, A.: *O koncepci života*. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 5, str. 246-250

¹⁸⁹ *Otevřené otázky*. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 5, str. 229-30

¹⁹⁰ Červenka, M.: *Holub a Brukner*. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 11, str. 605-609

Navíc se zdá, že i tlak na konkrétno uvadal, to když se v článku objeví věta: „*Jestliže jsme v poslední době pozapomínali, že také drobné sladkosti života mají své místo v poezii, připomíná nám to autor (...).*“

Ne náhodou to byl právě Červenka, který (spolu s Vohryzkem) píše do 1. čísla 4. ročníku článek *K úvaze a polemice*, který bývá označován za druhý program května, kde zhodnocení (ale i zpětně redefinovaný záměr) zazní explicitně: „*Tzv. „program všedního dne’ – skromná a dílčí spontánní snaha o postižení určitých potřeb a tendencí mladého umění v době zhruba před dvěma lety – očividně stále více patří už minulosti, očividně nedostačuje.*“ A proto nabízí nový „*rámcový program mladého českého umění v období dovršování kulturní revoluce*“¹⁹¹, který je tedy na jedné straně oficiálním koncem „*poezie všedního dne*“, na straně druhé shrnuje tendence ze třetího ročníku, které původně definovaný program, resp. spíše vůbec chápání úkolů a principů literatury, rozšiřovaly do několika stran. Tzv. druhému programu bude věnována kap. 7.5 *Druhý program Května*.

6 J. Hájek coby stín Května

Již několikrát jsem naznačil, že situace druhé poloviny 50. let byla složitější, než by se mohlo na první pohled zdát. Šlo-li části oficiální „*kulturní fronty*“ o změnu pojetí literatury a tvůrčích metod, jejich protivníky nebyli v první řadě „*dogmatici*“, ale „*antidogmatici*“, kteří však zároveň nezapomněli na druhou stranu mince (viz červnové plenární zasedání), tj. na „*revizionismus*“. Pro Květen se v tomto směru stal nepřítelem, až téměř „*stínem*“ v juliánském smyslu, J. Hájek. Animosita byla jistě vzájemná, ale ze strany Května to bylo poměrně tvůrčí vymezování proti člověku, který zosobňoval mnohé z toho, proti čemu bojují, ale také čisté opovržení. Klíma o něm dnes řekne: „*Hájek to byl strašný blbec (...) totální nevzdělanec, takový klasický intelektuál té doby.*“¹⁹²

Touto kapitolou bych rád ukázal, jak se v druhé polovině 50. let také mohlo zacházet s pojmy, „*kteřé střídavě znamenaly všechno a nic*“¹⁹³, a které badatel nemůže brát jako cedule visící ve vzduchoprázdnu coby autorův kádrový posudek, ale které mají být spíše otázkou po kontextu. Čím si zároveň připravuji půdu pro otázky po teoriích a kritikách literatury, které tvoří pozadí sporů.

¹⁹¹ K úvaze a polemice. Květen, 1959, roč. 4, č. 1, str. 1-3

¹⁹² Rozhovor s Ivanem Klímou, vedl VM, 14. 3. 2013

¹⁹³ Grossman, Jan: O krizi v literatuře. IN: Přibáň, M. (ed.): Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, str. 316-327

6.1 První vymezení

První výraznější teoretická stať lidí z okruhu Května se objeví mimo Květen, a už ta se vymezuje vůči Hájkově metodě. Miroslav Červenka a Josef Vohryzek (ten vzpomíná, že jeho pasáže se vyškrtaly, tudíž autorem je spíše Červenka¹⁹⁴) píše do Literárních novin stať *Kritika literatury a kritika života*. Autoři zde spojují Šaldův individualismus s marxisticko-leninskou metodou. Ta se „často stává pláštíkem netvůrčího, nekritického přístupu k uměleckému dílu“, a proto je potřeba ji oživit „vlastním osobitým pojetím života“. Kritik má dojít ke „srovnání uměleckého obrazu se životem – tj. s životní koncepcí kritikovou“. Avšak, není „tato kritikova osobitost v rozporu s požadavkem objektivit? To záleží na tom, nakolik jeho osobitost vychází z objektivního základu reálného poznání skutečnosti a jejího marxistického výkladu.“ Autoři žádají jednostrannost, která může být napadána – a právě proto jí je třeba. Stať je navíc brána jako tečka za „diskusí o poezii“ – a to proto, že hájí především možnost přít se o „pojetí života a dnešní skutečnosti“. Spor mezi Kohoutem a Trefulkou byl právě o tom a je chybou, že se diskuse redukovala na „konflikt dvou koncepcí poezie“.

Zavání-li takové pojetí liberalismem, není to tak jednoznačné. Kritik má totiž vynášet o skutečnosti hodnotové soudy, bez nich je např. „kritika J. Janů ohrožena liberalismem a určitou samoučelností“. Janů jen vývoj analyzuje, nepůsobí na něj a jeho kritiky, nemluví „k životu našich lidí“. Naopak J. Hájek by měl „rozšířit svá hlediska právě směrem k řešení otázek psychologických a morálních a k jemnějším analýzám uměleckých typů a jejich tvůrčích metod“¹⁹⁵.

Podobně soudí i Karel Hrách v recenzi Hájkovi knihy *Literatura a život*, kde se sic klaní, jak významným autorem Hájek je, jak jeho činnost „ztělesňuje velmi podstatný přínos k obtížné a těžko schůdné cestě naší literatury“, přičemž „vysoce cení společenskou funkci literatury“ a zároveň jde proti těm, kteří si pletli kritiky se „sepisovatelem receptů na tvářnost kladného hrdiny“. Avšak kritizuje jeho metodu, která stojí na „neustálé konfrontaci literatury se skutečností“, avšak chybí mu kritérium pro „zhodnocení uměleckého přínosu“.

Hájek bude z druhé strany barikády po celou dobu trvání Května spíše mlčet, a promluví-li, bude kritizovat neadresně a neosobně a jakoby z nadhledu. Ale Květen se svého stínu nezbavuje a než se rozhoří ten nejvýraznější spor, který bude jedním z argumentů pro zrušení Května, rozvíří se diskuse, kde je Hájek pouze v pozadí. Je však zajímavá také jako ilustrace stavu dobové kritiky.

¹⁹⁴ Rozhovor s Josefem Vohryzkem. IN Fencel, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 150

¹⁹⁵ Červenka, M. – Vohryzek, J.: Kritika literatury a kritika života. Literární noviny, 1955, č. 45

6.2 Diskuse o Valentovi

Eduardu Valentovi vyšla v roce 1956 kniha *Jdi za zeleným světlem*, která je řazena do emancipační linie literatury, kterou počal Ptáčnickův *Ročník jednadvacet* (1954) a následoval Otčenáškův román *Občan Brych* (1955). A věru, po Ptáčnickových hrdinech, kteří mají vnitřní svět – a je zřejmé, kde je ono „Dobro“, a po váhajícím Otčenáškově komunistovi, který se však v hraniční situaci rozhodne „správně“, přichází Valentův hrdina, který již není komunist a ani se jím nestane.

Takové hodnocení však přichází až ex post – a jediným kritériem se stává pouze ono úsilí o emancipaci. Což však neodpovídá dobovému vnímání a situaci, která byla nutně složitější. Na diskusi o Valentově románu, kterou redakce vyhlásila v druhé půli druhého ročníku (neboť: „*Provokuje. Žádá si polemiku.*“¹⁹⁶), si můžeme ukázat plejádu přístupů k literatuře a především zpochybnit přístup, který by po přečtení kritiky určil míru jeho dogmatismu, marxismu, či dokonce oddanosti straně.

Již to, že se diskuse otevírá poté, co o knize napíše velmi lichotivou kritiku Jiří Hájek (a redakce se poté v závěru diskuse k ní vyjadřuje) navozuje pocit, že zde opět květnáci jdou proti Hájkovi. Co říká? Že nepřináší-li román něco nového, neznamená to, že by vyvracel či odsouval „*do pozadí to, zač jsme v minulých letech bojovali s velkými chybami*“. Naopak, *Jdi za zeleným světlem* „*je skutečně knihou, která nám nově pomáhá objevovat člověka, všechnu složitou souvztažnost jeho vnitřního světa i vnějších fakt a událostí jeho života.*“ Zároveň mu přiznává perspektivu správné socialistické prózy, které se lze dobat, když „*spisovatel vidí a proniká cestou individuální psychologické analýsy společenský smysl a historickou souvislost osudu člověka a skrze něj smysl doby, dějin, boje o vítězství socialistické lidskosti nad vším nelidským.*“ „*Umělecká síla*“ se omezila na pole úzce „*individuální psychologické analýsy*“; autorovou ctností je „*vášeň pravdy*“, jelikož o hrdinovi nic nezamlčuje; a vedle Šimona tvoří několik „*dalších v silné zkratce chycených typů*“. Na druhou stranu vyčítá, že nepopsal Šimonovy „*kořeny lidské tragiky*“, „*široké zázemí života, který všechny podobné Karly Šimony nějak formuloval*“. Není to román jednoduchý, ale obviněním z „*nelidovosti*“ bychom podceňovali „*naše*“ čtenáře. A na závěr: „*Vážná umělecká stylistická práce, s jakou přichází autor románu ‚Jdi za zeleným světlem‘, je nepochybně hodna vší vážnosti: ba co víc: osobitého následování.*“¹⁹⁷

Za Květen otevírá diskusi kritika Evy Berdnardinové. Ta na první pohled zná Valentovu předchozí tvorbu a hodnotí ji kladně. Stejně tak i daný román, který mohl spadnout do schematičnosti, ale jelikož „*Valenta není průměrný autor*“ a neztrácí člověka ze zřetele, je složitější.

¹⁹⁶ Red.: *Jdi za zeleným světlem*. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 6, str. 227

¹⁹⁷ Hájek, J.: Na okraj nového románu E. Valenty. Literární noviny, 1956, č. 53

Kritička využívá zmiňovanou Červenkovu stať o socialistickém realismu, která přiřkla literatuře místo v boji proti odcizení, v boji za celistvého člověka – a zde nejde o prostý návrat k psychologickému románu: Valenta nepovyšuje nitro hlavního hrdiny, naopak ukazuje, „že Šimon, zabývající se sám sebou, je nešťastný, bojácný slaboch, který se obrozuje, teprve když vyjde ze sebe a najde vztah k lidem“.

Bernardiová dokonce vnímá Valentu jako toho, kdo se nejlépe zhostí potřeby napsat „velký společenský román našich dnů“¹⁹⁸. Z diskuse je také jediná, která (možná) vycítila, že on už jím tak trochu chce být. A to důrazem na naději jako hlavního poselství románu.

Ivan Klíma zdůrazňuje, že román přišel do prostředí, kde po schematickém umění kritika jásá nad vším, co se odliší – ať je to netvůrčí oprašování starých postupů. „Skutečně, odlišnost a nezvyklost Valentova pojetí skutečnosti jsou tak zjevné, tak překvapující, že jsme ochotni označit za klad i nedostatky autorova pohledu“ a také to, nad čím by dříve vznikly otázky: „A co dál? Co nového? Co víc?“ A proto chce román soudit z těchto (Karel Novák: *Chceme žít* (1933), Ivan Olbracht: *Golet v údolí* (1937)) „již dosažených výšin“. A z tohoto úhlu lze vidět „mnoho zbytečného balastu“, „efektivních knižních příběhů“. Navíc v autorovi zůstalo mnoho ze starého postoje „k hrdinovi a ke skutečnosti vůbec“. Vyčítá mu, že se nedovedl postavit „nad svého hrdinu“, což je „nedostatkem“, „pokud přijímáme princip stranickosti v literatuře“. Ani s uměleckými postupy se autor nevypořádal dobře: „celé pasáže, zvláště v první části knihy, působí samoučelně: nepřispívají dokonce ani k typisaci hlavního hrdiny“. A ostatní postavy působí schematicky a jdou s Šimonem k zelenému světlu jaksi svorně, „spojení nitěmi až příliš neurčitými“. „Dá se sice říci,“ pokračuje Klíma, „že Valenta vzhledem ke svému postoji ke skutečnosti zvolil sobě odpovídající metodu. Jeho úporné hromadění faktů, jeho snaha ukázat rozervanou a nemocnou lidskou duši, nesoudit ji příliš – to vše odpovídá jeho vlastnímu hledání.“ A tak přínos díla vidí v tom, „že ve vhodné chvíli oživil ‚staré, zapomenuté postupy‘, upozornil svým dílem na nutnost hledat opět lidskou duši.“ Ale: „Nějakou novou syntésu společenského a psychologického románu nevytvořil: především chyběla snaha daleko více hodnotiti svět.“¹⁹⁹

Vohryzek s Klímou nesouhlasí v požadavku soudu, který „tropí podle mého názoru víc škody než užitku“, ani s výčítkou „efektivních příběhů“, které prý do celku zapadají. Vidí Valentův román významnou událostí proto, že „obnovuje jazykovou kulturu a úroveň kompoziční techniky, která byla ve valné části prózy posledních let povážlivě snížena a ukazuje možnosti psychologické kresby, která jde za pravdou se vši bezohledností objektivního pozorovatele.“ Jádro knihy (a kritiky) spatřuje jinde:

¹⁹⁸ Bernardiová, E.: Jdi za zeleným světlem. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 6, str. 225-7

¹⁹⁹ Klíma, I.: O nových cestách. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 7, str. 264

„Karel Šimon je typ, ztělesňující určitou životní koncepci. Jde o to, jaká je to koncepce a jakou metodou je ztvárněna.“ Jeho koncepci pak nazývá „individualistický humanismus“, jehož (nutný) krach je v díle zobrazen; metodě pak vyčítá, že jde pouze o „psychologickou analýzu“: „Není to obraz bytostí, ale mozků. Není to plastika, ale geometrie.“²⁰⁰

„Diskuse“ (jak i redakce později poznamená, spíše monology) poté pokračovala příspěvkem Jarmily Mourkové, která řadí román do minulosti ještě důrazněji, než Klíma: „Tímto dílem vlastně uskutečňuje návrat do třicátých let ve smyslu formálním i myšlenkovém.“ Na druhé straně, „je to návrat zcela poctivý, ne prázdné koketování“. I Mourková si tu všímá morálního poselství: „Celý román, postava za postavou podávají doklad o zmatku morálních kritérií. Zkáza proniká do celých národních celků, německý příklad varuje – ‚A hrozné je, že se při té podívané a poslyšené sami sebe ptáme v úzkostech, zda toto množství opravdu jásá a pochoduje a děkuje, jednomyslně přesvědčeno o vůdcově velikosti a spravedlnosti myšlenek a citů (...)‘.“ A autor nejenže „podal svědectví svého vlastního svědomí“, ale i pocitu mnoha lidí v poválečné Evropě. A ptáme-li se dnes po nešvarech typu alkoholismus, zločinnost, „málokdy nás napadne klást tyto věci do souvislosti s celým uspořádáním dnešního světa“. Totiž, „nevyvolává nebezpečí války v lidech pocitu lability života“? Přesto je Valentův román spíše upozorněním, ne výzvou. „Domnívám se, že Valentovi jsou kladné síly životní vzdálené a musí se k nim prodírat těžce, spíše poznáním rozumovým.“ Bernardiové tu chybí zřejmý horizont; důkaz, že „síly obrody, svobody, víry a lásky“ existují, že člověku v životě nezbyvá než povinnost. Ale končí opět nadšeněji: „Valenta plným právem ukázal na těžkosti, které nás čekají při hledání obzorů nových, i když cestu k nim nám neukázal.“²⁰¹

V posledním čísle ročníku pak redakce diskusi uzavírá: „Mladí kritici v ní projeví – snad s výjimkou E. Bernardiové – daleko střízlivější stanovisko, než předpokládal Jiří Hájek.“²⁰² Redakce se ztotožňuje s kritickou linií, která přiznala románu „umělecké kvality“, ale zdůrazňuje, že přišel do literárního prostředí, které mu bylo svou nízkou úrovní velmi příznivé.

6.3 Bitva Vohryzek – Hájek

Bitva, již je možno nazvat i rozhodující, neboť bude uváděna jako jeden z důvodů, proč Květen zastavit, se rozhořela až s Vohryzkovým článkem ve 4. čísle 3. ročníku *Kritiku aktivní či reaktivní?*, jež je kritikou Hájkovi knihy *Problémy a výhledy dnešní prózy* (1957). Konstatuje, že Hájek je sociologický kritik literatury, ale nehlásí se k tomu. Jeho zaměření se nedá poznat, protože „autor téměř nikdy

²⁰⁰ Vohryzek, J.: Ještě k Valentovu románu. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 8, str. 296

²⁰¹ Mourková, J: Valentův román zase s jiné stránky... Květen, 1956-57, roč. 2., č. 10, str. 364-5

²⁰² Red.: Závěrem k diskusi o Valentovi. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 10, str. 366

neformuluje otázky, nevymezuje problémy; jeho výklad plyne spíš ve formě volných komentářů a polemických odboček, v nichž se nejčastěji proplétá několik různorodých otázek najednou.“ Sociologická kritika má svoji platnost i dnes, ale musí mít co říct a musí mluvit sama za sebe: „Musí poznávat a ne odvozovat, bojovat a ne si přikládat polínko, musí si stavět vlastní otázky a ne jenom cosi zprostředkovávat. Musí být aktivní a ne reaktivní.“ Vytýká Hájkovi, nakolik se věnuje tematické stránce knihy – čímž nakonec rehabilituje teorii kladného hrdiny jen s tím rozdílem, že existuje také možnost „mezi“. A právě zde vyslovuje odpověď na zásadní myšlenku, která byla pro dobu stěžejní – totiž jak se vymanit z pout dogmatismu: „Setrvávat v dogmatismu je možno dvojím – ne jedním! – ale dvojím způsobem: opakování dogmat i jejich ‚vyvracením‘. Vybřednout z dogmatismu, dospět nebo alespoň vážně směřovat k marxistické literární kritice a navázat tak na přerušenu tradici dvacátých a třicátých let – to je podle mého soudu možné jedině dialekticko-materialistickou analýzou a novým, dialekticko-materialistickým položením otázek. Nové položení otázek bez analýzy znamená vytvářet nová dogmata, zatímco analýza bez nového položení otázek znamená pouhou analýzu dogmat.“ Ničit „dogma na půdě dogmatismu“ je k ničemu.²⁰³

Značka „ju“ (nejspíše Milan Jungmann) reaguje v LtN, že 4. číslo Května vpadlo „přímo do bojové vřavy“. Nad Vohryzkovým článkem prý se netřeba pohoršovat pro jeho ráznost, to je znakem mládí, ale: „Divme se však, že se dal v závěru článku strhnout k invektivě politicky známkující. Takový způsob by se u nás v kritice už neměl objevovat.“²⁰⁴

V 6. čísle reaguje opět Vohryzek s ironickým tónem okolo značky „ju“ (např. „usedlá rozvážlivost soudruha ‚ju‘ je vzhledem k jeho nevysokému věku poněkud předčasná“) – přičemž „ju“ mu nahrává na steč, když Vohryzkovy vyčítá, že neviděl „nesporné přednosti Hájkovi knihy“, neboť nejen že je neviděl, ale právě toto „šalamounské rozsuzování kladů a záporů, aby to vyznělo spravedlivě na vše strany jako soud“²⁰⁵ je něco, proti čemu Vohryzek brojí.

A spor jen dále vyhocoval. Je však signifikantní, že z Hájkovy strany to není adresné – hned v několika člancích útočí proti „mladým kritikům kolem Května“ a vyčítá jim např. „pohodnickou skepsi“, „vztah ke skutečnosti“, „snahu opravit marxistickou estetiku“. Vohryzek mu odpovídá v č. 7/III článkem *Nová avantgarda*, že jim jde především o „navázání na marxistickou kritiku“: „Opravářství se tedy netýká marxistické estetiky, ale onoho způsobu myšlení, jehož je Hájkova kritická produkce krajním výrazem.“ Dále: mladí kritici ne že je nezajímá vztah ke skutečnosti, oni „odmítají skreslování tohoto vztahu ke skutečnosti, jak to činí Jiří Hájek.“ A opět ho viní z eklektismu,

²⁰³ Vohryzek, J.: Kritiku aktivní či reaktivní?. Květen, 1957-58, roč. 2., č. 4, str. 169

²⁰⁴ ju: Ročníky se uzavřely. Literární noviny, 1958, č. 3

²⁰⁵ Vohryzek, J.: Ve 3. čísle Literárních novin. Květen, 1957-58, č. 6, str. 332

když předkládá „*avantgardnost současného socialistického umění*“ (v níž chce přijímat vše, co nepovažuje za reakční), kterým se nikam nedojde: „*Jiří Hájek ale prozatím jen přesvědčuje sám sebe, že někdejší zužování literárního odkazu bylo chybné, protože nemůže než doplňovat jednu koncepci druhou, protože vždycky bylo něco ,na jedné straně’ – třeba avantgardismus – a něco ,na druhé straně’ – třeba realismus.*“²⁰⁶

Vohryzek nebyl jediný, kdo na Hájkovi knihy (*Čas dramatu, Problémy a výhledy dnešní prózy*) kriticky reagoval. Proto v 11. čísle LtN vepsal do článku *Polemiky, rámusení a programy „osobní stanovisko“*. Protiútok tak směřuje proti Vladimíru Dostálovi, Janu Cigánkovi a právě Vohryzkovi, u kterého shledává, že mu alespoň jde „*o určité problémy literatury a kritiky*“, kdežto dvěma předešlým nikoli. Opět vyčítá Vohryzkovi „*vztah ke skutečnosti*“ a hrdě se hlásí k „*sociologické kritice*“, jelikož je mnoho přístupu k literárnímu dílu, „*jen jedno možno není: ,svobodit se’ i při důrazu na kterýkoliv aspekt hodnocení od zřetelů, které J. Vohryzek odkazuje do ,nižší’, jen nanejvýš pomocné a okrajové oblasti tzv. ,sociologické’ kritiky.*“ A stejně jako „*ju*“ se zde podivuje nad „*přímou politickou insinuací*“, tedy obviněním, že „*„smiřují’ dogmatismus s revisionismem*“. A nakonec se vymezuje proti „*rámusení*“, které by nemělo nahradit „*boj názorů*“²⁰⁷.

Vohryzkova odpověď v LtN nebyla otištěna („*prý že by čtenáře – nezajímala a unavovala*“), načež ji otiskuje Květen s poznámkou *Nepěkné móresy*, kde „*nezajímavým a únavným*“ označují článek Hájkův. Opět mu vrací úder, že on „*rámusí*“, když kritiku jeho přístupu považuje za kritiku „*„marxistické kritiky vůbec*“; že naopak Hájkovi vyčítá, že on si neklade otázky, které sám chce, aby si kritika kladla: Hájkův přístup by byl „*sociologicky plodný tehdy, kdyby sloužil jako východisko pro zkoumání, které sociální příčiny vedou k tomu, že tato fakta poutají pozornost literatury apod. Ale pouhý výčet faktů jakožto tematických prvků je vsutku – řečeno slovy J. Hájka – ,metodicky velmi primitivní’ a s myšlenkou ,na objektivní společenský význam...literárního díla’ nemá ani tento výčet faktů, ani výčet ,typů’ pranic společného.*“ A své teze shrnuje: „*Syntetizující soudy umělecké kritiky se musí opírat o exaktní poznatky literárně vědních disciplín.*“ Volí si pak jednu stránku literárního díla, kdy „*každá složka, viděna dialekticky, podává své svědectví o celku*“. A jestliže takové postupy mohou „*vzbudit nedůvěru, pak jde o nepochopení dialektické poučky ,vše souvisí se vším’ a její záměnu za předsudek ,všechno je totéž*““. Na obvinění z „*politické insinuace*“ neodpovídá a odkazuje k svému textu; a vyslovuje obavu, že takovéto diskuse „*unavují čtenáře*“²⁰⁸.

²⁰⁶ Vohryzek, J.: Nová avantgarda. Květen, 1957-58, č. 7, str. 396

²⁰⁷ Hájek, J.: Polemiky, rámusení a programy, Literární noviny, 1958, č. 11

²⁰⁸ Vohryzek, J.: Nepěkné móresy. Květen, 1957-58, roč. 3., č. 9, str. 515-6

V 11. čísle pak dochází k dvojímu uzavření: jak ze strany redakce, tak ze strany Vohryzka. Ten reaguje přímo na další Hájkův článek z Tvorby: „*Je to směs polopravd a nepravd, jaké se u nás v tisku nevyskytly po několik let.*“ Vyvracet takové polopravdy je bezúčelné. „*Stejně bezúčelné jsou ostatně už delší dobu polemiky mezi mnou a s. Hájkem, neboť jsou podněcovány jeho polemickou houževnatostí, která přežila podstatu sporu. Jejím zdrojem, zdá se mi, už nejsou názorové neshody, ale uražená ješitnost*“²⁰⁹. Červenka se Šotolou ukončují z pozice redakce: také oni vyčítají Hájkovi „*překrucování*“ – „*Tak se ovšem v dobré společnosti nepolemizuje.*“²¹⁰ A další chybu vidí v tom, že zde soupeří články otištěné ve stotisícovém nákladu na jedné straně, a desetitisícovém na straně druhé.

Hájek v tažení nekončí, ale redakce Května místo další diskuse už pouze otiskuje s komentářem část Hájkova článku s tím, že: „*Budeme tak činit i v budoucnu a věříme, že se Hájek ještě mnohokrát a sám před veřejností dokonale znemožní.*“ O co šlo? „*Jde o to, (...) aby přestalo být běžným zjevem, že i tak průkazné literární talenty, jako je A. Lustig, O. Šulěř, B. Skočdopole, Č. Vejdělek nebo V. Stýblová a jiní, přicházejí do literatury navzdory mrazivému nezájmu literárních časopisů mladých, ale aby jim tyto časopisy všemožně pomáhaly.*“ A u každého jména je seznam čísel, kde kterému autorovi Květen něco otiskl. „*Amen,*“²¹¹ praví pak redakce na závěr.

6.4 Neschématický pohled

Říkal-li jsem na úvodu této kapitoly o nemožnosti podle kritiky postihnout míru dogmatismu, marxismu, stranickosti, myslel jsem tím, že do textu kritiky se mísí mnoho mimotextového. Kritik verbalizuje svůj pocit z knihy, který však ovlivňuje mnoho faktorů – a je pak otázkou, jak úspěšně své pocity předá v kritice. O čem mluvím? Podívejme se, jak na kritiku Valentova románu dnes vzpomíná I. Klíma:

Tazatel: „(...) Vzpomínáte na Valentův Jít za zeleným světlem..?“

Ivan Klíma: „To jsem čet. To byla taková trošku ne-dogmatická knížka, trošku méně.“

Tazatel: „Vy jste jí právě dost zkritizoval...“

*Ivan Klíma: „Ale jo, mě se nelíbila. Já si myslím, že byla špatně napsaná. Prosím vás, já jsem vnímal takovou tu úroveň vyprávění a jazyka. A takže mně se líbilo strašně málo věcí, ale nebyly to ideové kritiky, bylo to z hlediska estetického. A ten Valenta, to opravdu nebyla povedená knížka, on vůbec nebyl žádný mistr slova, on byl spíše vypravěč.“*²¹²

²⁰⁹ Vohryzek, J.: Jestliže polemiky přerůstají. Květen, 1957-58, č. 11, str. 633

²¹⁰ Červenka, M. –Šotola, J.: Ještě o literární kritice. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 11, str. 589-591

²¹¹ r.: Pro pobavení. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 12, str. 698

²¹² Rozhovor s Ivanem Klímou, vedl VM, 14. 3. 2013

Z jiné strany však: na Klímově dobové tvorbě je zřejmé, že například kategorie jakéhosi „soudu“, tedy postavení autora jako morálně hodnotící autority, mu byla velmi blízká. Zatímco tedy spisovatel-Klíma používá kategorie „typičnost“, „stranické zobrazení skutečností“, požadavek „soudu“, tedy kategorie staré marxistické kritiky, kritik-Vohryzek dává Klímovi přes prsty (požadavek soudu „tropí podle mého názoru víc škody než užitku“) a hledá postupy nové, ačkoli svojí (divokou) interpretací Šimonovi nemoci ukazuje, že je stále zaujat ideologickým viděním světa. V odporu proti Hájkově „sociologické“ metodě pak za půl roku nachází místo, ze kterého je možno vystoupit z pole dogmatismu. Za což je Jungmannem obviněn z „politického známkování“. A nakonec: Byl Hájek dogmatik, pokud chválí ne-dogmatický román *Jdi za zeleným světlem*?

Vystoupit z dogmatismu se v druhé půli 50. let ukázalo těžší, než by se mohlo na první pohled zdát, tedy prohlášeními proti dogmatismu a hledáním si jemnějších nástrojů kritiky. Což bude Květnu v 60. letech ještě vyčteno mladou generací, protože to, co kritizoval Vohryzek u Hájka, se dá nalézt i u „autentických květnáků“ a to většinou v jemnější podobě, než v kritice Valentova románu předvedl Klíma.

7 Teorie a kritika literatury (a života)

Vedle „poezie všedního dne“ se na stránkách Května již v druhém ročníku začala diskutovat obecnější témata literatury (a jejího vztahu k životu), což se projevilo i na kritické praxi. V třetím ročníku se pak tato tendence ještě zesílila a zbavena otázek „poezie všedního dne“ se kritika začala vymaňovat z dogmatických kategorií a kritici si budovali autonomnější pohled. A právě na kritiky mířilo nejvíce výtek při jeho zrušení. V této části se zaměřím na teoretická východiska myšlení o literatuře a případně jejich zdroje.

7.1 Kritika: boj o (vlastní) kritéria

I kritika dokládá zranění, které na stránkách Května probíhá. Není náhodou, že jsou to kritici, kteří převezmou v 3. ročníku štafetu v tažení za posunutím hranic. Už na závěr 2. ročníku např. J. Vohryzek v bilančním článku *Próza v Květnu* napíše: „Světovému názoru a ideologii se tím dostává místa, které jim přísluší. Stávají se součástí pohledu na svět a přestávají být zdrojem samotné inspirace a obrazotvornosti.“²¹³

²¹³ Vohryzek, J.: *Próza v Květnu*. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 10, str. 359

Spíše než sebevědomé stanovení vlastních východisek nacházíme v Květnu sebevědomé texty, které však mnohdy stojí na nejisté půdě. Což koneckonců koresponduje i s naladěním básníků, které můžeme vidět v anketě *O pravdě a lži* (Jana Štroblová: „*Do nekonečna nám kladete na srdce: Přistupte k životu. Nechte nás tedy k němu přistoupit.*“²¹⁴) a koneckonců i v „poezii všedního dne“. A tak se explicitní vyjádření omezují právě na odsouzení starých postupů a na boj o možnost mít postupy své, dokonce „generační“.

Již diskusí o románu *Jdi za zeleným světlem* jsem chtěl ukázat, že mluvit o nějakém jednotném pohledu, šlo-li o současnou literaturu, příliš nelze. V letech v „přechodu“ vedle sebe existovalo více přístupů, přičemž většinou nebyly artikulovány. A to nemluvím o rozdílech mezi kritiky, ale i v rámci jednoho kritika. Což lze nejlépe ilustrovat na případu Josefa Vohryzka, který za čtyři roky Května prošel asi nejvýraznější proměnou: Když do prvního čísla posledního ročníku píše (spolu s M. Červenkou) tzv. druhý program Května (tedy opět poměrně ideologicky zakotvený), odchází pro „*názorovou odlišnost*“ z celého časopisu. „*Byl jsem jednoduše v bodu obratu, a dnes působí neuvěřitelně, že jsem ještě mohl sdílet obojí tak protikladné postoje,*“²¹⁵ vzpomíná Vohryzek.

A tak lze na stránkách Května sledovat Vohryzkův boj o emancipaci, který začíná zmiňovaným článkem v Literárních novinách až po vybědnutí z vod dogmatismu, kdy však také při kritice povídek Klánského a Přibského použije pojem „žánrismus“ (Ve smyslu: „*Je to totiž subjekt – ne subjektivismus! – který ztvárněné realitě dává smysl.*“²¹⁶), a vedle toho nářků nad absencí soudu – a to nejen u Klímy, ale třeba také v Mináčově kritice Zbabečků: „*Vyprávění v první osobě nedovolilo autorovi odstup od hrdiny, jeho osvětlení z jiné strany, soud nad ním.*“²¹⁷

Jestli jde o nějaké společné úsilí, tak to souvisí s celkovým naladěním Května proti neduhům „budovatelských“ let. Jakmile básníci na konci 2. ročníku ztratili prapor (a s kritikou z vedoucích míst možná i náboj), převzali vůdčí úlohu právě teoretici a kritici. Vedle propíraného Vohryzka to byl především M. Červenka a svoji roli hrál také V. Kocourek, který v 3. ročníku vydal osm zamyšlení v rubrice *Na okraj četby*, v kterých v krátkosti de facto shrnul celé emancipační úsilí.

Explicitní stanoviska ke kritice zazněla především právě u J. Vohryzka, když kritizoval J. Hájka, jehož „sociologickou kritiku“ odmítl proto, že zůstává na půdě „dogmatismu“. Z té lze vybědnout pouze kladením si nových, svých, otázek²¹⁸. Jak pak zní obrana Hájka, kterou napsal za redakci J. Šotola a M. Červenka? Vystupují proti výtkám, že mladí kritici jsou subjektivističtí: „*Objektivnost*

²¹⁴ Štroblová, J.: Tápání není lež. Květen, 1955-59, roč. 1, č. 8, str. 247

²¹⁵ Fencel, Ivo: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 155

²¹⁶ Vohryzek, J.: Próza v Květnu, Květen, 1956-57, roč. 2, č. 10, str. 359

²¹⁷ Mináč, V.: Proud proti proudu. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 12, str. 666

²¹⁸ Vohryzek, J.: Kritiku aktivní či reaktivní?. Květen, 1957-58, roč. 2., č. 4, str. 169

kritiky není přece absolutní; spočívá v tom, že kritik nehájí svůj čistě subjektivní estetický ideál, ale estetický ideál své doby, své generace.“ Chtějí prosadit „životní hledisko“ pro rozборы děl. A „určité kompoziční postupy, výstavba metafor atd. nejsou jen technickými řemeslnými prostředky na vyvolání iluze, ale vypovídají o životě, „znamenají“ nějakou skutečnost.“²¹⁹

Stará měřítka už na nová díla nestačí, což M. Červenka rozvíjí později ve stati *Živá díla a mrtvé pojmy*, kde kritizuje článek Ivana Mojíka o Holubově sbírce *Denní služba*, který „se ničím nevymyká ze standardní úrovně naší recenzentské praxe“. Říká, že recenzent musí „jednotně dílo prožít, čtenářsky vycítit jeho smysl“ a poté původní jednotu rozložit a pojmenovat jednotlivé složky. „Co bylo označeno esteticky zaměřeným jazykem literárního díla, označuje se teď souborem pojmů a logických soudů.“ A: „Má-li např. recenzent k dispozici tak hrubé příhrádky, jako je ‚základní přestavba naší společnosti‘, ‚kuchyňská témata‘ apod., může být výsledek jen ten, že živé nitky, jimiž je dílo svázáno se skutečností, nejsou vůbec rozpoznány a kritik v závěrečné etapě své práce nehodnotí literární dílo, ale jeho vlastnoručně zplachtěnou karikaturu.“²²⁰

Je tedy zřejmé, že mnohé osobnosti Května dospěly třetím ročníkem k do značné míry na vládnoucí ideologii a jejím totalitním nárokům nezávislým stanoviskům. Ani otázka, kdo jim byl vzorem, není jednoduchá.

7.2 Autority a měřítka

Nejednoznačnost, s jakou se „květnáci“ vypořádávali s otázkou dědictví Skupiny 42, se v podstatě odráží i v nejednoznačnosti, se kterou můžeme odpovědět na otázku, kdo byl vzorem pro kritiku a vůbec pro uvažování o literatuře. Vidíme zde stejný základní rys, tj. v první řadě negativní vymezení vůči mnohým stranickým autoritám – a nešlo pouze o J. Hájka. Kritika byla hned po několika číslech prvního ročníku obviněna z „pseudoradikální mladické zbrklosti“²²¹ poté, co Fišerová např. vytýká při recenzi Vesničana B. Říhovi, že mu chybí „osobitý tvůrčí styl“, není zde „nic, co by mělo hodnotu psychologického objevu“²²². Na úvod prvního ročníku pak J. Brabec kritizuje rozbor S. K. Neumanna z pera J. Tauferera, přičemž říká, že Tauferova metoda je „citování“. A tak se „zdá“, „že Taufrovi často schází schopnost rozboru, schopnost postihnout složitost zápasu za socialistické umění.“²²³ Napadnu je pro svou schematičnost také Vávruv film *Žižka*. Jiří Brabec se ve stati o díle Fr. Halase *A co básník oprošťuje od kanonizující přednášky L. Štolla Třicet let bojů za socialistickou literaturu*. A celé to dojde

²¹⁹ Červenka, M. – Šotola, J.: Ještě k literární kritice. 1957-58, roč. 3, č. 11, str.

²²⁰ Červenka, M.: Živá díla a mrtvé pojmy. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 14, str. 813-4

²²¹ Hájek, J.: Jaký je náš literární tisk?. Literární noviny, 1956, č. 3

²²² Fišerová, M.: Na okraj románů o naší vesnici. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 6, str. 178-181

²²³ Brabec, J.: O pravdivý výklad díla St. K. Neumanna. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 20-22

do fáze, kdy K. Heřman bez skrupulí napíše o Avdějenkově románu *Nad Tisou* (který vyšel česky r. 1956 v nákladu 52.400 kusů a na rok 1958 se chystala reedice): „*Kdybych vyprávěl děj knížky, uznali byste, že to může být napínavé. Kdybych analyzoval literární zpracování, bylo by zřejmé, že knížka je – při nejmenším – napsána velmi chabě. Je plna nesnesitelně frázovitých popisů (...)*“²²⁴

To však nepřekvapí. Kromě programového odlišení od minulé tvorby, kterou právě „autority“ zosobňovaly, jsou zde jistě i generační faktory. Ale koho tedy brali květnáci za autoritu? Z rozhovoru s M. Holubem je znát jistá spřízněnost s Kamilem Bednářem, J. Vohryzek zmiňuje, že na FF UK mu byli autoritou Mukařovský a Havránek, později především Jan Grossman.

Ale u všech je zřejmé, že těžiště zájmu bylo jinde: a to v zahraničí. M. Holub: „Tenkrát jsem už výrazně inklinoval k volnému verši, četl jsem Préverta a mladé Poláky.“²²⁵ J. Vohryzek: „*Pro mne byl tehdy klíčový autor Faulkner. Byl to tak silný zážitek, že mi unikalo dosti dlouho, co se děje v české literární produkci.*“²²⁶ Faulknera zmiňuje i K. Šiktanc.²²⁷ I. Klíma z českých autorů jmenuje Čapka, Poláčka, Hrabala (který však musel přijít až později), Škvoreckého Zbabělce, „*a jinak jsem četl mnoho lidí, ale nepovažoval jsem to za...*“ – ale: „*Já jsem strašně ctil Sławomira Mrożka (...)*“²²⁸

Na druhé straně nemůžeme brát vše, co se nabízí. V textech M. Červenky sice lze hledat jeho teoretické kořeny: „*Teoretické pozadí jeho úvah ukazuje, kolik učitelů mu za tu krátkou dobu už překřížilo cestu: Nejen ruští a čeští radikální demokraté, G. Lukács a F. X. Šalda, Kurt Konrad, B. Václavek, ale i jejich dřívějších i současných dobových vykladačů, Karel Kosík a snad i Robert Kalivoda.*“²²⁹ A stejně tak u Klímy, když psal o Čapkovi. Ale nelze to tak činit u všech. Vohryzek (autor třídičné stati o Babelovi) říká: „*Je sice pravda, že jsem psal o Babelovi a v té souvislosti jsem si leccos od Rusů přečetl, hlavně u Šklovského, ale že by sovětská avantgarda mnoho znamenala? Spíš to byla věc poutavá (...)* *To, na čem jsem si snažil vytvořit kritéria (...) byla překladová produkce přicházející ze Západu.*“²³⁰

²²⁴ Heřman, Z.: Literatura a něco ke čtení. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 6, str. 314-17

²²⁵ Rozhovor s Miroslavem Holubem. IN Fencel, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 7

²²⁶ Rozhovor s Josefem Vohryzkem. IN Fencel, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 153

²²⁷ Šiktanc, K.: Řeč neřeč. Rozhovor Jaromíra Slomka s Karlem Šiktancem. Praha : Karolinum, 2007, str. 110

²²⁸ Rozhovor s Ivanem Klímou, vedl VM, 14. 3. 2013

²²⁹ Fencel, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 119

²³⁰ Rozhovor s Josefem Vohryzem. IN Fencel, I.: Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 153

Cizina (zvláště tedy Polsko a Západ) se stala měřítkem i pro další kritiky. Jak dokládá např. Šotolová při kritice Saganové: „*Je však potřeba vidět ji v jejím domácím literárním kontextu a neměřit ji jen nevalnou úrovní naší prózy (...)*“²³¹

A již v č. 9/I, kde jsou otištěny básně některých západních básníků, Karel Hrách říká, že se Západní umění ukázalo jako i pokrokové, nejen zavrženíhodné, že se „*nachází v rychlém a rozporuplném procesu, jenž má také své kladné stránky, a je tak vhodné pro ty, kterým „je marxismus záležitostí tvůrčího myšlenkového úsilí*“²³². A podobně, když je č. 13/III věnováno opět umění západnímu, konstatuje se: „*Svět má dva póly. Jednoty mezi nimi nebude, ale musíme jeden o druhém vědět.*“ Zeměpisné hodnocení je to nejhlupejší, ale: „*Sledujeme-li hraniční čáru umění špatného a dobrého, dospějeme k staré pravdě, že každé dnešní dobré umělecké dílo je protiburžoazní.*“²³³

Což dokresluje „květnácké“ vnímání světa, kterého si všiml už V. Macura: „*Proti dvojpólnosti padesátých let nabízeli vizi světa ovšem již nerozbitou ve dvě samostatné říše: vnímali svět jako jednotný proud skutečný, ovšem předem zorientovaných jednou provždy perspektivním usilováním socialismu.*“²³⁴ Tento organický vývoj jde směrem k rehabilitaci „moderního umění“ (viz 7.3. *Socialistický tábor za moderní umění*), zároveň však po tlaku se v 3. ročníku objevují i ryze politická prohlášení, která do té doby byla Květnu cizí (viz 7.4. *Političnost ve 3. ročníku*).

7.3 Socialistický tábor za moderní umění

Jednak tu byl zájem, živený vydáváním jak dříve zakázaných knih autorů již mrtvých, tak dříve zakázaných živých autorů, jednak otázka „naplnění pojmu“ tak, jak ji v anketě *Generace nebo „generace“* naznačil Jan Štern: „*Viděli jsme již dost,*“ říká za „svoji“ generaci, „*abychom pochopili, že určité základní občanské ctnosti, jako je: neodpírat poznané pravdě a bít se za ni, nesmiřovat se s podlostí, ale potírat ji, nevzdávat se štěstí, ale rvát se o něj – a nejen pro sebe – že tyto vlastnosti jsou rozhodující pro to, jaký obsah dostanou i pojmy tak široké, jako je „moderní umění“ a „mladá generace“.*“²³⁵

Květen se třetím ročníkem více otevřel i jiným okruhům umění než je literatura, a to znamenalo i více prostoru pro pojem „moderní umění“. Objevovaly se zde recenze výstav (Jiří Brhlík:

²³¹ Šotolová, M.: Úvaha neliterární nad literaturou. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 3, str. 151-154

²³² Hrách, K: Krise kritérií nebo krise „kritérií“?. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 9, str. 274

²³³ red.: K čemu západní umění?. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 13, str. 720

²³⁴ Macura, V.: Zapomenutý básník Května Jaromír Jermář. IN Svozil, B. (ed.): Časopis Květen a jeho doba. Praha : Ústav pro českou literaturu; Opava : Slezská univerzita, 1994, str. 38

²³⁵ Štern, J.: Generace nebo „generace“?. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 9, str. 470-1

Zakladatelé moderního českého umění²³⁶; či též obrana „moderního umění“ jako soudobého směru od Olega Suse²³⁷), recenze knih o moderním umění (např. o knihách Josefa Čapka²³⁸). Ale rozjela se také rubrika seznamování „čtenářů s úsilím tvůrčích skupin nebo jednotlivců z řad výtvarníků“²³⁹.

Je nutno říci, že tento okruh lidí měl často k horizontu „autentických květnáků“ poměrně daleko, což je případ i Petra Wittlicha, kterému redakce otiskla tři články. Na jednom z nich, *Proti kritice moderního umění Hanse Sedlmayera*²⁴⁰, lze ilustrovat, jak mohla vypadat obrana moderního umění v praxi. Wittlich vzpomíná:

„Hans Sedlmayr – to byl významný německý historik umění, už před válkou. (...) On sám přišel v 30. letech s iniciativou, jenomže pak se zapletl s nacisty – trošku jako Heidegger, ale myslím, že víc, než Heidegger... A to mu samozřejmě později nemohli odpustit. On to řešil tak – jako obvykle to řešili tyhle lidi – že se silně přiklonil ke Křesťanskodemokratické straně, a stal se z něho silný katolík. Zkrátka, tak to chodilo v tom Německu. A tehle ten muž dost nenáviděl moderní umění. A byl to přitom dost chytrý člověk, to nebyl primitiv. A napsal Ztrátu středu, což je knížka, která je dodneška citovaná, a je to vlastně pamflet na moderní umění. (...) To hledisko bylo zkrátka takový ultrakonzervativní. (...) A nám to na konci těch 50. let posloužilo jako příklad, protože... Picasso tehdy byl pokrokový umělec. Tím, že vstoupil do Komunistické strany, a že namaloval Holubici a tak dále, tak jako se směl... A do Picassa se tam Sedlmayr navázal, protože pro něj to byl arcidémon modernismu. Takže tohle se dalo použít zjednodušujícím způsobem – ale to v té kulturní politice bylo tehdy potřeba. Použít to, v čem se dalo operovat. Tak ta kritika toho Sedlmayera, která je podle mého názoru stále oprávněná, tak tehdy posloužila k tomu, že se ukázalo, že proti modernímu umění jsou ty bývalí nacisti.“²⁴¹

Ale nešlo jen o rozšíření záběru a okruhu publikovaných autorů; šlo v podstatě o pokračování diskusí o socialistický realismus, který byl společný pro všechny státy „socialistického tábora“. Vohryzek konstatuje: „Je to projev procesu, v němž se představy o marxistické estetice zbavují různých příměsí, aby funkce marxismu jako nástroje poznání byla uvedena do své původní podoby.“²⁴²

²³⁶ Brchlík, J.: Zakladatelé moderního českého umění. Květen, 1957-58, roč. 3. č. 5, str. 261-5

²³⁷ Sus, O.: Zpět do XIX. stol. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 11, str. 626-628

²³⁸ Wittlich, P.: Moderní umění v člancích Josefa Čapka. Květen, 1957-58, roč. 3. č. 12, str. 679-682

²³⁹ T. S. M.: Setkání s trasou 54 v galerii mladých. Květen, 1957-58, roč. 3. č. 5, str. 284

²⁴⁰ Krása, J. – Wittlich, P.: O jedné kritice moderního umění. Květen, 1959, roč. 4, č. 2, str. 79

²⁴¹ Rozhovor s Petrem Wittlichem, vedl VM, 13. 3. 2013

²⁴² Vohryzek, J.: Ještě k článkům jugoslávských teoretiků. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 8, str. 452-3

V Květnu pak prezentoval jugoslávský přístup Janko Kos. Co je nejpálčivější cíl tvorby mladých Jugoslávských autorů? „*Psát moderně a zároveň ztvárňovat skutečnost soudobé socialistické společnosti.*“ „*Konzervativní esteti*“ stále v moderním umění slyší ozvěny buržoazní společnosti, ale cílem teoretiků je tento fenomén vyložit „*jako něco, co je historicky opodstatněno a zároveň esteticky legitimní.*“ Ne úplně úspěšné pokusy se snažily dokázat, že „*moderní umění není plodem kapitalistického rozkladu, nýbrž odrazem rozkvětu moderní fyziky a podobných věd.*“ A podobně jde i proti normativnosti kritiky: „*Estetika musí uznat relativnost jednotlivých historicky pomíjivých forem umění, a musí zároveň přiznat, že v rozvoji umění existují zákonitosti, které jsou pro umění nutné.*“²⁴³

Jen krátce se s článkem vyrovnává „jv“ (asi Josef Vohryzek): Říká, že vývoj šel očividně v Jugoslávii jinudy a „*pro nás*“ je inspirativní především nebojácnost, s kterou se tamní teoretici s problematikou vypořádávají. Konstatuje však, že „*pojmem modernismus plyne z pera J. Kosa velmi často a hladce, aniž by získával konkrétnější podobu. Touto cestou by se z něj mohl stát fetiš, zaklínadlo.*“²⁴⁴

Napříště se s Kosem vyrovnává již důsledněji. Reaguje však především na Kosovu stať ze Světové literatury: Vyčítá mu, že staví kritika do role objektivního analyzátor, přitom však často stojí uvnitř hnutí. Zajímavější však pro nás v tuto chvíli je, že (ačkoli zmiňuje i část Kosovi stať z Května) se v článku ani jednou nevyskytne slovo „moderní“²⁴⁵. Obecně totiž jde říci, že v kontextu literatury se s pojmem „moderní“ zacházelo mnohem méně a když už, byl spíše součástí boje o „moderního člověka“, než o „moderní literaturu“.

Jisté náznaky se projevily už v 2. ročníku. Zmiňoval-li se však pojem moderního umění, tak ve smyslu toho, na co se navazovalo, či k čemu se přehodnocoval vztah (viz např. diskuse nad Havlovým článkem). Jako něco s dneškem provázané jen ojediněle – a to když Červenka píše: „*Toto poznání /návaznost na moderní umění/ určuje přínos socialistického realismu do humanistické moderní poesie.*“²⁴⁶

Již v 2. ročníku se objevují články o avantgardních umělcích (K. Čapkovi, V. Vančurovi). V 3. ročníku se tento zájem dalece rozšiřuje a prohlubuje (viz především stať Babelovi z pera J. Vohryzka, ale též články o F. Kafkovi). Z žijících se setkáme se studií o Kamilu Bednářovi. Ojediněle se hledají v moderním umění i kořeny – to když Červenka cítí ve Florianově poezii „závan poetismu“²⁴⁷.

²⁴³ Kos, J.: Oč jde jugoslávské kritice a estetice. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 4, str. 194-6

²⁴⁴ jv: Článek Janka Kosa. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 5, str. 269

²⁴⁵ Vohryzek, J.: Ještě k článkům jugoslávských teoretiků. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 8, str. 452-3

²⁴⁶ Červenka, M.: K diskusím o socialistickém realismu. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 3, str. 109

²⁴⁷ Červenka, M. – Schulz, M.: Čin je řešení. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 9, str. 492-5

Ale součástí boje o „moderní“ se zapojil i Hemingway: „Není právě tento člověk, v němž se střetává obojí svět (třebaže on sám bojuje třeba pouze za jeden z nich!), právě člověkem moderním, zkoumaným moderním uměním slovesným, pod něž zahrneme stejně Babela jako Hemingwaye.“²⁴⁸ Či Josef Vala též o Hemingwayovi: Cizí je nám jeho filosofie, „je nám blízký vřelý lidský cit a základní, neochvějně humanistické poslání jeho díla, které zajisté patří k tomu nejdokonalejšímu, co člověk v literatuře vykonal.“²⁴⁹ Totiž: „Svět má dva póly. Jednoty mezi nimi nebude, ale musíme jeden o druhém vědět.“²⁵⁰

Tyto tendence spojuje a dovršuje Karel Kosík v závěrečném čísle ročníku článkem *Modernost, lidovost a socialismus*. Prohlašuje dnešní dobu a kulturu za „moderní“ a: „Moderní kultura je kulturou moderního objektivního světa a moderního subjektu, moderně vnímajícího, moderně myslícího, moderně vidoucího, moderně slyšícího člověka.“ Je zde tedy prostor pro individuum, ale kde je místo pro systém? Inu: „Ale zatímco buržoazní kultura v nejlepším případě pouze obnažuje rozpory epochy a člověka (a v této nepřekonatelné omezenosti je musí mystifikovat a zvěčnit), znamená komunismus reálné řešení rozporů a odcizení moderní doby.“ Modernost je tedy něco, co je tady a teď – a zároveň je to komunismus, který překonává její problémy – a člověk této doby je v „absolutním pohybu vývoje“, pro něhož je „každý ideál dobrý jen k tomu, aby byl překonán“²⁵¹. Kosík tak hlubší koncepcí spojil to, zač i Květen bojoval: právo na hledání a experiment v rámci socialistické („moderní“) kultury.

7.4 Političnost ve 3. ročníku

Nejprve je však nutné zmínit fakt, že zřeknutí se programu „poezie všedního dne“ nebyl jediný důsledek červnového plenárního shromáždění SČSS. Do třetího ročníku nepronikala do Května politická témata – žádná výročí, úmrtí, a dokonce ani „maďarským událostem“ se nevěnoval samostatný prostor. Ale hned druhé, tedy říjnové, číslo třetího ročníku bylo celé věnováno odkazu „ruské říjnové socialistické revoluce“. Čistě politický úvodník, báseň Leonida Matynova *Sedmnáctý rok* (a dále výbor ze sovětské poezie) a článek Karla Hrácha *Živý zdroj: „Vnitřní kontinuita našeho umění v posledních desetiletích se velmi dobře snášela s jeho dobrým vztahem k umění sovětskému, ozdravovala se jeho výboji a obohacovala jeho revolučním humanismem.“*²⁵² A tak podobně v celém čísle – včetně stránce věnované citátům z Leninových spisů a z jeho dopisů matce. V třetím čísle je

²⁴⁸ Kocourek, V.: Pověra a skutečnost modernosti. Květen, 1957-58, roč. 3., č. 4, str. 198-9

²⁴⁹ Vala, J.: Zamyšlení nad Hemingwayem. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 13, str. 740-4

²⁵⁰ K čemu západní umění?. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 13., str. 720

²⁵¹ Kosík, K: Modernost, lidovost a socialismus. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 14, str. 769-72

²⁵² Hrách, K.: Živý zdroj. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 2, str. 62-62

vložený (nestránkovaný) list o smrti Antonína Zápotockého s básní podepsanou iniciály JŠ (nejspíše: Jiří Šotola), která působí přinejmenším anachronicky.

Podobně šesté, únorové číslo začíná básní Konstantina Biebla *Únor 1948*, následuje Březovského povídka *Jednou v únoru*²⁵³ a citáty Klementa Gottwalda z roku 1948. Číslo jako takové je pak věnováno nebezpečí řemeslnosti v literatuře, což je stěží jen náhoda, jelikož v úvodníku z čísla pátého se vize překonání minulosti prolínají s odporem k řemeslnosti: „*Úsilí, aby dnešní realita vstoupila v umělecký tvar v celé své proměnlivosti a rozpornosti, se musí projevit i v rozbití řemeslných konvencí, té sladké vody, jež se lije ze všech stran.*“²⁵⁴

V 10. čísle reaguje na XI. sjezd KSČ: „*XI. sjezd KSČ razí heslo: Dovědit výstavbu socialismu. Tím je vysloven i směr uměleckého hledání. (...) Opře se pěkně zhurta každému bezzubému opatrnictví i halasné bezmyšlenkovitosti, neboť socialistická kultura je světem úporné ideové práce, která nesnáší příživníky.*“ *Socialistické umění „je také produktem socialistického hnutí a marx-leninských idejí. Tyto kořeny socialistického umění by měly být každému umělci zdrojem kriterií své vlastní tvorby. (...) Socialistické umění se bude rodit tam, kde nebude úzkoprsého opatrnictví a konjunkturalismu. Bude vznikat tam, kde tvořivé síly umění budou hledat nové cesty se stejnou odvahou, s jakou vznikala první díla našeho socialistického umění a bez níž si nelze ani představit splnění dnešního společenského úkolu – dovršení socialistické výstavby.*“²⁵⁵

Vedle toho však byla snaha také rozšiřovat prostor pro „političnost“ umění. Koneckonců, celý ročník je uveden citátem z F. X. Šaldy: „*Dobrý básník politický musí žít svou politickou ideu tak, až se mu cele a beze zbytku promění v lidský osud.*“²⁵⁶

Nejvýrazněji je to znát u Zdeňka Heřmana, který v článku *Rytmus generací* říká: „*Nejmladší vlna českého umění se od vlny předešlé liší svou političností.*“ Avšak nejde už o manifestaci – „*jde o lidi, kteří nemusejí na každém kroku znovu rekapitulovat, kam se ubírají. Naopak stojí před tím, jak postupně rozhodnout všechny rozpory, které se staví do cesty. Hledají tyto rozpory, ale ne proto, že by si zamilovali špínu a šed’ – proto, že se jich dotýkají, že nemohou k nim zůstat lhostejní.*“²⁵⁷

Ještě explicitněji to Heřman vyjádřil v článku *Program proti poezii*, jež byl reakcí na Dostálovu koncepci političnosti: „*Političnost je tu souznačná s popřením subjektivního kolísání, znamená vědomý přechod k široké sociální perspektivě.*“ Ale Heřman říká, že „*političnost je ve všem, v čem se projevuje*

²⁵³ Březovský, B.: *Jednou v únoru*. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 6, str. 290-293

²⁵⁴ *Otevřené otázky*, Květen, 1957-58, roč. 3, č. 5, str. 229-30

²⁵⁵ *Odpovědnost umění*. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 10, str. 529

²⁵⁶ Květen, 1957-58, roč. 3, č. 1, nestránkováno

²⁵⁷ Heřman, Z.: *Rytmus generací*. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 9, str. 482-8

zrání k plnějšímu lidství – je v poctivě prožitém milostném dramatu, filosofické reflexi i v inscenovaném sociálním konfliktu. (...) Poezie je tedy politická nejen tehdy, když sleduje snažení politiků, nejen tehdy, předvádí-li zápas za nejšířší společenské zájmy, ale vždy, když proniká do člověka jako do druhu zoon politikon.“²⁵⁸

Podobně Červenka v posledním čísle nevěřicně kroutí hlavou: „Podle Mojíkova názoru je tedy pro vyslovení ‚celé pravdy‘ o naší době (v básnickém díle!) nutné zobrazit politické skutečnosti. Rozuměj – přímo zobrazit, protože nepřímé zobrazení politických skutečností snad Holubovi nikdo neupře“²⁵⁹

7.5 Druhý program Května

Opět se zeptejme: Jaký je osud „poezie všedního dne“? Již jsem zmiňoval, že jediným, kdo z „autentických květnáků“ s pojmem operuje, je M. Červenka. V doslovu k almanachu *Hlubší než smrt* (1958) stvrzuje, že ve své původní formulaci na úkol nestačí. Byla výrazem „kriticko-analytické tendence“, ale „vznikají předpoklady syntetismu současné poezie“. Opět se tedy dostává ke slovu boj o „celého člověka“. A nejen to, Červenka konstatuje, že vylíčil „spíše jakousi ideální představu současné mladé poezie, než její opravdovou podobu“. O jakou představu se jedná? Předně je to „boj o morální zásady této doby“, přičemž je sice tato morálka budována z vlastních, „osobních subjektivních zážitků“. Některé „podstatné problémy a rozpory tvořící se nové společnosti“ jsou totiž nejsnáze postřehnutelné jako „rozpory individua“, což se Červenka nebojí nazvat „romantismem“ a odkázat k Máchovi. Ale: „Dnes ovšem toto individuum neztrácí povědomí o svém spojení s celou společností (nemluvě ani o citových a jiných svazcích s její pracující a bojující většinou).“ Tím se nezavrhuje „všední den“, jen se jeho předměty mají stát „symboly“, čímž se do poezie vnese „nový pohyb“. Zároveň však předměty zůstávají i nadále „samy sebou“ a „jejich přímý význam se uplatňuje daleko více, než tomu mohlo být u exotické často (nebo jinak výlučné) symboliky ještě předválečných básní“. A na závěr: „Vždyť umělecký syntetismus má nejpevnější světonázorové předpoklady právě v oné revoluční koncepci člověka, k níž se básníci socialistických zemí společně hlásí.“²⁶⁰

Opět tedy na scénu přichází Červenka – bojující proti odcizení (tento pojem nepoužívá, ale je mu později vyčítán), za celého člověka. Projevilo se to nějak na stránkách Května? Projevilo se to v tzv. Druhém programu Května, v článku *K úvaze a polemice*, který vyšel v 1. čísle 4. ročníku. Redakce zde píše, že „poezie všedního dne už nedostačuje“, a proto se „opět několikrát sešli“ (podle

²⁵⁸ Heřman, Z.: Program proti poezii. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 8, str. 455-6

²⁵⁹ Červenka, M.: Živá díla a mrtvé pojmy. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 14, str. 813-4

²⁶⁰ Červenka, M.: Hlubší než smrt (doslov). Praha : Mladá fronta, 1958

Červenky je autorem on, Šotola a Vohryzek²⁶¹), aby formulovali „několik svých zásadních připomínek k tomu, co by se postupem času mohlo a mělo podle našeho názoru dále rozvíjet a spoluvytvářet rámcový program mladého českého umění v období dovršování kulturní revoluce, aktivizovat síly jeho vývoje k socialistickému umění v plné, nejnáročnějším smyslu slova.“ V několika bodech říkají „několik tezí“, které nepovažují za definitivní a chtějí se k nim vracet – a které si zde dovolím citovat obšírněji:

- „Duchovní atmosféra.“ „Marxismus-leninismus není pro nás věcí volby jedné z ideologií, ale je ideovým a filosofickým vyjádřením toho, co jsme v rozhodných letech našeho života poznali.“
- „Umění a ideál.“ Ideálem je „celistvý člověk“, který se kryje s „představou o komunistické společnosti“. „Základním úkolem umění (...) je obnovovat ve společnosti povědomí o ideálu, o smyslu její existence, o cíli.“
- „Pravidla hry.“ „Etos tohoto umění tedy spočívá v tom, že člověk ‚přijímá pravidla hry‘, tj.: nepřijímá daný stav jako konečnou stanici, ale přijímá jej jako východisko.“
- „Kriticismus umění.“ „Je-li kritika odhalením rozporů, pak je současně odhalením vývojového smyslu. Daný stav se takto chápe jako článek procesu. O tento proces běží, o konfrontaci jeho protikladností, nikoli o ,vyvážení kladů a záporů.“
- „Syntetismus.“ „(...) socialistické umění vnáší do své myšlenkové a mentální sféry každou empirii, každou prožitkovou a citovou oblast. Jde o to, zda dílo celým svým smyslem je výrazem člověka, který je schopen progresivního činu. (...) Političnost umění není tedy totožná jen s povrchně chápanou aktualitou dne.“
- „Dynamičnosti.“ „Umělec nemůže bojovat s něčím, co do svého díla jaksí na okamžik nepojal. (...) např. pocity bezmocnosti, absurdity, atd. se tu objevují jako překonávaná součást skutečnosti v pohybu, a už tím jsou popřeny, neboť jsou v rozporu s pohybem samým.“
- Nutnost aktivity. Vědomí dvojí tváře civilizačního rozmachu nutí k aktivitě. „Poznání má smysl jedině tehdy, je-li východiskem pro činnost.“
- „Prožitek a styl.“ „Myšlenková koncepce autora není vtělena do postav ve formě jejich vlastností a výroků, ale je obsažena v celkové tkáni díla. Jde o příznaky umění, které nezobrazuje stavy, ale analyzuje procesy. (...) Nechceme životu nečinně přihlížet, nechceme jej ani pasivně zobrazovat. Cílem naší tvorby není iluze skutečnosti, ale její koncepce. (...) Pravdivost díla nespočívá v zachování proporcí ‚podle skutečností‘, ale v takovém jejich porušení, které vypovídá o pravdivém, aktivním, revolučním pojetí této skutečnosti. (...) Jde o to, učinit empirický materiál nositelem smyslu, koncepce, a tedy i nového patosu.“²⁶²

²⁶¹ Felc, I.: Lovení v paměti Jaroslava Bočka. Tvar 1995, č. 11

²⁶² K úvaze a polemice. Květen, 1959, roč. 4, č. 1, str. 1-3

V tzv. Druhém programu se tedy skloubí všechny tendence, které byly cítit v podstatě po celý čas, kdy Květen vycházel. Jeden svět, avšak namířený k socialismu; celistvý člověk, za kterého bojuje literatura, v čemž lze spatřovat onu „političnost“ umění. Je velká škoda, že se toužená „polemika“ nekonala, protože by mohla odkrýt karty i ostatním květnákům – a především autorů mimo Květen. Přišly pouze ideologické kritiky „na objednávku“, neboť na zasedání předsednictva ÚV KSČ 24. 2. 1959 bylo rozhodnuto o zrušení Května (a Nového života). Viz *9 Nahrazení čili zánik*.

8 „Poezie všedního dne“ v praxi

Vraťme se však zpět k „poezii všedního dne“ a zodpovězme otázku, jaká byla praxe poetiků a prozaiků, kteří publikovali na stránkách Května, odrážela v jejich textech poetických a prozaických. Jak jsem už naznačil na začátku práce, nejsem literárním teoretikem, a tak bude přínosnější, když si vypůjčím otázky (ne vždy odpovědi), od povolanějších autorů, kteří se Květnem zabývali, než kdybych se pokoušel o autonomní studii.

Vlajkovou lodí nejen „poezie všedního dne“, ale celého Května, byla jistě poezie. Důvod je zřejmý: poezie dokáže lépe reagovat na momentální dění, které zrcadlí bezprostředněji. A v hektických letech je tak „užitečnější“. V 50. letech byla také poezie vnímána intenzivněji a bylo jí přisuzováno výrazněji viditelnější místo, než je tomu dnes. Budu se proto v této části práce věnovat poezii a prózu jen stručně shrnu v závěru.

8.1 Po pounorové tvorbě

„Poezie všedního dne“ je spojována nejčastěji s odklonem od „budovatelské“ poetiky počátku 50. let. Tento odklon zachycuje Jiří Rambousek na příkladu srovnání Básně Josefa Bruknera *Soukolí světa* (Malá abeceda, 1958) s poéмой Stanislava Neumanna *Píseň o lásce a nenávisti* (1952): „*Bruknerův lyrický hrdina, dívající se na Prahu z Petřínské rozhledny a zděšený představou možné budoucí války, je antipodem Neumannova obra, jenž stojí nad pražskými střechami, věžatě rozkročený a hrdě pohlíží na svou, kouřící, kypící, kvetoucí zemi.*“²⁶³

Tato tendence je však znát už v prvním ročníku – tedy ještě před vyhlášením programu. A jestliže byl rušen nárok na nadčasovost, nutně do básní začala pronikat nejistota a s ní prvky existencialismu. Protože: „*Ukazuje se, že neodstranitelná dominance časového toku prokázala svou vládu i tam, kde zpočátku byla vůle být součástí oné uměle vytvořené nadčasové struktury, která*

²⁶³ Rambousek, J.: O jednom motivu básníků všedního dne. IN: Svozil, B. (ed.): Časopis Květen a jeho doba. Praha : Ústav pro českou literaturu; Opava : Slezská univerzita, 1994, str. 17

navozovala stav jakéhosi eschatologického vytržení a pocit konce všeho času.“²⁶⁴ Vladimír Papoušek to ukazuje na motivech tmy a smrti, které se začínají na stránkách tematizovat. Vedle básně K. Šiktance *Noc*²⁶⁵ a básni *Parte*²⁶⁶ J. Šotoly je příznačný Freudův *Noční rozhovor s plnicím perem*:

Já vím: láká tě tma. Snad že má inkoust?

Snad.

Láká nás oba dva:

Pryč v černé masce jít

a pod záminkou slov

*ten inkoust rozlévat na papír, na sešit.*²⁶⁷

Básníci se vzpírali proti „*Velké Frázi*“²⁶⁸ a do básní vniklo subjektivní vnímání času a vedle existencionálních básní se objevovaly verše plné lásky, která již patřila konkrétním lidem. Tak Jiří Ostaš píše „*Kolikrát já ještě básní napíši ti/ a kolikrát v nich řeknu Mám tě rád?*“²⁶⁹, či jinak: Ivo Fleischmann napsal „všednodenní“ báseň k 120 výročí vydání *Máje*²⁷⁰.

Objevoval se též motiv hledání domova; viz např. *Pastel* Ivana Okáli:

Ked' som sa vyberal do sveta na skusy,

obraz domova pod hlavu som si kládol

*jak měkký vankúšik.*²⁷¹

Nebo vyznávali čistě subjektivní pocit jako báseň *V nemoci* Ilony Borské:

Ráno, to bývá jako jindy čilé;

zazvoní budík,

v čajníku to hvízdá,

ptáčkové – děti

vykukují z hnízda,

tvůj utržený knoflík u košile –

pak ještě vlahá chvilka při snídani,

²⁶⁴ Papoušek, V.: Existenciální fenomén v tvorbě spisovatelů kolem časopisu *Květen*. IN Svozil, B. (ed.): *Časopis Květen a jeho doba*. Praha : Ústav pro českou literaturu; Opava : Slezská univerzita, 1994, str. 23

²⁶⁵ Šiktanc, K.: *Noc*. *Květen*, 1955-56, roč. 1, č. 6, str. 161

²⁶⁶ Šotola, J.: *Parte*, *Květen*, 1955-56, roč. 1, č. 8, str. 235

²⁶⁷ Fried, J.: *Noční rozhovor s plnicím perem*. *Květen*, 1955-56, roč. 1, č. 3, str. 67

²⁶⁸ Bžoch, J.: *Glosy k mladé české poezii*. *Květen*, 1957-58, roč. 3, č. 12

²⁶⁹ Ostaš, J.: *Já ještě mnoho napíši ti básní*. *Květen*, 1955-56, roč. 1, č. 4, str. 115

²⁷⁰ Fleischmann, I.: *List z historie*. *Květen*, 1955-56, roč. 1, č. 8, str. 236

²⁷¹ Okáli, I.: *Pastel*. *Květen*, 1955-56, roč. 1, č. 9, str. 257

*shon u dveří –
nepostřehneš ani,
na rohu ulice
dozněly vaše hlasy.*

*A u pat lůžka dlouhý, šedý den
k nástupu služby poslušně se hlásí.²⁷²*

Tyto básně již explicitně nereflektovaly ideologii. A proti takovým se staví programový všední den, ze kterého má být cítit, že je součástí boje za socialismus. Znovu tedy opakuji: Vyhlášení programu „poetrie všedního dne“ je tak na jedné straně zachycení tendence, na straně druhé také její usměrnění do vod, kde se nezapomínalo na dobu, kdy „proti sobě stojí válka a mír“²⁷³.

8.2 Socialistický horizont

Kromě nařčení ze skupinaření byla praxe Květnáků ohrožena „naturalismem“. V tom duchu byl Květen kritizován ústy J. Hendrycha i na ÚV KSČ.²⁷⁴ To však bylo do jisté míry nedorozumění, protože „autentičtí květnáci“ již od počátku říkali, že všední den (jež je „pevninou“) musí být určen „perspektivou“²⁷⁵. V. Macura tuto tezi ilustruje na básni Miroslava Červenky *Báseň o tíze*:

*Leč dole na dvorku děje se zázračná věc,
cizí krásná žena tam bouchá koberec,
v dřevém župánku trochu smutná a opuštěná zdá se,
snad by ji potěšila malá veselá báseň.²⁷⁶*

Je-li poezie neheroická ve starém slova smyslu, je to proto, že mluví k lidem, jejichž životy ve starém smyslu slova heroické nejsou. Či spíše: lidovost poezie se zde prezentuje jako lyrizující zobrazení všedního života lidí, který je tak nakonec heroický v novém smyslu slova. „*Básník tu není bojovníkem za ideu, hlasatelem generální linie; jeho služba je především službou konkrétní lidské bytosti.*“²⁷⁷

²⁷² Okáli, I.: Pastel. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 9, str. 257

²⁷³ Rozhovor s Janou Štroblovou, vedl VM, 3. 4. 2013; Vyřčená slova patří „militantním Květnákům“ na Dobříšském „setkání mladých“.

²⁷⁴ Cit. podle Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary, str. 4-5

²⁷⁵ Holub, M.: Náš všední den je pevnina. Květen, 1956-57, roč. 2., č. 1, str. 1-2

²⁷⁶ Červenka, M.: Lijáky. Praha: Mladá fronta, 1960, str. 21-23

²⁷⁷ Macura, V.: Neznámý básník Května – Jaromír Jermář. IN: Svozil, B. (ed.): Časopis Květen a jeho doba. Praha: Ústav pro českou literaturu; Opava: Slezská univerzita, 1994, str. 39

Právě zde narazil J. Jermář se svými básněmi. K „poezii všedního dne“ se hlásil už názvem první básně: *Všední den*:

*I to má svůj půvab,
když se na tebe usměje
kdovíjaká dívka
v zelené blůzce.*

*Třeba si řekneš,
že není ještě třeba,
že není nezbytně...²⁷⁸*

Jermář hledí do konkrétna, ale okázale bortí jakýkoli řád – báseň je nedokončená. „*Všednodennost je u něj plně vymaněna z mechanické představy o řádu. Ani autor, tím méně nějaká nadosobní ideologická struktura nedefinuje předem meze každodenna.*“²⁷⁹ A mizí-li syntéza, mizí-li horizont, všednodenní báseň (ovlivněna „*dekadencí*“) se utápí v naturalistickém detailu.

8.3 Předmětnost a relikvie

Zůstali-li „květnáci“ pevně na půdě ideologie, je otázka, do jaké míry se jejich všední den vymanil z proudu budovatelské poezie, což bylo jejich cílem. Jedním z charakterů té poezie totiž byla společenská objednávka, jejímž důsledkem byla jistá vnějškovost básnické produkce. S nadhledem shrnul tuto budovatelskou poetikou (již v závěru 1. ročníku!) Ladislav Smoljak:

*Jak známo, na počátku byly stroje.
Poesie pak byla pustá a nesličná.
Později byl objeven člověk. Stál u stroje, měl mozolnaté dlaně a modrou kombinézu.
A čtenáři říkali, že to není dobré.
I stvořil literát člověku u stroje ženu, aby s ní hovořil o práci.
Dal vzkvést stromům, nechal vonět květy a dovolil zpívat ptákům. Muž a žena vyšli do přírody
a milovali se. Opodál seděl pohraničník a měl prst na spoušti samopalů.
A čtenáři říkali, že to pořád není ono.²⁸⁰*

²⁷⁸ Jermář, J.: Všední den. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 6, str. 253

²⁷⁹ Macura, V.: Neznámý básník Května – Jaromír Jermář. IN: Svozil, B. (ed.): Časopis Květen a jeho doba. Praha : Ústav pro českou literaturu; Opava : Slezská univerzita, 1994, str. 39

²⁸⁰ Smoljak, L.: O jedné nemoci. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 9, str. 277

A řekne-li pak Holub, že „naše básnické relikvie jsou nenové“, odkazuje sice k předúnorové (příp. mimo československé) tvorbě, ale přiznáním „relikvií“ se v podstatě hlásí na další řádek Smoljakova textu. Nejpřízračnější je to však v „erbovní básni“ celé „poezie všedního dne“, v *Ódě na sušení prádla*, která začíná slovy:

*Prádlo, ty prapore všedních životů,
slavící pondělí a pátky,
ke slunci přimknutý na šňůrách u plotů,
kolíky upjatý plameni z látky!*²⁸¹

Prádlo je dále „bojiště večerních zápasů“, „bílá holubice“, signál na městských majácích“. Něco obyčejného je opět lyrizováno a vynášeno na piedestal. A Jana Štroblová si neodpustí poznámku: „*Óda na věšení prádla byla sice moc hezká... ale nebýt tam prádlo, tak to není poezie všedního dne.*“²⁸² Pro „poezii všedního dne“ je tedy mnohdy příznačné, že ke všednímu dni se přistupuje z vnějšku. Je předmětem oslavy, nikoli prožitkem. A tím se řadí za „buldozery“, „kombinézy“, „dělnice“ a „milence pod dohledem pohraničnicka“.

Jindy se všední den může stát prostorem pro napětí, při němž se s ideologickou rekvizitou zachází. To je příklad básně *Sobotní písnička* K. Šiktance, která začíná evokací všedního (přestože sobotního) dne: „*V kavárně, z níž stéká/ světlo do ulice/ jak voskové slzy/z převržené svíce,/ housle, buben, harmonika,/když nadejde sobota,/ vypláčou se, vysmějí se/ ze šesti dnů života.*“ Lyrický subjekt pak radí: „*Jenom ty dnes v šatně/ odlož i svou hvězdu,/ soudruhu, co vcházíš.*“ Avšak odložit ji má proto, že přichází i „*slečinky z předměstí*“, které pak s chuligány „*do němoty začnou pít*“ –

*Mohly by tě poznat,
mohly by se hlásit,
mohly by svůj smutek
lihem neuhasit,
mohly by ti hvězdu strhnout,
střevíčkem ji pošlapat.
A to už bych vidět nechtěl,
mám tu hvězdu příliš rád.*

Proto si ji odlož

²⁸¹ Brukner, J.: *Óda na sušení prádla*. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 1

²⁸² Rozhovor s Janou Štroblovou, vedl VM. 3. 4. 2013

k zimníku a k šále,
něco za to přidej
babce rozespalé,
abys mohl se svou dámou,
když nadejde sobota,
roztančit se po parketách
do nového života.²⁸³

8.4 Prádlo jako svědomí

Jiří Rambousek nastoluje v příspěvku *O jednom motivu básníků všedního dne* otázku „mravní čistoty“, tedy vyrovnání se s vlastním svědomím, které se mělo odrážet v „poezii všedního dne“, především pak v motivu „prádla“: „Motiv čistého prádla má nepochybně i symbolický ekvivalent – je oslavou čistého svědomí a mravní ryzosti prostých lidí a především návratu k této čistotě po její dočasné ztratě.“²⁸⁴ Tento výklad nebývá častý a stojí za to se o něm zmínit.

Rambousek kromě Bruknerovi *Ódy na sušení prádla* zmiňuje také báseň Vlasty Dvořáčkové *Pradleny* (Jen galerie, 1959) a Červenkově *Pradleny I a II* (Hra na hvězdy, 1962). Avšak v Bruknerově básni je prádlo pouze rekvizitou, o které jsme mluvili výše – a ona mravní čistota se musí domýšlet. Ani u Červenky nejde o explicitní vyjádření: „Naslouchal jsem písni ženy,/ která prala prádlo ztracena v páře -/ a slyšel jsem chválu čistoty.“ To v básni Dvořáčkové je již morální naléhavost cítit: V básni se opakuje třetí verš „Vědí, že je třeba vyprat všechnu špínu“, přičemž „Klečí na kolenou“ – a poslední verš pak zní: „Vědí, že je třeba vyprat všecku špínu/ a pak zkleče vstát.“

Rambousek si pomáhá psychoanalýzou: „Spíše než o vědomý kalkul tu běží o niternou potřebu vyrovnat se s vlastním svědomím, reagujícím na morální selhání mladých v první polovině padesátých let. (...) Verše o praní prádla tedy tematizují výčitky svědomí vyvolané pocitem nepřímé spoluviny na křivdách pounorové doby a textová konkretizace básnických projevů vzniklých touto transformací ony pocity viny oslabuje či likviduje.“²⁸⁵

„Doklady, které jsme uvedli, jsou dostatečným podkladem pro zjištění, že v daném souboru textů existuje výrazná množina básní poukazujících k symbolickému významu ‚mravní očisty‘ a ‚návratu k etické čistotě‘.“ Navíc: tři básně z období 4 let Května je „výrazná množina“? V této

²⁸³ Šiktanc, K.: Sobotní písnička. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 5, str. 181

²⁸⁴ Rambousek, J.: O jednom motivu básníků všedního dne. IN: Svozil, B. (ed.): Časopis Květen a jeho doba.

Praha : Ústav pro českou literaturu; Opava : Slezská univerzita, 1994, str. 18

²⁸⁵ tamtéž, 20

interpretační linii bych byl tedy velmi opatrný – jednak proto, že motiv „čistého prádla“ nemusí vyznít tak jednoznačně (Co udělá pradelna, až se tedy postaví? Půjde pro nové prádlo a opět dřepne k vodě?) a to zvláště v kontextu české literatury (Vzpomeňme Františka Gellera: „*Trochu se vraždilo, trochu se kradlo. / Pereme, pereme špinavé prádlo.*“), a jednak proto, že pohled básníků Května byl upřen spíše do konkrétního teď (a skrze něj snad do budoucna), než zpět.

Přesto se však nedá básníkům upřít vědomí odpovědnosti za pravdu. Ilustruji na básni Miroslava Holuba *Sazeč*:

*Nemaje oblak, řízu ani plnovous,
pánubohu se nepodobá.
Třebaže z vesmíru písmen pod rukama
vzniká mu slovo a doba.*

(...)

*Ohaři z kovu, řádky letí.
Neviděn rozesívá nás
a na věčný soud váže věty:
Zalhal jsi? Zalhals?²⁸⁶*

8.5 Jednoduchost programu – složitost poezie

Historik, bojující s „vetem pramenů“, je ve změti poetik a přístupů napříč jednotlivci, ale i jednotlivými jejich díly, zmaten a obdivuje sebevědomí literárních kritiků a historiků, kteří mluví o Květnu a květnáčích a své soudy ilustrují na několika málo básních. Ilustrují pak morální sebereflexi, či korelaci mezi programem a praxí – a tedy ideologično, ale stejně tak dobře by mohli ideologično zapomenout a věnovat se jen těm, kde je všední den osvobozen od napjatě patetizujícího momentu, za nímž je – např. V. Macrou (který však musí svoji tezi o Květnu ukázat na báseň sic napsané „květnákem“, nikoli však v Květnu) – spatřován socialistický řád světa.

Tím neříkám, že by tam nebyl. Zatímco však v programových a teoretických textech je rozeznatelný poměrně snadno, v básnické praxi ho člověk musí spíše tušit – koneckonců právě tak je později definováno „politično“ (viz kap. 7.4 *Političnost ve 3. ročníku*).

²⁸⁶ Holub, B.: *Sazeč*. Květen, 1956-56, roč. 2, č. 4, str. 176

Je zde tedy třeba říci, že naprostá většina básní splňovala program „poezie všedního dne“ v oné tendenci k hledání konkrétního, „malého“. Což nakonec zdůrazňují i první formulace programu – a V. Havel to odsoudí: „Říci, že budeme psát o všedním dni lidí dělajících socialismus ... je trochu málo.“²⁸⁷ Ale je to opravdu málo? Miroslav Červenka naopak myslí, že nikoli: „Snad smím říct, že právě ve své jednoduchosti se program všedního dne stal jedním z nástrojů rozrušení stalinského modelu.“²⁸⁸

Lze tedy celkem bezpečně říci, že básně v Květnu sledují onen základ programu, s velkými problémy se však dokazují prvky, které by měly být společné všem, či alespoň podstatné části básní publikovaných v Květnu. A neobstojí zde ani pomocná kategorie „autentických květnáků“ – kteří i proto, že vyrůstají ve svébytné osobnosti, se poetikou (mírou explicitace ideologična, intenzitou patetizujících momentů atd.) pomalu vzdalují. Pro analýzu těchto druhotných rozdílů zde není prostor – a musí stačit prosté konstatování, že existují.

8.6 Próza

Próza dostávala v Květnu poměrně dost prostoru, ale pozornosti jí bylo věnováno výrazně méně, než poezii. Jaksi automaticky byla podsouvána pod deštník „všedního dne“, avšak ještě rozpačtější a nejednoznačnější, než tomu bylo v příspěvcích o poezii. Jediný článek, který je věnován próze v Květnu, je z pera J. Vohryzka a je znát, že ji píše na „objednávku“ z redakce²⁸⁹. Hned z úvodu je znát Vohryzkova skepse vůči dobové próze: „Próza reaguje vždy pomaleji na změněnou atmosféru, pomaleji a ‚důkladněji‘. I schematismus a vše, co s ním souviselo, byl proto v próze ‚důkladnější‘ a ‚důkladnější‘ musela být i krise. Poesie má jaksi tradičnější právo na subjekt a některé jeho neplechy; a próza je prozatím přece jen masovější artikl. Proto byly různé zvrácené postuláty vůči próze kladeny s větší důsledností.“ Chce se „přesto“ pokusit odpovědět na otázku, zda se „v Květnu vůbec objevuje prozaická tvorba, která by nasvědčovala tomu, že si také mladá generace prozaiků vytváří nějaký vlastní profil, i když jeho rysy budou jistě mnohem méně výrazné než u mladé poesie.“ A shledává: „Jako v mladé poesii, tak i v próze probíhá dvojjediný proces zcivilnění spolu s posílením subjektivního prvku. To, co bývá obecně označováno termínem ‚poezie všedního dne‘, objevuje se tedy i zde.“²⁹⁰ Je

²⁸⁷ Havel, V.: Pochyby o programu. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 29

²⁸⁸ Slomek, J.: O Květnu a květnácích s Miroslavem Červenkou (rozhovor), Iniciály 1991, č. 14/15 (též IN Obléhání zevnitř, 1996)

²⁸⁹ Vyjde hned vedle Hráchova článku *Nová jména – a co dál?*, který hodnotil poezii v 2. ročníku. Avšak zdá se, že i ten je psaný kvůli aféře s Jeremiášovými verše, kdy redakce řekla, že příspěvky samozřejmě zhodnotí v posledním čísle, jen to „zapomněla“ uvést.

²⁹⁰ Vohryzek, J.: Próza v Květnu. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 10, str. 359

pravda, že mnozí významní prozaici se objevili na stránkách Května až s 3. ročníkem, avšak ani později se neobjevila žádná práce, která by vzbudila větší obdiv či rozruch.

Což neznamená, že by se próze neměla věnovat žádná pozornost. Kromě šéfredaktora B. Březovského (který je starší a má leccos za sebou) a redaktora K. Ptáčníka (který je již „laureát“), se v Květnu sešli mladí prozaici, kteří se dříve nebo později zapíší do dějin české literatury: prózy zde publikují I. Klíma, A. Lustig, L. Vaculík, jedním textem se zde prezentuje J. Škvorecký, B. Hrabal. Zároveň je ale znát, že pro tyto osobnosti má Květen daleko více než u prozaiků funkci iniciační, že se spíše rozkoukávají, než bojují, a Květen je spíše pouze prvním publikačním prostorem a těžiště jejich tvorby teprve přijde.

Nejtěsněji je s Květnem spjat I. Klíma, který zde publikuje devět povídek. Sám připomíná, že i on ještě v 1. ročníku píše texty, které souzní s později formulovanou „poezií všedního dne“. Zároveň ale odmítá, že by jím byly nějak inspirovány: *„To ne, já na všechny programy kašlal... prostě mě to napadlo. Já bych řekl, že pro prozaika je daleko víc přirozené, že píše o všednějších záležitostech ze života, zvláště když... já jsem byl vždycky více méně realistický autor.“*²⁹¹ Na svoji první povídku (*Poupě*²⁹²) zde vzpomíná se slovy: *„To byla opravdu jedna z nejblbějších, sentimentálních... nechci říct ani to slovo, které by se k tomu hodilo.“*

V rozhovoru je přitom příznačné, že Klíma neustále sklouzává do let 60. a je tedy znát, že ani jemu není Květen to nejcennější, jakkoli na něj vzpomíná v dobrém. A i ze vzpomínek jiných prozaiků je tento posun znát. Z čehož je zřejmé nejen „zpomalení“ beletristické tvorby, o které mluví Vohryzek, ale toho, že v Květnu měli hlavní slovo básníci a teoretici. Zvláště ti druzí se však stali trnem v oku stranickému vedení, které začne hned počátkem 4. ročníku Květen postupně likvidovat.

9 Nahrazení čili zánik

Již v úvodu jsem se zmínil, že šest čísel, které vyšly v rámci 4. ročníku, se ve vzpomínkách „květnáků“ nevyskytuje. Důvod je zřejmý: Čtvrtý ročník je už pouze doznívání původního sebevědomého Května. Sice se zde ještě objevují zajímavé příspěvky (Kunderův článek *Evokace předmětného světa*²⁹³, studie O. Suse o J. R. Pickovi²⁹⁴, mnohé kritiky a recenze jak literatury, tak beletrie, a v 2. čísle vyjde Šotolova

²⁹¹ Rozhovor s Ivanem Klímou, vedl VM, 14. 3. 2013

²⁹² Klíma, I.: *Poupě*. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 8, str. 232-3

²⁹³ Kundera, M.: *Evokace předmětného světa*. Květen, 1959, roč. 4, č. 4, str. 165-72

²⁹⁴ Sus, O.: *O evoluci satirika J. R. Picka*. Květen, 1959, roč. 4, č. 4, str. 186-91

Venuše z Mélu²⁹⁵), avšak kromě tzv. Druhého programu v 1. čísle se otázky časopisu zužují na sebekritiku.

Už v prvním čísle si pozorný čtenář mohl všimnout, že něco není v pořádku. Vohryzkova studie *Próza dnes*, která vyšla v č. 14/III s tím, že bude pokračovat v dalším čísle, sice vyšla, ale neobsahovala avizovanou kritiku Škvoreckého Zbabělců. Je příznačné, že se Vohryzek nebojí po letech spekulovat, zda ji zabavila cenzura zvnějšku, či samotné vedení časopisu: „Až donedávna jsem měl za to, že cenzura otištění nedovolila, ale před několika lety se vyskytl názor, který mě překvapil, že ten článek nezařadila redakce. Tehdy už jsem do redakce nechodil, ale z telefonických hovorů se Šotolou jsem jednoznačně vyrozuměl, že to nevyšlo proto, že to HSTD zamítlo.“²⁹⁶

Na Květen se stupňoval tlak už koncem roku 1958, což můžeme vyčíst ze „Zprávy šéfredaktora Květnu“, která byla přednesena na předsednictvu ÚV SČSS dne 11. 11. 1958. Jde v podstatě o sebekritiku, kde se mluví o tom, že „časopis až moc ustoupil od ‚kulturně politických problémů‘“, že diskusní rubrika byla „malichernější a míň principiální nežli v roč. II.“ a opět hodnotí některé počiny jako „nedomyšlené“ a „právem kritizované“. Do 4. ročníku se proto chce více „společensky výrazných otázek“ a „pokusit se postupně o novou teoretickou formulaci uměleckého programu“. A vedle obecných formulací o zlepšení úrovně opět akcentuje problematiku „začínajících“, tentokrát však v defenzivě: „Tisknout více příspěvků začínajících autorů, dát jim pravidelně místo v hlavní části časopisu.“²⁹⁷

Otázka začínajících se na stránkách časopisu projevit už nestihne. Již jsme však mluvili o novém pokusu formulovat „umělecký program“ (viz kap. 7.5 *Druhý program Května*), a již v č. 1/IV se objeví čistě politická témata. Především stať J. Popelové *O některých rysech naší kulturní revoluce*, která je oslavou revoluce (Největší díla vznikala za revolucí – a ta naše revoluce jde nejhluběji, protože „není revolucí třídy, která bojujíc ve jménu celého lidstva, zradí je po vítězství ve prospěch svých výsadních zájmů“.) a stranického vedení literatury („Jen stranické vedení může koordinovat dvě základní složky všech velkých vzdělanostních převratů – tvůrčí avantgardu a široké masy, které mají užívat jejích výsledků a samy neustálým přílivem vnikat do avatgardních řad.“²⁹⁸). Vč. 2/IV se objeví čistě politická studie J. Šedivého *Únor 1948 a světový vývoj*²⁹⁹, která neguje Západní interpretaci „Únoru“ s tím, že je ovlivněna zklamáním, že se Československo nedostalo do sféry západního vlivu.

²⁹⁵ Šotola, J.: Venuše z Mélu. Květen, 1959, roč. 4, č. 2, str. 49-51

²⁹⁶ Rozhovor s Josefem Vohryzkem, IN Fencel, I. Víze a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 148

²⁹⁷ Zpráva šéfredaktora Května. Předsednictvo SČSS, 11. 11. 1958, LA PNP, Svaz československých spisovatelů

²⁹⁸ Popelková, J.: O některých rysech naší kulturní revoluce.

²⁹⁹ Šedivý, J.: Únor 1948 a světový vývoj. Květen, 1959, roč. 4, č. 2, str. 52-54

V druhém čísle se však také objevuje série obran: K. Šiktanc v komentáři *Jen na okraj* se ohrazuje proti referátu Fr. Buriánka o poezii roku 1958³⁰⁰ předneseném na zasedání ÚV SČSS 8. 1. 1959, kde říká, že básnické sbírky „*směřují od politické tematiky a bojovného stranického postoje (...) a k postoji, který příliš nestojí o socialistický přívlastek.*“ To Šiktanc považuje nejen za nepravdivé, ale pro „většinu našich básníků urážející a podcenivé“³⁰¹. K. Teissig brání výtvarnou část, že zveřejnila Mucchiho akt ženy³⁰² a redakce se v krátkosti ohrazuje proti „*domněnce*“ vyslovené v 1. č. Čs. novináře, že „*v Květnu bují buržoazní vkus.*“ Kritizuje vytrhávání z kontextu, protože „*takhle lze dokázat, že zeměkoule má tvar krychle*“ a žádá: „*Nedočkáme se konečně kritiky serióznější?*“³⁰³

Je zjevné, že Květen čelí útoku daleko silnějšímu, než jaký byl podniknut po plenárním shromáždění SČSS v červenci. A k pravé bouři se teprve schyluje: Ta přijde na celostátní konferenci Svazu čs. spisovatelů, která se v Praze uskutečnila 1. a 2. března 1959.

9.1 Na Polytybyru ÚV KSČ

Polytické byro ÚV KSČ „*vyhovělo návrhu ÚV SČSS*“ na svolání konference na jednání ze dne 24. 2. 1959, kde mj. zazní referát *Politické důsledky II. sjezdu Svazu čs. spisovatelů*. V něm se heslo „*Spisovatelé – Svědomí národa*“ hodnotí jako „*revizionistické*“ a „*namířené proti společenské a třídní funkci umění*“. Po událostech v Maďarsku a Polsku však přišlo zlepšení – v době, „*kdy se jasně projevil rozhodný postoj naší strany a pracujícího lidu, pocítila část spisovatelů-komunistů nutnost vrátit se k osvědčeným stranickým zásadám kulturní politiky.*“ Tento trend se však v roce 1958 začal zpomalovat a vina se dává vedení SČSS. Proto je jedním z úkolů konference „*doplnit a posílit ústřední výbor Svazu spolehlivými a pevnými komunisty*“ a rovnou byl do funkce 1. tajemníka SČSS schválen Ivan Skála.

V referátu se dále hodnotí poezie: „*V poezii se jeví nejzřetelněji široká stupnice sbírek od socialistické a realistické poezie až k poezii subjektivistické, kterou charakterizují pocity maloburžoazní životní deprese a pesimismu.*“ Přitom příkladem „*ztotožnění vyšší umělecká úroveň a hluboké uvědomění komunisty*“ jsou sbírky *Ranní vlak naděje* I. Skály a Tauferův *Letopis*. Florian a Šotola jsou hodnoceni jako „*více než průměr*“.

Hlavní výtky však patří kritice – a to především kritice v Květnu: „*Nejslabším místem literární oblasti je však kritika, která buď vůbec, nebo nedostatečně plní funkci regulátora dobrých děl.*“

³⁰⁰ Referáty z plenárního zasedání 8. 1. 1959. Literární noviny, 1959, č. 3

³⁰¹ Šiktanc, K.: *Jen na okraj*. Květen, 1959, roč. 4, č. 2, str. 22

³⁰² Teissig, K.: *Pro a proti*. Květen, 1959, roč. 4, č. 2, str. 22

³⁰³ r. Čs. novináři - naposledy. Květen, 1959, roč. 4, č. 2, str. 22

Naopak. Někteří literární kritici, především z nejmladší generace, se nekriticky zhlédli v idealistických a estetických názorech, které se snaží halit do marxistických termínů a jejich proklamace působí vážné škody v ideově politickém a uměleckém růstu mladých autorů (Vohryzek, Brabec aj.). Organizačně se tato skupina mladých literárních kritiků semkla kolem časopisu Květen, který, ačkoliv je časopisem Svazu čs. spisovatelů, stává se tribunou názorů, které jsou v rozporu s kulturní politikou strany a se společenským a ideově politickým posláním Svazu.³⁰⁴

A co je nejdůležitější: Už zde padne verdikt nad Květnem: „Provést sloučení časopisu ‚Květen‘ a ‚Nový život‘, založit nový literární časopis, v němž budou uveřejňovány nová díla krásné literatury.“³⁰⁵

9.2 Jungmann v Literárních novinách

Kampaň z vnějšku se zrcadlí především na stránkách Literárních novin a chápe se jí M. Jungmann. Nejprve v článku *Tvorba rozhodne* sdílí své rozpaky. Přiznává XX. sjezdu obrodný vzmach, ale: „Vlečeme s sebou něco, co za každou cenu se sebe musíme setřást, abychom mohli s novým uvolněním vykročit kupředu.“ A to něco je tendence k uzavřenosti, přičemž „Do nejuzavřenějšího prostředí se dostala skupina některých mladých i ‚mladých‘ autorů, soustředěná kolem časopisu *Květen*“. Přiznává, že se mu nedostávalo průběžné kritiky, ač to sám žádal – ale kritika je stále ještě často chápána jako „pranířování a diskriminace“, a vždyť to jsou „naši kamarádi“, ne „političtí odpůrci“. Již to však překračuje meze marxismu a zasáhnout se musí. Jako ukázka mu poslouží doslov k almanachu *Hlubší než smrt*, kde Červenka dle Jungmanna praví: „Jen my, mladí básníci, vidíme vyrůstat rozpory této společnosti – lid k něčemu takovému zatím nedorostl.“ Což shledává jako nepřijatelné povyšování se nad lid, vždyť „velcí básníci vždycky chtěli být hlasem lidu a splynout s ním“³⁰⁶.

O dvě čísla později (a tedy již po rozhodnutí o jeho zrušení) přichází ještě razantnější steč. Jungmann v článku *Cesta do vzduchoprázdna* opět útočí na teoretiky, když říká, že „poezie všedního dne“ něčemu posloužila, ale poté se již každý musel vydat svou cestou. Leč mnozí teoretici ho dále propagovali pro mladou tvorbu, což „zavedlo časopis do nejednoho omylu“. Největší útok je veden proti Vohryzkovi, který se tváří, jakoby bojoval proti nesprávným příměsím marxismu – ale to by musel odmítnout teorie J. Kosa, což nedělá. V. Kocourek se neptá po smyslu umělce v „socialistické společnosti“, ale ve „společnosti“, „proto je každá jeho odpověď nekonkrétní, nadčasová a nadstranická, že ji může přijmout za svou poslední buržoazní pokrokář“. A podobně Červenka „upadl

³⁰⁴ Politické důsledky II. sjezdu Svazu čs. spisovatelů. NA, A ÚV KSČ, Fond 02/2, sv. 207, a. j. 282, 17. bod

³⁰⁵ Zápis z jednání Politického byra ze dne 24. 2. 1959. NA, A ÚV KSČ, Fond 02/2, sv. 207, a. j. 282, 17. bod

³⁰⁶ Jungmann, M.: *Tvorba rozhodne*. Literární noviny, 1959, č. 7

do estétství“. „A tak se,“ shrnuje Jungmann, „teoretici Května, lidé odborně vzdělaní, schopní a bojovní, octli v zajetí nebezpečné iluze, že jedině oni ve své činnosti správně a důsledně používají marxismu, a nevidí, že ve snaze obrodit naší kritickou metodu, zbloudili a že se ženou za chimérou originality, která je zavádí stále dál od marxismu.“³⁰⁷

9.3 Konference

1. a 2. března 1959 se v Praze uskuteční konference SČSS, kde je všechno špatné spojováno právě s Květnem. Útočí na něj nejen Štoll v hlavním referátu, ale také J. Hájek, F. Buriánek, J. Rybák a další. Štola zde provádí opět mix sebekritiky a obhajoby (Hájek odpoví, že už mu nevěří, že úplně stejná slova pronášel na plenárním zasedání v r. 1957), Května se tvrdě zastává K. Ptáčník (zvláště proti „skupinaření“) a opatrněji J. Brabec.³⁰⁸ Její rezoluci pak Květen otiskuje v č. 3/IV: „Všichni spisovatelé, kteří na konferenci v diskusi vystoupili, rozhodně odmítli za souhlasu pléna ideologické pozůstatky škodlivých názorů a nálad, jež se porojevily na II. sjezdu Svazu čs. spisovatelé a po něm ještě přežívaly.“ Květen byl obviněn jako „cizí a revizionismu nahrávající, ve svých konečných důsledcích nepřátelské vlivy“³⁰⁹.

Konkrétnější je pak text *Ze zprávy ústředního výboru Svazu*, kde se opět opakuje, že nevalila vlastní koncepce a její skupinový ráz. Problém je, když vznikne skupinová solidarita, která brání vystupovat proti spolupracovníkům: „Redakce i redakční rada Května se neukázaly schopny plně tuto odpovědnost za ideový profil časopisu nést.“ Navíc, odmítnutím údajného dogma o kladném hrdinovi nastoupil opak, kdy „literatura má mít jen roli kritického obžalovávajícího svědectví“, což vede k naturalismu: „květnáci“ ztrácí schopnost vidět skutečné proporce problémů. Dále si i ÚV svazu sype popel na hlavu, že se časopisu málo věnovalo, a tedy nepoznalo, že nešlo jen o temperament mládí, ale o zmatenost po XX. sjezdu. Tím vznikl „jakýsi generační rozpor“. Konstatuje však, že hlavní vinu nese Květen. Svaz uznává, že „mladí spisovatelé (...) si zaslouží svůj literární časopis“, jde však o to, „1. aby to byl časopis mladé literatury, nikoli jen určité její skupiny; 2. aby se tento časopis vyrovnal nekompromisně s nesprávnými názory mladých teoretiků“ a „tak by se stal časopis mobilizátorem a

³⁰⁷ Jungmann, M.: Cesta do vzduchoprázdna. Literární noviny, 1959, č. 9

³⁰⁸ O jejím průběhu ve vztahu ke Květnu viz Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary. Pojednávat o ní hlouběji v textu by již nemělo valnou hodnotu, jelikož vše je rozhodnuto a nikdo z účastníků neříká v podstatě nic nového.

³⁰⁹ Rezoluce celostátní konference Svazu čs. spisovatelů ve dnech 1. a 2. března 1959 v Praze. Květen, Květen, 1959, roč. 4, č. 3, str. 97-8

organizátorem styku mladých literátů s naší současností³¹⁰. Nikde tedy není řečeno, že Květen bude zrušen – stále mu navenek dávají naději.

V č. 4/IV pak vyjde hlavní referát z konference, který přednesl L. Štoll. Ukazuje, že se opět uvolnil prostor pro „Velkou Frázi“, a tak zaznívájí takováto slova: „*Nikoli naše marxistická, přísně vědecká ideologie, ale její povrchní osvojení, nedostatečné socialistické přesvědčení (předpokládám-li samozřejmě talent) poškozují umělecké dílo, vtiskuje mu pečeť schematismu, tezismu, neupřímnému patosu, nepravdivosti umělecké. (...) Podmínkou zrodu velkého uměleckého díla, románu, povídky, dramatu, ale i o poezii to platí, je ona veliká objektivnost, ona veliká pravdivost uměleckého vidění věcí, která dává postavám díla zákonitou psychologickou motivaci, objektivní zdůvodnění, jednotu ovzduší, která je zároveň kontrolou pravdivosti situací a postav.*“³¹¹ A tak dále.

Vedle toho se objevuje též sebekritika J. Šotoly: „*Předem je však třeba otevřeně říci, že kritika byla oprávněná.*“ Šotola se přihlašuje k oficiálnímu výkladu dění po II. sjezdu a přiznává, že Květen ustoupil od „*širší společenské problematiky a od povinnosti časopisu klást neustálý a přesvědčivý důraz na aktivní vztah současného mladého českého umění k vážné společenské problematice, k politickému rozvoji, a byly to i vážné nedostatky literárně kritické části časopisu.*“ A na druhé straně vyzdvihuje, jak kritici rozkryli vady senzací, mezi jinými také Valentův román. Leč „*převládly a nejmarkantněji na sebe ve veřejnosti upozornily omyly*“. „*Mnoho nedobrého,*“ říká dále, „*způsobily i některé neuvážené a křiklavé narážky, nemající někdy s meritem věci ani nic kloudně společného, jako třeba zmínka o Maresjevovi ve stati J. Vohryzka, jež právem vyvolala nejenom ostře odmítavou reakci v ostatním tisku, ale i energický nesouhlas mnoha čtenářů.*“³¹²

V č. 5/IV se ještě objeví vzkaz Sjezdu socialistické kultury jak od redakce, tak od pracovníků závodu Jiholen, kde se pořádala beseda o kultuře. Květen v podstatě dožívá a do č. 6/IV je vložen list s informací, že vydávání Května končí stejně jako vydávání Nového života. Od září pak jejich místo zaujme časopis Plamen, jehož šéfredaktorem bude Jiří Hájek.

9.4 Konec časopisu Květen

Šotola opět jakoby se snažil časopis udržet. Víme, že se mu to nepodařilo – ale ani podařit nemohlo, protože o „sloučení“ již bylo rozhodnuto. Na co je důležité upozornit, je fakt, že obrana, která zde zazní z Šotolových úst („*Je nesporné, že jsme častokrát, a někdy i ve zcela principiálních otázkách, nedokázali dost pevně časopis a jeho autory názorově vést, dost rázně oddělit špatné od dobrého*

³¹⁰ Ze zprávy ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů. Květen, 1959, roč. 4, č. 3, str. 98-99

³¹¹ Štoll, L.: Úkoly literatury v kulturní revoluci. Květen, 1959, roč. 4., č. 4., str. 147-149

³¹² Šotola, J.: Náročný program. Květen, 1959, roč. 4, č. 4., str. 145-147

(...)³¹³), je podobná, jako na plenárním shromáždění v červnu 1957. Což je důsledkem toho, že útok není veden především proti vedení časopisu, ale proti jeho kritické části (a dokola opakovaným tendencím ke „skupinaření“ a „naturalismu“). Co víc: Šotola je s Florianem stavěn nad básnický průměr na jednání Politbyra, je tedy zřejmé, že jestli se něčím provinil, tak do časopisu nevštípil dostatečně své koncepce.

Atmosféra vrcholícího „boje proti revizionismu“ je patrná. Kritizovaný není pouze Květen, ale v podstatě všechny svazové časopisy³¹⁴, ale Květen (a slovenská Mladá tvorba) to (vedle Škvoreckého Zbabělců) odnese nejvíce. Právě nejvíce kritizovaní teoretici Května (Vohryzek, Červenka a Brabec) budou spolu se Škvoreckým postavěi pod vliv „hradní skupiny“, kteří ovládli mj. nakladatelství Čs. spisovatel (Fikar a Grosman, kteří vydávali Červného). Krom tohoto „buržoazního vlivu“ jsou zasaženi také atmosférou Ústavu české literatury ČS AV: „*V názorech Vohryzka, Brabce, Červenky lze vystopovat idealistické umělecké názory strukturalismu, jehož tvůrce a představitel Mukařovský ovlivňoval tyto tři pracovníky ústavu Akademie, jehož je ředitelem.*“³¹⁵

Výrazněji však celá aféra zasáhne pouze J. Vohryzka (který odmítne požadavek redakce, aby napsal do Května sebekritiku³¹⁶), který je (jako jediný z trojice) z Ústavu vyhozen, stejně jako je zbaven členství v Komunistické straně. Zbylí „květnáci“ se sice ocitnou (kratší či delší dobu) bez tribuny, avšak publikovat stále mohou (i Vohryzkovo vyobcování netrvá déle než rok³¹⁷). Navíc, „autentičtí květnáci“, nyní coby střední generace, se v polovině 60. let hlásí sebevědomě o slovo, a to i s odkazem na Květen.

10 Čtení Května v 60. letech

M. Červenka může v roce 1965 sebevědomě konstatovat, že „*umělecké postavení básníků Května (jiné, například kulturněpolitické, mě celkem nezajímá) v kontextu současné literatury je pevné a (...) většina našich postulatů, kdysi nových a obtížně obhajovaných, zobečněla a stala se součástí širokého literárního povědomí*“³¹⁸. A co více: Mnozí stále cítili příbuznost a ve chvíli, kdy 3. sjezd Svazu čs.

³¹³ Cit. podle Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary, str. 17

³¹⁴ Viz Otčenáškův referát na konferenci. Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary, str. 17, str. 26

³¹⁵ NA, A ÚV KSČ, Fond 02/2, sv. 222, a. j. 301, 11. bod (26. 6. 1959)

³¹⁶ Rozhovor s Josefem Vohryzkem, IN Fenc, I. Vize a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 148

³¹⁷ Vohryzek se zaměří na překlad. Ještě v roce 1960 překládá P. A. Fogelströma (Léto s Monikou) pod pseudonymem, rok následující však už pod svým jménem.

³¹⁸ Červenka, M.: Druhé čtení. IN: Příběh, M. (ed.): Z dějin českého myšlení o literatuře 3 (1958-1969). Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2003

spisovatelů rehabilitovat literární skupiny jako „*projev normálního vývoje*“ literatury, přihlásili se též o svůj časopis, který se měl jmenovat Červen.

V roce 1964 v Literárních novinách vyjde článek *Květen v Červnu*, který je „*záznamem redakční besedy s lit. skupinou kolem Května*“, v které se květnáci prezentovali jako dědicové XX. sjezdu KSSS: „*(...) zkrátka Květen, skupina Května svým aktivním zájmem zabírala dost širokou oblast a programotvorný charakter jejího úsilí se zdaleka netýkal jen poezie a jen literatury. Bylo v tom ve všem samozřejmě i dost naivity, neurovnaných názorů, zbrklosti, omylů, atd., ale vcelku se skupina Května zřejmě plným právem tak spontánně hlásila k idejím XX. sjezdu KSSS, tak jako se její příslušníci potom hlásili a dodnes hlásí ke všemu, co myšlenky a program XX. sjezdu brání, realizuje a rozvíjí.*“ Dále říkají (není jasné, kdo se všechno za „Květen“ účastní, ale je mezi ně počítán například J. Putík, který v časopise nepublikoval), že stále existuje sepětí mezi teoretiky a básníky, jen společný časopis chybí. A jistě není bez zajímavosti, nakolik zdůrazňují, že nešlo pouze o stránky časopisu („*a opět tu je potřeba mít na mysli nejenom stránky časopisu, ale i vše ostatní, co kolem časopisu existovalo*“³¹⁹) – jako by neměli úplně čisté svědomí.

Tato již „*střední generace*“ se hlásí o slovo, avšak nedostane ho. Časopis Červen nakonec založen není a část této generace se později sejde kolem časopisu Orientace. Ještě zajímavější, než samotný neúspěch těchto snah, je, jak na tato sebevědomá prohlášení reaguje nová generace, která se sešla kolem časopisu Tvář.

Jako první píše o Květnu B. Doležal. Píše o nových sbírkách Šotoly (Co a jak) a Šiktance (Artéská studna) a říká, že nejde o stanovisko „*generační*“, ale o „*nic víc než osobní názor*“. Avšak, připadají-li mu básně dvou „*květnáků*“ jako „*skorobásně*“ a – především – konstatuje-li, že vliv jejich veršů „*na další básnickou generaci (...) nebyl zrovna šťastný*“, zní to jako vymezení. Proč nebyl šťastný? „*Vedl ke vzniku z fetišizovaných motivů, životních papravd, proměněných v klišé (krása života přese vše, degradovaná válečná tematika, poezie radioaktivní) a k inflaci slov, k opotřebenosti ‚poetična‘ jako takového. ‚Tradiční‘ poezie byla zkompromitována.*“ A následuje vlastní prohlášení: „*Cesty, které jsou podle mého názoru dnes otevřeny poezii, vedou zpátky k primárním hodnotám moderní české poezie, zvláště k těm dosud nevyužitým a z vývojového hlediska nasnadě jsoucím (Orten atp.), a pak k tzv. experimentu, který vrací slovu ztracenou váhu, vyprošťuje je z výrazných konvencí, z fráze a stylizovaného poetismu.*“³²⁰

³¹⁹ Red.: Květen v Červnu, Literární noviny, 1964, č. 26

³²⁰ Doležal, B.: Dva z Května. Tvář, 1965, č. 1, str. 26-28

Na celý Květen, resp. na „určitý soubor myšlení“, se zaměřila M. Šolleová. Všeobjímající idea Května byla podle Šolleové „*boj proti dogmatismu*“, avšak „*útok proti dogmatismu tu směřuje pouze k vylepšování jevů nebo postojů, které jsou pochybné už v samém základě*“. Vidí v Květnu mnoho taktizování, které však s naladěním autorů, kteří každé své stanovisko prezentovali jako oficiální „*skorozákon*“, mělo za důsledek, že mnoho polopravd se uvádělo jako pravdy. Vidí zde též optimismus, kdy umění je bojem za lepší svět (zvláště u Červenky): „*Umění byla přisouzena funkce přímého reformátora života. (...) Autoři Května tak částečně svým vlastním způsobem myšlení podporovali atmosféru, která se nakonec obrátila proti nim.*“ V Květnu je stále moc politiky: „*Ani v literárních studiích nejde často o vědu, ale o politiku, nebo ještě přesněji řečeno, o politické osvětářství.*“ A nakonec se odkazuje k Havlovi článku *Pochyby o programu* – že tedy její slova nejsou nic objektivního.

Příznačné je, že jednak ze své analýzy vyřadila vše, „*co převyšuje celkovou úroveň Května*“ – mj. Vohryzka, jehož analýza dogmatismu v Hájkově metodě je s názorem Šolleové slučitelná, a jednak Šolleová explicitně nechává stranou „*hlediska čistě historická*“ a nesnaží se „*ani určit místo časopisu v tehdejší časovém kontextu*“. Hledá tedy v Květnu jakési trvalé hodnoty, které tam nenachází. „*Tady, v malé odbornosti a vzdělanosti, je zřejmě jedna z hlavních příčin toho, proč Květen, kdysi vyhledávaný, dnes už nepředstavuje naprosto žádnou kulturní hodnotu.*“³²¹

Do dobových politických souvislostí vloží Květen později P. Pitthart v knize *Osmašedesátý*³²². Což však neznamená smíření – naopak. Zařadí „*květnáky*“ jako mladší generaci „*profesionální avantgardy*“, která „*žije v permanentní iluzi*“, že je „*předvojem společnosti*“; která žije ve svém omezeném světě, ve kterém získává sebevědomí a sama sebe prezentuje jako „*ztělesnění kvasu doby, ale která je ve skutečnosti spíše negativním odlitkem vlastní minulosti než čímkoli jiným*“. Ale: „*Měli tihle bývalí horliví svazáčtí funkcionáři nějakou jinou možnost? Těžko. Jen oni mohli kus po kuse odrolovat zdivo stavby, která byla jejich stavbou.*“

Zrušení Května bylo pro mladou generaci silným otřesem – a nejenže se jí nikdo z „*profesionální avantgardy*“ nezastal, ale ještě „*pohotově ,pokrylí‘ mocenská rozhodnutí vlastním negativním stanoviskem*“. Jak Pitthart hodnotí samotný Květen? „*V tom, co otiskoval Květen, bylo méně lží, kaširování a literární pokleslosti, než v tom, co se do té doby či dosud jinde tisklo. Ale na druhé straně zase více sebevědomě se tvářících polopravd, více nekonformistické gestikulace než skutečné odvahy pohledět přes vysoký plot skupinových mýtů, za hranice dobového poznání, determinovaného více méně společným prožitkem válečné a poválečné skutečnosti.*“

³²¹ Šolleová, M.: Poznámky ke Květnu, Tvář, 1965, č. 2, str. 16-20

³²² Pitthart, P.: Osmašedesátý. Praha : Rozmluvy, 1990

Ve všech návratech ke Květnu je cítit mnoho podnětného – abychom se však mohli seriózně ptát po motivech odsouzení (či naopak adorace), musíme se vrátit na závěr práce zpět ke Květnu a jeho době.

11 Závěr

Čtyři roky, po které Květen vycházel, byly bouřlivé. Nejprve se zablýsklo na lepší časy, aby se hned záhy začalo stmívat za bojů proti „revizionismu“. V této práci jsem se snažil ukázat, že Květen šel s dobou – a zároveň i proti ní, což vyústilo v jeho zrušení. A právě tato nejednoznačnost (v níž Šolleová milně vidí taktizování) je důvodem, proč Květen může být hodnocen tak rozpolceně (Fencel vs Tvář): Buď přistoupíme na to, že Květen byl plodem i obětí 2. poloviny 50. let, a jako takový dělal, co mohl; či se ptáme po tom, co z Května zbylo, co může být inspirativní pro dnešek. Již na úvod práce jsem řekl, že tyto dvě otázky se musí striktně oddělit, aby na ně šlo odpovědět.

* * *

Pro historika je přirozenější ta první pozice. Tedy pohlédnout na Květen v kontextech. Je tedy nutno připomenout, že (na rozdíl od Tváře) nevznikl jako „generační/skupinová tribuna“, ale jako „tribuna začínajících“. Tuto funkci plnil jednak lektorováním a mentorováním. Od začátku se však „květnáci“ snažili tento úkol omezit na minimum. Místo toho se začala na stránkách projevat tendence ke skupinovému vystupování. Sebepochopení pak oscillovalo mezi „generací“ (později snad i „názorově příbuznou částí generace“) a „skupinou“, což se však přiznává až ex post.

Na několika místech jsem v této práci ukázal, že však byl poměrně velký rozdíl i uvnitř „květnáků“. Že tón určovali „autentičtí květnáci“, starší básníci (1. a 2. ročník) a teoretici (3. ročník), kteří dokázali Květen „zaštitit svým pevným stranickým postojem“³²³ – kteří však zároveň byli spjati s pouťorovým děním, z kterého hned nevystoupili. A kteří určili právě tu linii, kterou Šolleová zmiňuje, tj. boj proti dogmatismu, který však spíše pole dogmatismu o něco rozšiřuje, nikoli ničí. Což je případ i „poezie všedního dne“, která byla jednak prostředkem boje proti dogmatismu a jednak vstřebání poválečného proudu literatury tendujícího k všednosti.

Zároveň je ale na místě otázka, zda vůbec šlo jít dále. Kdykoli totiž Květen přerostl názorový horizont „autentických květnáků“, přišel úder z vedení strany – ať to bylo po verších J. Jermáře, či po vyspění zvlášť J. Vohryzka (ale i jasněji formulujících Brabce a Červenky). Po těchto úderech se vždy

³²³ Rozhovor s Janou Štroblovou, vedl VM. 3. 4. 2013

ukázalo, že „autentičtí květnáci“ jdou se stranou, zůstávají pevnými straníky – že jejich „sémiotický vesmír“ zůstává týž, jakkoli se posouvá (koneckonců s dobou).

Problém ale je ztotožňovat Květen pouze s těmito lidmi, protože měli na dobu výjimečnou vlastnost, která bývá kritiky upozadřována: a to otevřenost. Je pravdou, že jim byla přikázána, že bez ní by obviněním ze „skupinaření“ čelili hůře, ale vždy mohli Květen otevírat do bezpečných vod a ne publikovat dva články V. Havla, verše J. Jermáře a další texty „zvenčí“, se kterými nemuseli souhlasit. Je pak příznačné, že když B. Doležal mluví o špatném vlivu, který básníci Května měli na další generaci, nabízí místo nich odkaz J. Ortena a spoléhání se na experiment. Ale byl to Květen, kdo Ortena tiskl?³²⁴ tiskl Ortenovi básně a rozboru jeho deníků? (a J. Štroblová psala o Ortenovi diplomovou práci) a kdo bojoval (byť s ideologickým omezením) v 1. ročníku za experiment³²⁵?

Ale pro Tvář (a pro příslušníky jiného „sémiotického vesmíru“, viz Havel) to bylo „polovičaté“. Je to logické, neboť Tvář se profilovala jako nemarxistický, či neideologický časopis, který se vymezoval vůči polovičatosti „antidogmatiků“, mezi něž stále „autentičtí květnáci“ patřili. A tak jejich snaha vydobýt si více tvůrčích možností, při nichž zůstávají na půdě marxismu (a tedy i „budování socialismu“), nemůže nové generaci nic říkat.

Ale už to, že se vůči Květnu dalo vymezovat, mu příkládá význam. J. Boček v 90. letech Květen řekl, že „*jestli byl Květen něčím významný, pak tím, že sehrál roli jakýchsi veřejí nebo jakéhosi pantu, kolem kterého se začalo otáčet myšlení.*“³²⁶ Ale bylo tomu tak i v druhé polovině 50. let? Je nutno uznat, že v kontextu doby byl i „antidogmatismus“ „autentických květnáků“ nosný – a to zvláště proto, že velký deštník „antidogmatismu“ v podstatě pluralizoval tím, že do něj přinesl program „mladé generace“, tedy „poezii všedního dne“. Najednou zde byl prostor, ze kterého se dalo (z pozice těch mladých a průbojných) bojovat uvnitř „antidogmatismu“.

Stále je však třeba mít na paměti, že jeho náklad se pohyboval od 6 do 10 tisíc výtisků, a tedy jeho vliv byl dost omezený. Jestliže se kolem něho začalo „otáčet myšlení“, tak by to bylo myšlení především jeho přispěvatelů. To by však předpokládalo jejich vývoj, který však byl věcí čistě individuální. Nejvýraznější názorový oblouk můžeme vidět u J. Vohryzka, jistý teoretický vývoj prodělávají i další teoretici (ti se však nevzdávají jisté formy „stranickosti“), na druhé straně J. Šotola se po čtyři léta vydávání časopisu drží svých východisek a „iluzí“.

³²⁴ Orten, J.: Báseň nové slávy; Poslední báseň; U tebe teplo je. Květen, 1956-57, roč. 2, č. 1, str. 34-35; O Denících Jiřího Ortena viz Vostrý, J.: Cestou ke skutečnosti. Květen, 1957-58, roč. 3, č. 10, str. 570-573; Jana Štroblová navíc psala o Ortenovi diplomovou práci

³²⁵ Šotola, J.: Povinnost. Květen, 1955-56, roč. 1, č. 3, str. 70

³²⁶ Felc, I.: Lovení v paměti Jaroslava Bočka. Tvar 1995, č. 11

Přikládat tedy Květnu nějaký význam lze pouze při tázání se na individuální osobnosti, a to spíše z hlediska tvůrčího prostoru, který poskytnul opravdu „začínajícím“ autorům, kteří se postupně prosazovali. „Poezie všedního dne“ sice může být zařazena snad mezi druhou a třetí část jakéhosi vývojového řetězu dogmatismus-antidogmatismus-nedogmatismus, avšak s tím, že byla výrazem mladší generace „antidogmatiků“, kteří si svůj postoj (často sebevědomě stvrzený) přenesli do 60. let, kde z pohledu mladé generace, která se snaží oprostít literaturu od ideologických, působí více škody, než užítku.

Což už nahrává na druhou otázku, zda je nějaký důvod, proč se ke Květnu vracet. Zde se dostáváme na šikmou plochu, kterou si můžeme ukázat na kritice z 60. let, která v Květnu hledala „trvalé hodnoty“. Z postmoderního hlediska, které žádné trvalé hodnoty nepřipouští, můžeme u Šolleové nacházet stejnou ideologickou omezenost, jakou ona spatřovala na stránkách Května.

Je však zřejmé, že díla, která zde byla publikována, ani sami autoři povětšinou nepovažují za svá stěžejní, někdy nad nimi i rozpačitě mávají rukou (Klíma). Podobně u teoretických statí je třeba dát za pravdu Tvářistům, že jsou jaksí polovičaté. Zde nutno vzpomenout na výrok J. Vohryzka: „*První ročník Května byl pro mne asi jako literární kindergarten.*“³²⁷ Ale i na diskusi o Skupině 42 (a na její pozdější reflexi), která ukázala, jak „květnákům“ chybělo hlubší literární vzdělání a výraznější rozhled (podle Holuba byl výjimkou Červenka, ani ten však Skupinu 42 neznal), který by jejich pracím poskytl pevnou půdu.

Prostě se nezdá, že by Květen měl dnešnímu čtenáři, který se zajímá o literaturu, mnoho co říci – a přesto tu je aspekt, který lze (vedle významu historického) v Květnu pozorovat a který je v jistém slova smyslu „věčný“. Proces, který „květnáci“ zosobňovali, totiž není ničím výjimečným. Nejde o nic jiného, než hledání si svého místa v měnícím se světě, přičemž však nelze „jen tak“ opustit integritu osobnosti. Jen je to kvůli spjatosti s 50. lety zpětně prožíváno moralističtěji a emotivněji. A zároveň je kvůli zúžení (a tedy jakémusi vyčištění) sémiotického prostoru totalitními nároky moci proces delší, neboť na tom, vůči komu se „květnáci“ vymezují, závisí jejich bytí. A jako takový je pak viditelnější. Pojmy tak zůstávají po léta stejné, jejich obsahy se však pomalu mění – ale jejich jádro lze najít a s tím i jejich motivaci. A překročí-li hranici, rozsvítí se varovné červené světlo.

Jelikož však chybí obstojná monografie o Květnu, musel jsem se v této práci zabývat Květnem v celku a tento jeho odkaz – „sémiotickou partyzánskou válku“, kterou podnikne (resp. by měla

³²⁷ Rozhovor s Josefem Vohryzkem, IN Fencel, I. Víze a iluze skupiny Květen. Praha : Pražská imaginace, 1993, str. 150

podniknout) každá nastupující generace – poněkud upozadit, protože by to nutilo na značné omezení bádání, přičemž by unikaly mnohé souvislosti. Dopad takovýchto válek na bezprostřední realitu je sice sporný, nesporně má však vliv na vývoj osobnosti. Což se ukázalo i na Květnu, z něhož vyšly osobnosti, které do budoucna zasáhnou do kulturního dění v Československu ať ve smyslu dobrém (většina), tak pochybném (zejména M. Florian).

Problematika Května je tedy mnohvrstevnatá a žádné hodnocení se nevyhne apriorním předpokladům, které lze napadnout. Nemyslím si však, že by v české kultuře byl fenomén Květen nějak zvlášť vyzdvihován. Je spíše zjednodušován, čímž lépe zapadne do téže zjednodušené představy vývoje české kultury od „stalinismu“ po „Pražské jaro“ či až k „listopadu 89“. A jako takový může sehrát pozitivní i negativní roli podle toho, zda přijmeme poctivý „antidogmatismus“ jako progresivní sílu, nebo jako lpění na minulosti. Ivo Fencel v něm vidí nejen progresivní sílu, ale přidá ještě jednu věc: zbavuje „autentické květnáky“ viny za jejich iluze. V tom už vidím problém, neboť poctivé pohledy do minulosti by měli spíše odkrývat a oprašovat „události“ od nánosů „mýtů“ a zjednodušení, ne omlouvat za „chyby mládeže“. O takové „oprášení“ jsem se v této práci pokusil a časopis Květen z něj vystoupil jako daleko rozporupnější, než jaký se může při zběžném pohledu zdát.

12 Bibliografie

- Bauer, M.: II. sjezd Svazu československých spisovatelů (protokol). Praha : Akropolis, 2011
- Bauer, M.: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959, Tvar 1998, č. 14, příl. Tvary
- Blaive, M.: Promarněná příležitost. Praha : Prostor, 2001
- Březovský, B.: Květen začínajících autorů. Literární noviny, 1955, č. 30
- Březovský, B.: O autorech začínajících i nezačínajících. Literární noviny, 1956, č. 5
- Catalano, A.: Rudá záře nad literaturou. Brno : Host, 2008
- Cuhra, J. (et al): České země v evropských dějinách. Sv. 4. Praha ; Litomyšl : Paseka, 2006
- Červenka, M.: Hlubší než smrt (doslov). Praha : Mladá fronta, 1958
- Červenka, M. – Vohryzek, J.: Kritika literatury a kritika života. Literární noviny, 1955, č. 45
- Doležal, B.: Dva z Května. Tvář, 1965, č. 1, str. 26-28
- Felc, I.: Lovení v paměti Jaroslava Bočka. Tvar 1995, č. 11
- Felc, I: Vize a iluze skupiny Květen. Praha: Pražská imaginace, 1993
- Hájek, J.: Na okraj nového románu E. Valenty. Literární noviny, 1956, č. 53
- Hájek, J.: Jaký je náš literární tisk?. Literární noviny, 1956, č. 3
- Hájek, J.: Polemiky, rámusení a programy, Literární noviny, 1958, č. 11
- Hassner, P.: Raymond Aron a totalitarismus, Soudobé dějiny, 2006, roč. 54, č. 2
- Havel, V.: Dálkový výslech. Praha : Melantrich, 1990
- Havelka, M.: Dějiny a smysl. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001
- Havelka, M.: Srovnávání nesrovnatelného. Soudobé dějiny, 2009, roč. 14, č. 4
- Hendrych, J.: Některé současné otázky ideologické práce strany. Praha : ÚV KSČ, 1957
- Hruška, P.: Někde tady. Brno : Host, 2010
- Janoušek, P. (a kol.): Dějiny české literatury 1945-1989. II. 1948-1958. Praha : Academia, 2007
- Jungmann, M.: Cesta do vzduchoprázdna. Literární noviny, 1959, č. 9
- Jungmann, M.: Tvorba rozhodne. Literární noviny, 1959, č. 7
- Keller, J.: Sociologie byrokracie a organizace. Praha : Slon, 1996
- Klíma, I: Moje šílené století. Praha: Academia, 2009

Kosatík, P.: „Ústně více“. Brno : Host, 2006

Kosatík, P.: „Ústně více“. Brno : Host, 2006, str. 158

Macura, V.: Šťastný věk. Praha : Academia, 2008

Pernes, J.: Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008

Pitthart, P.: Osmašedesátý. Praha : Rozmluvy, 1990

Přibáň, M. (ed.): Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-58), Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002

Přibáň, M. (ed.): Z dějin českého myšlení o literatuře 1 (1945-48). Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001

Přibáň, M. (ed.): Z dějin českého myšlení o literatuře 3 (1958-69). Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2003

Ptáčnick, K.: Život, spisovatelé a já. Praha : Trizonia, 1993

Ptáčnick, K.: Život, spisovatelé a já. Praha: Trizonia, 1993

Red.: Květen v Červenu, Literární noviny, 1964, č. 26

Richterová, S.: Sémiotický vesmír: centra a periférie. Kritický sborník, roč. 11, č. 3, str. 1-5

Slomek, J.: O Květnu a květnáčích s Miroslavem Červenkou (rozhovor), Iniciály 1991, č. 14/15

Svozil, B. (ed.): Časopis Květen a jeho doba. Praha : Ústav pro českou literaturu; Opava : Slezská univerzita, 1994

Šiktanc, K.: Řeč neřeč. Rozhovor Jaromíra Slomka s Karlem Šiktancem. Praha: Karolinum, 2007

Škvorecký, J.: Psaní, jazz a bláto v pásech. Praha : Literární akademie, 2007

Šolleová, M.: Poznámky ke Květnu, Tvář, 1965, č. 2, str. 16-20

Zandová, G.: Totální realismus a trapná poezie. Brno : Host, 2002

12.1 Periodika

Květen, 1955-56, roč. 1

Květen, 1956-57, roč. 2

Květen, 1957-58, roč. 3

Květen, 1959, roč. 4

12.2 Rozhovory

Rozhovor s Janou Štroblovou, vedl VM. 3. 4. 2013

Rozhovor s Ivanem Klímou, vedl VM, 14. 3. 2013

Rozhovor s Petrem Wittlichem, vedl VM, 13. 3. 2013

12.3 Z archivu

LA PNP, Fond Svazu československých spisovatelů

NA, A ÚV KSČ, Fond 02/2